
**Стара српска књижевност
у 24 књиге**

**Уређивачки
одбор**

**Димитрије Богдановић (1930—1986)
Ирена Грицкат
Милорад Бурић
Радмила Маринковић
Милорад Павић
Милисав Савић
Биљана Јовановић-Стипчевић**

**Књига
дванаеста**

**Приредио
проф. др Дамњан Петровић**

**На савремени језик превели
Лазар Мирковић
Димитрије Богдановић
Ђорђе Трифуновић
Дамњан Петровић**

Григорије Цамблак

**Књижевни рад
у Србији**

**Просвета
Српска књижевна задруга
Београд 1989.**

Садржај

Предговор

Др Дамњан Петровић, Цамблакова литерарна делатност у Србији 9

ЖИТИЈЕ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ 49

СЛУЖБА СТЕФАНУ ДЕЧАНСКОМ 87

СЛОВО О ПРЕНОСУ МОШТИЈУ СВЕТЕ ПЕТКЕ ИЗ ТРНОВА У ВИДИН И СРБИЈУ 117

СТИХИРЕ ПРЕНОСУ МОШТИЈУ СВЕТЕ ПЕТКЕ 123

Пропратни текстови

О овом издању 131

Библијски цитати 136

Коментари

Житије Стефана Дечанског 139

Служба Стефану Дечанском 152

Слово о преносу моштију свете Петке из Трнова у Видин и Србију 157

Преписи Цамблакових дела 160

Издања Цамблакових дела 165

Илустрације

СКЕНИРАО

ТЕОДОР АНАГНОСТ

1. Введение 1

2. Глава I 10

3. Глава II 20

4. Глава III 30

5. Глава IV 40

6. Глава V 50

7. Глава VI 60

8. Глава VII 70

9. Глава VIII 80

10. Глава IX 90

11. Глава X 100

12. Глава XI 110

13. Глава XII 120

14. Глава XIII 130

15. Глава XIV 140

16. Глава XV 150

17. Глава XVI 160

18. Глава XVII 170

19. Глава XVIII 180

20. Глава XIX 190

21. Глава XX 200

22. Глава XXI 210

23. Глава XXII 220

24. Глава XXIII 230

25. Глава XXIV 240

26. Глава XXV 250

27. Глава XXVI 260

28. Глава XXVII 270

29. Глава XXVIII 280

30. Глава XXIX 290

31. Глава XXX 300

В предговоре автор излагает цели и задачи работы, а также благодарит коллег за помощь и поддержку. Текст предговора занимает значительную часть первой главы книги.

Да су људи средњег века имали смисла и жеље да овековече необичности свога времена као што то чини савремени човек, вероватно би се на једном таквом списку необичности нашао и наш писац Григорије Цамблак. Не би се свакако нашао на основу вредности свога књижевног дела, не ни на основу његовог обима, нити због тога што би оно представљало увод у почетак нових литерарних трагања и оригиналнијих путева. Јер и у српској средњовековној књижевности постоје и бољи литерарни прегаоци (Доментијан, Теодосије — да само њих поменемо) и бољи сликари политичких и духовних кретања свога времена (Данило II, па његов анонимни ученик, затим Константин Филозоф). Цамблак се издваја од других средњовековних писаца по томе што је присутан у скоро свим православним књижевностима тога доба, и то као угледан и значајан њихов представник. Одиграо је, наиме, врло важну улогу у бугарској, српској, румунској и руској књижевности, оставивши у свакој од њих значајан траг.

Цамблак је доста редак пример писца који је прошао кроз више духовних и литерарних средина. Ако се за некога ствараоца средњег века, бар на овим нашим балканским просторима, може рећи да је био космополитски дух, онда то прво можемо рећи за Цамблака. У свакој од средина у којој је боравио осећао се као да је у родној земљи: умео је да се прилагоди скоро свакој средини, да упозна њене духовне вредности и књижевна стремљења и да остави литерарна дела адекватна управо средини у којој је стварао.

Био је један од ретких људи свога времена, православне конфесије, који није зазирао од тзв.

* Опширније о Цамблаковом делу насталом на тлу Србије аутор овога рада пише у својој студији *Књижевни рад Григорија Цамблака у Србији*, која излази ускоро, у издању Академије наука и уметности Косова у Приштини.

латинске јереси иако је припадао крилу најекстремнијег православља. Био је то човек, на први поглед бар, пун противуречности, тешко разумљивих и савременицима а и нама данас, спреман на компромисе када је то ишло у прилог његовим погледима на живот и његове токове. Иако нам недостају прави елементи за Цамблаков духовни портрет, што је за средњи век карактеристично, нека се слика ипак може стећи на основу познатих епизода из његовог по много чему необичног живота, испуњеног сталним кретањима по читавом православном па и по католичком простору. И такав необичан и не увек разумљив пут имао је човек који је живео релативно кратко — свега око пет и по деценија.

Цамблаков животни пут

Проучавалац Цамблаковог необичног живота налази се у парадоксалној ситуацији. Захваљујући томе што је играо значајну улогу у срединама у којима је боравио, о његовом животу има доста и поузданих и полупоузданих података, али су они, што се тиче хронологије, противуречни и тешко сместиви у један колико-толико логичан низ. Додајмо да су последње године његовог живота испуњене активностима које су изазвале нападе па и гнев одређених кругова, посебно оних који нису одобравали његову прокатоличку оријентацију, што њихова сведочанства чини пристрасним па зато скоро неупотребљивим, или употребљивим једино уз велику опрезност и сумњу.

Прво: његово презиме. Оно се појављује у најмање 17 различитих облика,¹ иако је јасно да је посреди једно исто лице. Најчешће је ипак у облику који је овде усвојен. То није словенско презиме, па због тога, иако је о њему написано на десетине

¹ П. Поповић, „Стари српски животописи XV и XVII века“, предговор књизи *Старе српске биографије XV и XVII века*, Београд 1936, стр. XII.

хиљада страница,² његово национално порекло остаје још увек тајна, а вероватно ће то остати заувек. Припадници ове, према свему велике и разгранате породице, били су у служби разних балканских и небалканских земаља, растурени скоро по целом православном простору: било их је у Бугарској, Византији, Русији и, као што се види, у Србији. Вероватно због тога што су се осећали скоро апатрицима, одано су служили своје послодавце показујући на послу спретност и довитљивост, због чега су узимали истакнута места и у црквеној и у државној администрацији. Доста убедљивих чинилаца указује да је ова угледна породица била влашког порекла, и да је највећи број њених чланова живео у бугарској престоници Трнову.

Вероватно се у томе царскоме граду родио будући наш писац. Не зна се тачно када је дошао на свет, али се као прихватљива година рођења узима 1365. На крштењу је добио име Гаврило. И док о његовом оцу немамо никаквих података, о његовом стрицу Кипријану имамо их у довољној мери. Кипријан је био кијевски митрополит и врло угледан писац старе руске књижевности. Њему ће неколико деценија касније Цамблак посветити и један од најбољих својих текстова, *Похвално слово Кипријану*. У њему Цамблак наводи да је кијевски митрополит Кипријан био брат његова оца; та се тврдња у последње време, међутим, узима као недовољно поуздана³ јер може бити и тзв. опште место преузето из хришћанске литературе. Кипријан је 1379. године путовао у Цариград преко Трнова. У то време Цамблак је вероватно био ученик чувеног бугарског реформатора језика и књижевности, патријарха Јевтимија. Познији извори садрже тврдњу да је будући

² Опширну библиографију о Цамблаку дао је Ј. К. Бегунов, „Грађа за библиографију радова о Григорију Цамблаку“, *Књижевна историја*, 24, Београд 1974, стр. 771—792.

³ J. Holthusen, *Neues zur Erklärung des Nadgrobnoe slovo von Grigori Camblak auf den Moskauer Metropoliten Kiprian*, Slavistische Studien zum VI internationalen Slavistenkongress in Prag, München 1968.

наш писац још од детињства поседовао литерарни таленат и био врло образован.

Период после 1379. године у Цамблаковом животу, обавијен је тамом. Вероватно се замонашио када је стекао право на то, а то значи када је напунио двадесет година. Тај чин је обављен свакако у неком трновском манастиру. Жедан знања, Цамблук после извесног времена напушта родно Трново и одлази на Свету Гору, где налази уточиште у лаври св. Атанасија и у бугарском Зографском манастиру.

Године 1393. његово родно место Трново, а и већи део бугарске државе, пало је под турску власт. Због тога је Цамблук вероватно заувек морао да се одрекне повратка у родни град. Али, где је провео последње године XIV века не може се са сигурношћу утврдити.⁴ Најверљивијом се чини претпоставка да је то време провео у Цариграду у Студијском манастиру, или, што је можда још вероватније, у цариградском манастиру Пантократору (Сведржитељу). До таквог закључка долазимо на основу тога што у *Житију Стефана Дечанског* наводи поуздане податке о томе манастиру. Према неким другим твђењима, пак, последње године XIV века Цамблук проводи у Молдавији, на челу једног цариградског посланства. Податак да се у томе посланству налазио и неки Григорије унео је велику забуну у хронологију Цамблаковог живота, јер се у поменутом Григорију најчешће препознавао Григорије Цамблук, иако се само презиме не помиње у извору. Истакнути проучавалац Цамблаковог живота и дела с краја прошлог века, руски научник Полихроније Сирку,⁵ сматрао је да је довољна тврдња да „нема основа“ да то лице није Цамблук — што су многи после њега прихватили као чињеницу.

⁴ Најмање познате из Цамблаковог живота су епизоде везане за време пре његовог доласка у Србију и за време после одласка из Србије.

⁵ П. Сирку, „Новый взгляд на жизнь и деятельность Григорія Цамблака“, *Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія*, ССXXXI, Санктпетербургъ 1884, стр. 113.

Прихватљивија изгледа претпоставка да је Цамблук из Византије у Србију дошао 1402. године, када је Стефан Лазаревић добио деспотску титулу. Син кнеза Лазара радо је примао умне људе у своју земљу, па је и Цамблук, као веома образован монах, могао наћи уточиште у Стефановој држави. Није пошао на његов двор, као што ће то деценију или нешто више потом учинити други знаменити пребег из Бугарске, Деспотов биограф Константин Филозоф, већ се упутио у чувени манастир Дечане, који се налазио на периферији Стефанове државе. Дечани су били манастир који је уживао и посебну бригу Стефана Лазаревића и његове мајке, кнегиње Милице. Било је и других разлога што се Цамблук нашао у Дечанима. Изгледа да су у задужбину краља Стефана Дечанског, као и у Пећку патријаршију, радо долазили бегунци из Бугарске. При крају XIV века на патријаршијском трону у Србији налазио се Јефрем, такође Бугарин, а има података да су уз њега били још неки монаси бугарског порекла. У једном рукопису, који је својина САНУ у Београду, стоји запис: *Григорије Бугарин искуси перо и руку*. Та књига преписана је 1337. године, али је запис вероватно из познијег времена, а карактеристичан је по томе што потврђује повезаност манастира Дечана и бугарских емиграната. Даље, природа око Дечана слична је оној у његовом родном Трнову, због чега и има сличности у опису природе у *Похвалном слову патријарху Јевтимију* и у *Житију Стефана Дечанског*.

У Дечанима је атмосфера била мирна и тиха, баш онаква каква је одговарала исихастичким усмеђењима нашега писца, који је, бар у то време, изгледа више волео манастирску тишину него динамични дворски живот. И свакако захваљујући највише теолошкој учености, Цамблака је манастирска братија изабрала за игумана манастира, о чему читамо у наслову његовог главног дела насталог на српском тлу, у *Житију Стефана Дечанског*. Овде, међутим, треба напоменути да уз чин игумана стоји „бивши“, што изазива извесне недоумице јер указује на могућност да Цамблук већ није био игуман де-

чански када је писао своје можда најзначајније литерарно дело. Наведени атрибут налази се у свим преписима *Житија*, али не знамо да ли су тај атрибут придодали преписивачи или сам Цамблак, јер пишчев аутограф није сачуван.

Није тачно утврђено колико је година Цамблак провео у Србији. Дуго је била прихватана претпоставка да је он у Дечанима боравио до 1406. године, да је тада напустио Србију и упутио се у Русију да на митрополитском престолу у Кијеву наследи свога стрица Кипријана, који је те године умро. Међутим, та претпоставка морала је отпасти; нико, наиме, није нашем писцу могао обећати да ће баш он наследити трон свога стрица. Због тога се у новије време јавља тврдња да је Цамблак у Дечанима био до 1409. године. За тако кратко време боравка у Србији оставио је обимно књижевно дело.

Не знамо због чега је Цамблак напустио Србију, као што и о разлозима његовог доласка у њу можемо само нагађати. Изгледа да је његов долазак био подстакнут убеђењем да ће му Србија пружити више сигурности него било која друга балканска територија, а господар Србије, Стефан Лазаревић, волео је да око себе окупља људе од пера. Сујета и жеља да дође до уносног места, како се често суди о разлозима Цамблаковог доласка у Србију,⁶ нису прихватљиви као објашњење јер, према ономе што знамо о њему, не одговарају његовом духовном бићу. Још мање нам изгледа разумљиво Цамблаково напуштање Србије. Можда је разлог лежао у томе што је Балкан постао несигурно тло, због жестоких борби око турског престола између Бајазитових синова, после битке код Ангоре 1402. године, када је турски престо остао упражњен. Бајазитови синови Сулејман, Муса и Мехмед водили су борбу око престола до истребљења; као победник изишао је Мехмед I. Ови ратови водили су се највише на бугарском

⁶ М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд 1975, стр. 348, сматра да је Цамблак, због прихватања да служи Витовту, поседовао „црте лицемерства“, али то не изгледа убедљиво.

тлу, али ни Србија није остала потпуно по страни. Из старих српских текстова сазнајемо о изненадним провалама Турака у Деспотову Србију, које су за последицу имале тешка разарања и велике жртве. У једном таквом турском походу, који се одиграо после Цамблаковог одласка из Србије, пострадали су многи градови, међу њима и Сталаћ, о чему је остало сведочанство и у лепој народној песми „Смрт војводе Пријезде“. Пошто прилике у Србији више нису биле сигурне као у време када је Цамблак у њу дошао, он је заувек напушта и одлази вероватно у Молдавију. Нашао је уточиште у манастиру Њамцу на реци Сучави. Манастир је, као и цариградски и дечански, такође био посвећен Пантократору. У овоме манастиру Цамблак је на словенском написао *Живот светог Јована Новог Сучавског*, дело које заузима важно место у историји настанка румунске књижевности. Боравак у Молдавији је доста удаљио Цамблака од ратних разарања, али га није заувек умирио. Стекавши драгоцену искуство у разним срединама — у Бугарској, Византији, Србији и Молдавији — Цамблак је вероватно почео да на живот гледа другачијим очима, при чему су се изгледа изменили и његови ранији исихастички назори. У манастиру Дечани, наиме, имао је прилике да се упозна са коегзистентним односима између православне и католичке цркве, будући да је чувену дечанску лавру градио католик, фра Вита Которанин. Тако Цамблак, кад напусти и Молдавију, уточиште налази у новој пољско-литавској држави, која је била тек формирана.

До стварања те нове државе, која је заузимала велико пространство на територији Украјине, Пољске и Литве, дошло је после чувене битке код Грүнвалда (или Таненберга, како стоји код неких историчара) 1410. године, када је немачки тевтонски ред, који је задавао велике невоље пољској држави, био сатрт, и немачки продор на исток за више векова заустављен. На челу победничке војске налазио се кнез Витовт или Витолд, који је постао господар новостворене државе. У Витовтовој држави било је у скоро подједнаком броју припадника и православне

и католичке цркве, што је свакако стварало велике неприлике и Витовту и његовом кругу. С друге стране, верске односе у држави требало је уредити тако да се обезбеди неопходан верски мир. И тада, одједном, овде налазимо Цамблака. Кад је напустио Молдавију — не знамо. Потез који је учинио Цамблак сасвим је неочекиван када узмемо у обзир некадашња његова ортодоксна православна схватања. Шта га је нагнало да од њих одступи и да се приклони једном католичком кнезу — може се само нагађати, као што може само да се нагађа и о томе када је дошао у Литву. У већини старих руских летописа стоји да је 15. новембра 1415. године на скупу епископа, који су сачињавали Теодосије Полоцки, Исак Черњиговски, Дионисије Лучки, Герасим Володимерски, Харитон Холмски и Јевтимије Туровски,⁷ за кијевског митрополита постављен Григорије Цамблак, упркос противљењу московског митрополита, који Цамблаков избор није признавао као канонски. Али, ни Цамблак ни његов господар, кнез Витовт, нису се на то много обазирали, иако је, по тврђењу руског митрополита Фотија, Цамблак био искључен и проклет.

У бурном и динамичном Цамблаковом животу његово приклањање Витовту и неканонични избор за кијевског митрополита свакако су најмање схватљиве епизоде. Једно од објашњења за такав необичан потез могло би бити то да је Цамблак увидео да само један снажан блок, састављен од православља и католичанства, може бити гаранција за отпор Турцима. Жеља да се уједињено хришћанство појави као бедем против растуће турске опасности била је сигурно јача од његових исихастичких убеђења, у којима је кључно место заузимала идеја о антагонизму између православља и католичанства. Ако би та претпоставка била тачна, а она једина изгледа вероватна, она чини част Цамблаковој политичкој далековидости. О таквом његовом поступку не може се оштро судити ни

⁷ Полное собрание русских летописей, том двадцать шестой, Вологда-пермская летопись, Москва—Ленинград 1959, стр. 179. Сличне податке наводе и други руски летописи.

због тога што су и највише државне власти у Византији покушавале да придобију католичке кругове за заједничку борбу против Турака, макар и по цену конфесионалних уступака.

Руски летописи истичу једну интересантну епизоду из Цамблакових односа с великим кнезом Витовтом. По њима,⁸ Цамблак је питао свога господара зашто не напусти „љашку“ (пољску) веру и не пређе у православље, на шта му је Витовт одговорио да Цамблак прво треба да убеди папу у исправност својих верских схватања, после чега ће он напустити католичанство. Епизода показује да је Цамблак и даље остао при својим верским убеђењима, упркос томе што је био у служби једног католичког владара.

Као највиши великодостојник православне цркве у Витовтовој држави, Цамблак је морао да обавља и службене послове који су били далеко од његових верских убеђења. Тако је као Витовтов изасланик присуствовао чувеном сабору у Констанцу, који је почео 1415. године. На томе изразито католичком скупу је, пре Цамблаковог доласка, осуђен и спаљен чувени чешки родољуб и реформатор Јан Хус. Цамблак изрицању пресуде и кажњавању није присуствовао: Јан Хус је спаљен 6. јула 1415. а Цамблак је на положај кијевског митрополита изабран касније. Витовтов изасланик је на црквени сабор пошао на челу бројне пратње, коју су сачињавали црквени великодостојници из Литве; Цамблак је могао да присуствује само завршетку овог вишегодишњег скупа. На сабору је Цамблак одржао и говор, који је одмах превођен на латински језик, о чему сведочи позната Рајхенталова хроника у којој је доста невешто скициран и лик Григорија Цамблака. Све се то одиграло током 1418. године. Када је сабор у Констанцу завршен, Цамблак је пошао у свој Кијев, али је убрзо умро: крајем 1419. или почетком 1420. године. Не зна се где је сахрањен. Према неким претпоставкама, гроб његов налази се у Вилну у Литви, али се вероватнијом чини она претпоставка да

⁸ Исто.

је сахрањен у некој од многобројних крипти у Кијеву, главном граду Украјине, у коме се налазила његова митрополитска столица.

Цамблак је умро далеко од балканских простора, где је почео његов животни пут испуњен сељењима, чињењем уступака из жеље да реализује своје далекосежне политичке планове. Већ у њему осећао се човек будућег новог доба, који се не везује само за једну територију или један град већ тежи да постане личност широких простора и грађанин више земаља, како ће то кроз неколико деценија чинити европски хуманисти на Западу. Уосталом, посебно у бугарској науци, често се истиче идеја да и само литерарно дело Цамблаково садржи извесне идеје карактеристичне за рани хуманизам.⁹ Цамблак је био присталица и следбеник Јевтимијеве трновске школе, а један од основних њених циљева била је тежња да се језик и литература врате на рану хришћанску словенску епоху, на време Гирила и Методија. И као што су италијански хуманисти инспирацију тражили у прапочецима своје културе и цивилизације — у старом Риму, тако је и Јевтимије био окренут прапочецима словенских духовних струјања, која нису могла ићи даље од ћирилометодијевске епохе.

Тај динамични, на моменте и врло противуречан дух, оставио је и врло обимно књижевно дело, које је одраз четири литерарне средине: бугарске, српске, молдавско-румунске и руске. Као Бугарину по рођењу и по образовању, њему је била блиска духовна клима његовог родног града, који је у своје време био најзначајнији бугарски литерарни центар. Доласком у Србију Цамблак је прихватио идеје и литерарне жанрове карактеристичне за ту средину, јер владарско житије, као специфична подврста светачког житија, није постојало у литератури на оним просторима из којих је он поникао. За румунску књижевност има посебан значај јер је ударио темеље жанру у

⁹ В. Велчев, „Трновската книжовна школа и предвъзрожденското движение на Балканите“, У *Од Константин Философ до Паусий Хилендарски*, София 1979, стр. 158—185.

коме није имао претходника. Можда је најуниверзалнији хришћански део Цамблаковог стваралаштва који је настао на руском тлу. У њему најчешће сусрећемо текстове карактеристичне за православну литературу уопште. Другим речима, текстови посвећени руским светитељима нису изишли испод Цамблаковог пера. Истина, на руском тлу је вероватно настало његово познато *Похвално слово Кипријану*, али је његов главни јунак Бугарин а уза све то и пишчев стриц.

Мора се истаћи и велика плодност Цамблака као писца. Његов живот трајао је релативно кратко. Живео је у срединама и поднебљима по много чему различитим, обављајући често и сложене духовне дужности. Био је савременик тешких и мутних времена, када су беснели ратови, нестајале или настајале читаве земље на европском континенту, био је савременик великих верских немира на Балкану и у Европи. И упркос свему нашао је и времена и стваралачке моћи да уради доста на литерарном пољу. Све то показује да је Цамблак био ретка стваралачка индивидуалност, да је и у сложеним духовним условима какви су владали у средњем веку, оставио импозантно књижевно дело, које још увек чека да буде целовито објављено. Тек тако би се добила јаснија и потпунија слика о овом писцу кога с пуно права присвајају четири европске књижевности, свака са довољно аргумената.

Цамблаково књижевно дело на тлу Србије

Иако странац на српском духовном простору, по многим литерарним особинама свога дела Цамблак заузима истакнуто место у српској средњовековној књижевности. Његово дело везано за српске прилике мора се посматрати издвојено, чиме се прави литерарни Цамблаков портрет унеколико крњи. Међутим, књижевна дела његова настала на српском тлу чине заокружену целину у његовом литерарном опусу,

нарочито кад је у питању тематика и литерарна реализација.

Читав Цамблаков литерарни опус настао у Србији везан је за манастир Дечане, у коме је вероватно провео све време боравка у српској држави. Према свему, дворска средина га није привлачила, а није имао ни жеље да буде активно присутан у световном животу. Цамблаку-исихасти је, нема сумње, веома одговарала мирна и за духовне медитације као створена средина манастира Дечана. С друге стране, ктитор манастира Дечана, краљ Стефан, у Цамблаково време већ је био стекао светачки ореол а правих култних списа за црквене потребе није било. Текстови настали непосредно после смрти Стефана Дечанског (*Житије Стефана Дечанског*, од анонимног ученика архиепископа Данила Пећког) нису били употребљиви у цркви због изразито световне оријентације — настали су пре него што је Стефан Дечански канонизован. Краљ-мученик — тако је виђен од оних који су реализовали његово посвећење — заслуживао је и својим животом и страдањем, и као ктитор једног од најугледнијих манастира, да у списима буде слављен. Због свега тога Цамблак је одлучио да напише потребне култне текстове за дечанског ктитора.

Но, сем дубоке оданости светитељском култу манастирског ктитора, Цамблак је изузетно интересовање показивао и за јачање култа св. Петке, бугарске светитељке, која је била високо цењена у његовој родној земљи, а посебно у граду Трнову. Његов учитељ, бугарски патријарх Јевтимије, написао је ново житије св. Петке, доста празно, истина. Крајем XIV века њене мошти пренете су у Србију, што се Цамблаку чинило као непобитан доказ посебне хришћанске побожности српске, која се испољила не само у чину преношења светичиних моштију у Србију, него и у другим приликама, о чему Цамблак доста говори у своме спису. Поводом догађаја који је предмет тога маленога списа, Цамблак је саставио текст интересантан и због тога што добро повезује његову родну земљу и њене духовне вредности са вредно-

стима његове нове отаџбине коју, према свему, још није био одлучио да напусти.

Током свога кратког боравка у Србији — највише седам година — Цамблак је написао опширно *Житије Стефана Дечанског*, *Службу Стефану Дечанском*, *Слово о преносу моштију свете Петке у Србију* и неколико стихира за већ постојећу *Службу светој Петки*. Додајмо да су Цамблаку приписивани и неки други списи настали после косовског боја, али су новија истраживања одбацила такву претпоставку, с разлогом, јер ти хипотетички Цамблакови списи по стилу и духу нису на истој литерарној равни као они које је он несумњиво написао. Када се у обзир узму и тешке и сложене прилике на политичком и духовном пољу у Србији после Косова, мора нас задивити Цамблакова плодност на књижевном пољу.

Списи о Стефану Дечанском

Сасвим је схватљиво што у стваралаштву Григорија Цамблака на српском тлу личност Стефана Дечанског има посебно место. Као игуман манастира Дечана био је у прилици да упозна не само историјску истину о ктитору манастира већ и легенде које су, нема сумње, већ почеле да се стварају у вези с трагичним краљем. Прошло је било више од 70 година од Стефанове смрти, а то је довољан временски период да се понешто од историје заборави, а дода понешто што је заметак легенде.

Цамблак је могао, без икаквог устручавања и опасности, да изнесе своје виђење живота и смрти Стефана Дечанског. Личности које су биле уплетене у Стефанов живот давно су биле мртве. Нестала је из српске средине и светородна немањићка династија, бар њена главна грана. А управо ти чиниоци спречавали су Цамблаковог претходника, анонимног Даниловог ученика, да изнесе трагичну судбину српскога краља. Прилике су, дакле, ишле Цамблаку наруку: могао је да да своје виђење личности и догађаја који су се одиграли пре више од две трећине века.

А. Житије Стефана Дечанског

Ово дело је не само једно од најбољих него и једно од најобимнијих у великом Цамблаковом опусу.

Житијну литературу, која је заузимала веома значајно место у средњовековној хришћанској литератури, Цамблук је, према свему, темељно познавао, и то како бугарску тако и византијску. Као Јевтимијев ученик, Цамблук је добро познавао дело свога учитеља, а оно је настало у оквиру најбољих традиција византијске житијне литературе. Истраживања су показала да је Јевтимије, а свакако и Цамблук, добро познавао житијни корпус византијског писца житија Симеона Метафраста,¹⁰ из X века, као и друге писце који су писали у оквиру тога жанра. Светачка житија су у византијској литератури заузимала истакнуто место јер су задовољавала насушну потребу Византинца да читају текстове такве врсте, текстове у којима је у подједнакој мери било и историјских чињеница али и светачких чуда, без којих се та врста литературе није могла ни замислити. Цамблук је, као што су то чинили и други писци средњег века, сигурно са страху читао ту литературу — она је оставила моћан утисак на целокупно његово стваралаштво.

Доласком у Србију Цамблук је испољио снажну жељу да се уклопи у њене литерарне токове, који су се у знатној мери разликовали од оних какви су били у литератури из које је поникао. Два века пре Цамблаковог доласка у његовој новој отаџбини развио се специфичан литерарни жанр, животописи владара, који је чинио срећан спој између светачке житијне литературе и историјских списа према којима су и Византинци показивали велику наклоност (стога настаје и необично развијена историографија у Византији). А разлога за спајање једног литерарног жанра, као што су била светачка житија, и научне лите-

¹⁰ М. Mulić, „Jevtimije Trnovski i uloga njegove škole u stvaranju stila „pletenje sloves“ u srpskoj i ruskoj književnosti“, *Зборник за славистику Матице српске*, 3, Нови Сад 1972, стр. 99—114.

ратуре, какви су били византијски историјски списи Пахимера, Нићифора Григоре, Јована Кантакузина и других, било је у Србији довољно. Већ зачетници владарских житија у Србији, синови Стефана Немање св. Сава и Стефан Првовенчани, створили су жанр у којем је било и елемената светачких житија и животописа владара. Свети Сава је канонизацијом свога оца Стефана Немање утврдио владавину светородне династије чији су чланови током следећа два века били канонизовани, што није био случај ни са једном династијом у средњовековној Европи. Тиме су се стекли објективни услови за прожимање поменутог два жанра. Већ само летимичан поглед на стару српску књижевност показује да су се елементи тих различитих жанрова, а они су били условљени и могућношћу различитих приступа, стално прожимали, па и сукобљавали. Тако имамо појаву да код неких српских писаца владарских животописа преовлађује житијни елемент, а код других историјска истина.

Анонимни Данилов ученик је вероватно још у првој деценији после смрти Стефана Дечанског написао животопис Стефана Дечанског. Тај анонимни писац живео је и стварао за владе Стефановог сина, каснијег цара, Душана. Њему су, нема сумње, добро биле познате околности које су довеле до краљеве смрти. Међутим, према ономе што знамо из других извора, Данилов Ученик је прави узрок смрти Стефана Дечанског свесно прећутао из једноставног разлога што актуелног владара није било упутно осудити за очеву смрт. До таквог степена није могла да иде пишчева слобода. Само је један Теодосије имао довољно одлучности, не мора бити и храбрости, да напише како је краљ Владислав разбојнички збацио свога брата, краља Радослава, с престола. Непознати први биограф Стефана Дечанског није желео да Душана окриви за убиство ни због тога што су се промене на престолу у средњем веку узимале као одраз божје воље.

Цамблук је познавао дело свога анонимног претходника: он то изричито наводи на почетку *Житија*. „Други друкчије причају и сваки од ових хоће да

утврди своје“, каже Цамблак на првим страницама свога дела. Када је одлучио да пише житије ктитора манастира Дечана, Цамблак је пред очима имао живот светитеља који је давно стекао не само култ већ и светачке легенде које су тај култ пратиле. Данилов Ученик, пак, писао је своје дело пре него што је Дечански био канонизован, што значи да је он у њему видео само владара, због чега је његово дело имало особине скоро историјског списа у којем један догађај — битка на Велбужду — заузима највише простора.¹¹ Цамблаково дело настало је у другачијој клими и у оквиру другачијих гледања на некадашњег краља, а све то је учинило да настане књижевно дело сасвим другачије форме. Тако, док код Даниловог Ученика доминира историјска истина, у Цамблаковом делу имамо скоро класично светачко житије, настало зато да се чита у манастиру у којем почивају светитељеве мошти.

Дело анонимног Даниловог ученика није настало као потпуно самосталан спис. Аутор га је начинио саставним делом чувеног средњовековног зборника *Животи краљева и архиепископа српских*, чију је основу поставио архиепископ Данило II, звани Пећки. На више места у томе зборнику говори се о Стефану Дечанском као сину краља Милутина. Најважнија епизода из живота Стефана Дечанског у Даниловом зборнику, Стефанова побуна против оца и његово ослепљивање, испричана је не у Стефановом већ у Милутиновом животопису. И остали догађаји из Стефанова живота, који претходе његовом ослепљивању, не налазе се на страницама Стефановог већ Милутиновог житија. Додајмо да такав поступак није проведён само у *Житију Стефана Дечанског* од Даниловог Ученика, већ је присутан у целом зборнику. Због тога не знамо како је први биограф Стефана Дечанског уистину гледао на побуну свога јунака. Цамблак је, пак, своје дело започео тим догађајем, створивши тиме услов за стварање лика краља-мученика, што је био његов основни циљ. И одмах на почетку, у опису

¹¹ М. Кашанин, *наведено дело*, стр. 237.

ослепљивања Стефана Дечанског, Цамблак радикално мења историјску истину: наводи да за Стефанову трагедију није непосредни кривац ни главни јунак ни његов отац, краљ Милутин, већ млада Стефанова маћеха, краљица Симонида. „Чујте“, каже Цамблак. „Долази царица к цару, показујући тужно лице, неукрашен и необичан наступ, и рони сузе и унутрашњим пламеном пресеца глас. И, да укратко кажем, подиже оца на ослепљење првороднога сина, ваистину слична Исаку добрим покоравањем и послушношћу.“ Као што се види, нема ни речи о побуни, па остаје непознат узрок због чега је заправо ослепљен Стефан Дечански. Цамблаку је, нема сумње, био добро познат разлог што је краљев син био ослепљен, јер ни сам Стефан Дечански није крио прави разлог свога страдања, што се види и из оснивачке повеље манастира Дечана.¹² Међутим, Цамблаку није била неопходна историјска истина већ страдање као чин из којег ће произићи мученички живот дечанског ктитора и светитеља.

Сам Стефан зна да ће га стићи лична трагедија. И уместо да се склони од очеве гнева или да нађе оправдање за себе пред њим, Стефан свесно прихвата жртву, верујући да је то дело божје којим се жели да испита његова праведност и страдалништво. Нимало случајно, Стефан се у Цамблаковом делу пореди једино са библијским Јовом, коме је страдање пратилац кроз цео живот.

Доследно средњовековним схватањима, која свој ослон имају у Библији, Цамблак за варварски Милутинов поступак не осуђује ни сина ни оца већ маћеху Симониду. По средњовековним схватањима, владар као божји изабраник истовремено је и реализатор његове воље на земљи, па се, тако, за страшно дело не може осудити краљ Милутин. Доследан у таквом схватању, Цамблак прави паралелу са чувеним римским императором Константином Великим, који је, по наговору своје лукаве жене, убио сина

¹² П. Ивић и М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976, стр. 303.

Приска. Поступак да се за сурову казну оца над сином нађе оправдање у Библији и црквеној историји налазимо и у делу архиепископа Данила II; истина, он је нашао друго библијско поређење — Милутинов поступак према сину упоредио је с поступком јеврејског цара Давида према сину Авесалому. На тај начин индиректно је браћен и српски краљ Милутин, по доста поједностављеној али за средњи век сасвим разумљивој логици, по којој ако такве драконске казне према сину кривцу може да примени један предак Христовог рода и један цар чије су заслуге за хришћанство немерљиве, за сличан поступак не треба оптуживати српскога краља. Ипак, кривац за Стефаново страдање не може да не постоји. Он је, као што се види, пронађен у Симониди, чиме је Цамблак дао одушка и својим мизогенским схватањима, према којима је свим несрећама и невољама у свету узрок жена. Тако је, коначно, настрадао и први човек, праотац Адам — позивањем на њега Цамблак и завршава епизоду о Стефановом ослепљењу.

У даљем излагању Цамблак следи историјску истину, што се тиче главних епизода из Стефановог живота, али је види очима бранитеља ктитора манастира у коме је био игуман. Стефан је прогнан у Цариград, тамо све око себе придобија својом побожношћу и хришћанским животом. Он је дародавац сиромашних и саветодавац византијског цара, па чак и много више. Доследан у приказивању лика Стефана Дечанског као горљивог присталице православних верских схватања, Цамблак уплиће свога јунака у исихастичке верске распре, па ће, према њему, Дечански допринети победи исихаста у борби против Варлаамове и Акиндинове јереси. Сукоб између исихаста-паламиста и варлаамиста одиграо се десет година после смрти Стефана Дечанског. Цамблак, међутим, у жељи да истакне Стефанова правоверна схватања, мења историју поменутог сукоба и представља да је Стефан допринео одлучној победи истомишљеника нашега писца, а с циљем да се још више потврди колико је Стефан био не само пра-

воверан већ и теолошки образован да може да схвати праву хришћанску истину. Стефан је, по Цамблаку, и самога византијскога василевса упутио да изиђе на прави пут и стане на страну исихаста-паламиста, чиме је њихова победа и била извојевана, а својим „речитим разумом“ Стефан је задивио византијског цара и он је својим слугама рекао: „Велики муж је велик у разуму, а нарочито многовидећим очима, иако су му телесне затворене“, тврдња на коју помало подсећа суд Црногораца о слепоћи игумана Стефана у Његошевом *Горском вијенцу*.

Страдање прати Стефана и у Цариграду. Пошто му је пре тога св. Никола Мирликијски вратио вид, чиме се испољила божја наклоност према принцу-страдалнику, Стефану у византијској престоници умире син. Тиме се његово страдалништво још више увећава. Међутим, убрзо стиже помиловање од оца и Стефан се враћа у своју земљу. Долазак принчев био је пропраћен сузама и кајањем очевим, чиме је постигнута рехабилитација неправедно осуђенога српскога Јова. Недуго потом Милутин умире. Стефан тада целом свету обзнањује чудо које се с њим догодило. Он свима показује да му је враћен очињи вид, у шта многи нису поверовали, а највише неповерења показао је Стефанов полубрат Константин, који отпочне рат против Стефана. Цамблак је искористио тај догађај да покаже како је његов јунак и даље изложен неправди и новим страдањима. Али, као што је раније испољио своју наклоност према њему враћањем вида, тако му је Бог и сада помогао, кад је запретила непосредна опасност од братовљеве побуне. Страшна казна над Константином, о којој Цамблак ништа одређено не каже, прећутана је, истиче се само како је из те борбе са братом Стефан изишао као победник, што је опет знак божје милости.

Да би истакао побожност српскога краља, а исто-времено и практично показао како је чудо враћања вида доиста остварено, Цамблак опширно пише о зидању манастира Дечана. На том месту у *Житију Стефана Дечанског* дат је један од најлепших описа

природе у старој српској књижевности. Стефан, наиме, према Цамблаку, избор места за градњу своје задужбине не препушта потчињенима, већ сам то чини. Он бира место испуњено раскошном лепотом природе, из чега следи логичан закључак, до којег је Цамблаку било веома стало: само онај који има оштар вид могао је у тако лепу природу да смести свој будући манастир, што јесте непобитан доказ да је вид Стефану доиста враћен и да он може да влада (треба рећи да, према византијској владарској пракси, слепи владар није могао да остане на престолу). Тако се описом избора места за градњу манастира и чудо св. Николе Мирликијског чини уверљивим. Сам опис манастирске околине је врло детаљан, жив, „с природе“, како је то једном рекао П. Поповић. Опис околине манастира Дечана убедљивије него други аргуменат побија тврдњу Ј. П. Наумова¹³ да ово *Житије* није написао Григорије Цамблак и да он никада и није боравио у Србији.

Једна од најзанимљивијих епизода у *Житију Стефана Дечанског* јесте опис битке на Велбужду. Битка није описана онако детаљно и потпуно као што је учинио анонимни Данилов ученик, који је створио скоро праву ратну приповетку о чувеној бици. У Цамблаковом делу она је занимљива из другог разлога. У тој бици сукобиле су се војске двеју земаља за које је наш писац нераскидиво био везан. Била је то погодна прилика да до изражаја добу Цамблакова интимна осећања у вези с односом и према бившој и према новој домовини. Цамблак је недвосмислено стао на страну свога јунака, српскога краља, окрививши бугарског владара за неправедан и нехришћански рат. У бугарској науци упорно се, међутим, истиче Цамблаково бугарско родољубље. Нигде оно није било на таквој проби као у епизоди описа битке на Велбужду. И то и такво његово тобожње родољубље ту никако није дошло до изражаја, што указује на то да је Цамблак пре био

¹³ Е. И. Наумов, „Кем написано второе житие с. Стефана Дечанского“, *Славянский архив*, Москва 1963, стр. 60—73.

присталица схватања „где је добро ту је и отаџбина“ него што је био родољубљем везан за земљу рођења.

По Цамблаку, Стефаново прихватање божје воље можда је најпотпуније дошло до изражаја у догађајима који су претходили његовој смрти. Стефан не умире изненадно и необавештен. Њему се и трећи пут јавља св. Никола Мирликијски и саопштава му да се припреми за скоро умирање. Сазнање о блиској смрти не уноси страх у душу српскога краља, већ срећу што ће ускоро изићи пред Господа. Цамблак то сазнање пропраћа правим ускликом и изливом одушевљења: „О добре вести! Уставши од сна, сузама радост мешаше, и себе бацивши на земљу, благодараше Бога и весника доброга пресељења. Јер он жураше увек и хоћаше, ако му буде могуће, да остави земаљске узбуне, и даље да живи са Христом.“

Смрт је, дакле, за дечанског мученика прекидање с овоземаљским животом и могућност да се пресели у други, бољи свет. То мирење са смрћу због могућности да се пређе у царство вечне среће и блаженства после праведног и узорног живота на овоме свету, идеја је која је била посебно блиска исихастима и до пуног је изражаја дошла у бројним песничким списима о кнезу Лазару, насталим непосредно после косовског боја.

На крају следи опис смрти Стефана Дечанског. Главна мисао, која произлази из описа тога догађаја, јесте да је Цамблаков јунак мученички живео и мученички умро. Да ствар буде још тежа, на страдање је осуђен од својих најближих. Од оца је осуђен неправедно и био кажњен ослепљењем, син га је збацио с престола и погубио. Патње и страдања испуњавају читав Стефанов живот, он живи трпећи тешко бреме невоља које су му предодређене. Тиме се упорно указује на светитељску судбину коју је изабрао, и коју је достигао.

У *Житију Стефана Дечанског* Григорија Цамблака мало има догађаја у којима се Стефан види као владар. Световни живот пун потреса протиче, али на њега он скоро да не обраћа никакву пажњу. Сав у мислима о неком бољем животу на другом свету,

Стефан допушта себи да у овоземаљском животу учествује само онолико колико је потребно да испољи своју оданост хришћанским идеалима. У Цамблаковом делу краљ-мученик је дубоко у позадину потиснуо живот краља-владара, због чега је оно много ближе хришћанском мартрију него животопису владара. Треба истаћи да је Цамблаку, монаху и црквеном великодостојнику, био ближи такав лик српскога краља. Цамблак није био дворски човек као што је био његов литерарни претходник, архиепископ Данило II, па можда и ту треба потражити узрок што Стефан-мученик стоји изнад Стефана-краља.

Приказујући Стефана Дечанског као мученика Цамблак је несумњиво учинио заокрет у владарском житију у српској књижевности: вратио га је на његове почетке, на првобитни мартриј. До таквог заокрета дошло је делом из Цамблакове духовне оријентације, а делом и отуда што је сплет историјских околности Цамблака водио таквome решењу. Живот Стефана Дечанског, пак, био је врло погодан да се у њему види страдалник, посебно ако се пође од априористичког става да је стварни живот српскога краља био безгрешан. А он, историјски узето, никако није био такав. Напротив, у животу Стефана Дечанског било је врло много епизода које нису никако спојиве са светачким ореолом који му је подарио његов син-убица. Стефанова жеља за влашћу, због које је с разлогом страховао, одвела га је у директно противстављање оцу и у побуну која је могла из темеља да уздрма егзистенцију српске државе. Можда је то осећао и сам Стефан. Јер док је он акцију против оца водио млако и неодлучно, Милутин је одмах узео ствар озбиљно у своје руке и побуну брзо ликвидирао а сина свирепо казнио. Даље, тамна страна у владарској биографији Стефана Дечанског јесте још свирепији његов обрачун са братом Константином када је злосрећни Милутинов син истакао своје претензије на српски престо, указујући, не без основа, да српском престолу није потребан владар који је слеп. Све те мрачне стране Стефанове личности нестају у Цамблаковој концепцији његовога

лика јер, по нашем писцу, скоро су сви криви и неправедни, а само је Стефан-владар и, још пре, Стефан-мученик без икакве мане. Са таквога полазишта могао је да израсте само владар хришћански мученик и будући светитељ, чиме су стварне карактерне особине Стефанове, до којих Цамблаку на крају није ни било стало, у знатној мери измењене. Стога главно Цамблаково дело никако не може да служи као историјски извор.

Но, ако оно у томе смислу не може да послужи као поуздано полазиште за познавање епохе у којој је живео овај српски владар, у чисто литерарном смислу Цамблаково дело спада у несумњиво значајна остварења српске средњовековне књижевности. Цамблак је следбеник литерарних схватања по којима стваралац треба да плени пажњу читалаца занимљивошћу приповедања, што се може постићи стилским ефектима, уз пуно коришћење богатства српскословенског језика, који је обиловао могућностима употребе леонинских рима, употребом асонанци и алитерација, као и специфичним ставом према главном јунаку, који је за писца идеал човека, формиран према моделима који су владали у средњем веку.

Оданост према краљу-мученику је, нема сумње, била условљена и наменом *Житија*. Цамблак се у делу неретко обраћа својим слушаоцима, својој манастирској сабраћи, јер је ово најопширније Цамблаково дело настало на српском тлу несумњиво писано за потребе манастира Дечана. Међутим, његова вредност, а још више, рекли бисмо, повезивање Стефана Дечанског с култом св. Николе Мирликијског, отворила му је врата и у другим срединама, па су се тако бројни преписи овог Цамблаковог дела нашли и на руском литерарном и преписивачком простору, што се може видети и из пописа преписа овога дела.

А да је Цамблаково дело доста читано у српској средини, у то не може бити никакве сумње. Довољно је само погледати старе српске родослове и летописе, а посебно онај део у њима у којем се помиње брат Стефана Дечанског, Константин, па схватити у којој мери је коришћено Цамблаково најпознатије дело.

Б. Служба Стефану Дечанском

Друго Цамблаково дело посвећено ктитору манастира Дечана јесте служба истом светитељу. Оно припада другом литерарном жанру, а написано је да би задовољило друге потребе у односу на житије, што све условљава другачији избор догађаја из Стефановог живота а и другачије њихово вредновање и објашњење.

Као што се из текста у овој књизи види, у крајегранесију *Службе Стефану Дечанском* стоји да је њен писац Григорије. Наведено место гласи: „Канон светоме, коме је крајегранесије (акростих — прим. Д. П.) Новом мученику нову приносим дара песму, а у богородичним Григорије.“ Треба истаћи да име аутора не налазимо у Кипријановом препису, који је Б. Трифуновићу послужио као предложак за објављивање Цамблаковог текста а Д. Богдановићу за превод. Кипријан једноставно није преписивао богородичне каноне. У осталим преписима име Григоријево се увек налази. Ни на овом месту Цамблак није навео своје породично име већ само монашко. Међутим, да су и *Житије* и *Служба* изишли из пера истога аутора не може бити никакве сумње. Истоветна поређења Дечанског са библијским личностима, веома слични стилски елементи које ни разлика у литерарним жанровима није могла да уклони, указивање на Стефаново учешће у исихастичким верским распрама, став писца *Службе* према дечанском светитељу, све то несумњиво сведочи о Цамблаковом ауторству.

Настанак *Службе Стефану Дечанском* Б. Трифуновић ставља у годину 1405,¹⁴ што је вероватно тачно. Прошло је било више од шездесет година од Стефанове канонизације у светитеља до момента када је Цамблак написао ово своје дело. Иако немамо никаквих доказа за такву тврдњу, ипак се са доста вероватноће може претпоставити да су бар неке сти-

¹⁴ Б. Трифуновић, „Белешке о делима у Србљаку“, *О Србљаку*, студије, Београд 1970, стр. 316.

хире за службу Стефану Дечанском морале постојати. Дечански је изгубио живот 13. новембра 1331. године, док је његов помен пребачен два дана унапред, тако да у свим преписима стоји као дан слављења Стефановог 11. новембар. Разлог премештања слављења Дечанског за два дана унапред је свакако тај што се 13. новембра празнује један од најпознатијих православних светитеља Јован Златоусти, па би на тај начин Стефан морао да буде у другом плану као светитељ, што се никако није слагало с високим култом који је већ уживао дечански краљ. Светитеља таквога ранга није било 11. новембра, па је у тај дан стављен помен Стефану Дечанском, тако да су се уз текстове о св. мученику Мини, Вићентију Ђакону и другима могле наћи и стихире посвећене Дечанском. Сличан поступак је проведен био и са богослужбеним текстовима намењеним успомени на св. Саву.

Служба као литерарна врста у средњовековној књижевности била је текст врло сложеног садржаја, састављен од псалама, паримија, стихира „На Господи вазвах“ који су се уметали у текстове што се односе на светитеља. Такав текст је певан у црквама.

Цамблаково дело спада у опширне службе с текстом за малу и велику вечерњу, са синаксарским (пролошким) житијем, које се у службама налазило увек после шесте песме канона. У појединим преписима *Службе Стефану Дечанском* пролошко житије се не налази, али нема никакве сумње да је постојало у Цамблаковом делу.

Полазећи од другачије намене службе као специфичног богослужбеног текста, Цамблак је другачије конципирао ово друго дело посвећено Стефану Дечанском. У првом плану нашао се богоугодни живот и заслуге за хришћанство Стефана Дечанског, што је водило изостављању читавих епизода из живота Стефана Дечанског, да би се, с друге стране, навеле појединости какве не налазимо у опширном житију. Из једног записа из 1329. године сазнајемо, на пример, да је Стефан Дечански упутио свога сина

Душана са војском у западне делове своје државе да се бори против босанских јеретика, о чему нема никаквих података у *Житију*. У *Служби*, пак, та епизода имала је посебно место, чиме се желело да се укаже како је Дечански, попут својих хришћанских претходника на владарском трону, био и борац за чистоту вере и за правоверност — врлина која је морала да заузима посебно место у свакој служби. С друге стране, чин ослепљивања Стефана Дечанског и касније враћање очињег вида имао је већи значај у *Житију* и због тога је томе била посвећена толика пажња — могло би се чак рећи да је тај догађај стожер овога Стефановог житија. Опис природе око манастира Дечана је у *Житију* имао врло значајну улогу, док је у *Служби* он не само непотребан већ се и не може уклопити у поетску структуру дела. Неки други догађаји из живота Стефана Дечанског, пак, такве су природе да су нашли место у поетском ткиву. Иако се у овом Цамблаковом тексту изричито не помиње битка на Велбужду, ипак је посредно и њој нађено место; тако у шестој песми ирмоса стоји:

*У бојевима јуначки био си
противнике побеђујући,
не штитом ни копљем
јер се на лук свој никад не поузда,
већ часних руку подизањем
као Мојсије Амалика у пустињи
и молитвом горде побеђиваше.*

Иако је, дакле, у боју показивао храброст и јунаштво необично за човека чији је вид био оштећен — Цамблак и овим жели да истакне чудесно враћање вида Стефану — ипак је своје противнике у рату побеђивао молитвом.

У већини преписа *Службе Стефану Дечанском* налази се пролошко житије овог српског краља. У неким рукописима оно је издвојено у засебну целину. Тај кратки текст је значајан због тога што се његовим поређењем с опширним житијем може видети

како различити литерарни жанрови условљавају различит избор из животне грађе, а такође показују да исти догађај може и другачије да се интерпретира. Док се у *Житију* за страдања Стефана Дечанског оптужује краљица Симонида, у пролошком житију млада Милутинова супруга, а маћеха Стефана Дечанског, уопште се и не помиње, већ се само констатује како је био оклеветан да силом хоће да отме царство — тврдња знатно ближа истини него она коју налазимо у опширном житију. Износећи овакву тврдњу Цамблак се приближио гледању на догађај какво налазимо у чувеној *Дечанској хрисовуљи*, коју је одобрио и потписао сам краљ-страдалник. У тој важној појединости из живота Стефана Дечанског налази се и највећа разлика између опширног и пролошког житија тога новог Јова, како краља често назива наш писац. И у пролошком житију Цамблак истиче како је српски владар утицао на свога домаћина, византијског цара, да овај забрани Акиндинову јерес, што је, као што је раније речено, био историјски анахронизам. Као и у опширном житију, и у пролошком се наводи како је краљ Милутин живео у љубави и слози са својим сином по његовом повратку из Цариграда, и истиче да су један другоме грехе били опростили. Као и у опширном житију тако исто и у синаксарском Цамблак не напада краља Милутина за варварски поступак према сину, јер то не би било ни могуће пошто је Милутин већ давно канонизован у светитеља. Стога прва реченица у синаксарском житију Стефана Дечанског и гласи: „Овај свети и присно помињани Стефан беше син Милутина, цара српскога, благочастивог, истинског и светог мужа.“

У овом изразито поетском Цамблаковом тексту још више је до изражаја дошао пишчев артизам, реализован свим средствима која је пружао српскословенски језик. Цамблаков артизам на појединим местима у овоме делу уздиже се до висина до којих је пре њега доспео једино Теодосије, несумњиво најартистичкији стваралац у старој српској књижевности.

сти. Као и Теодосије, Цамблак је умео да се размахне, да пронађе не само прави израз већ и морфолошки облик у литерарном изразу који подједнако годи и уху и оку. Један стих у *Служби Стефану Дечанском* на српскословенском језику гласи:

Телесним болезнем и душевним страстем

У њему се, као што се види, наизменично смењују инструментални падежни наставци *им* и *ем*, интересантан облик сазвучја реализованог меким самогласницима. А овај пример није и једини. Анафоре и епифоре налазимо још много чешће.

Као поетско остварење, Цамблакова *Служба Стефану Дечанском* спада у најлепше текстове у своме жанру.

Списи о светој Петки Трновској

Друга личност којој је Цамблак у књижевном раду на српском тлу посветио своја дела јесте позната бугарска светитељка света Петка Трновска. Посветивши њој своја два обимом знатно мања дела од оних која је написао о Стефану Дечанском, Цамблак је, рекли бисмо, срећно спојио духовне вредности своје некадашње отаџбине коју је, како су касније прилике показале, већ заувек био напустио, и своје нове домовине, која му је пружила уточиште, мир, сигурност и угледно место игумана једне царске лавре.

Култ св. Петке Трновске давно је био утврђен у средњовековној Бугарској. Тој угледној бугарској светитељки већ су били посвећени текстови с црквеном наменом. Култ св. Петке у Бугарској служио је црквеним круговима као потврда да је у Бугарској одувек било горљивих присталица православне вере, што је нарочито било потребно у време када су се јеретичка верска схватања умножила, а било их је много нарочито у другој половини XIV века.

А. Слово о преносу моштију свете Петке из Трнова у Видин и Србију

Цамблаков учитељ, бугарски патријарх Јевтимије, написао је крајем XIV века опширно житије свете Петке. Она је живела у XII веку; робена је у Епивату у Тракији, а њен култ је у Бугарској стекао популарност када је 1221. године бугарски владар Иван Асен II наредио да се њене мошти пренесу у Трново.¹⁵ Њен живот описан је у два наврата, на грчком језику. Одмах после њене смрти настало је житије које је написао неки неук човек, који је у светичин животопис ставио разна апокрифна казана, што је натерало цариградског патријарха Николу Музалона¹⁶ да наложи Ђакону Василику да напише правоверно светичино житије, које су и Бугари усвојили. Желећи да да бугарски животопис трновске светитељке, Јевтимије је пре 1393. написао њен животопис.

О животу св. Петке сачувано је било мало поузданих података, што је утицало да Јевтимије напише дело у ком је било више реторике него биографских елемената.

Крајем 1393. или почетком 1394. мошти св. Петке пренете су из Трнова у Видин.

Стојан Новаковић¹⁷ је изнео тврдњу да је Јевтимије своје дело написао како би сузбио штетан утицај јеретичких верских схватања која су се у то време била намножила у Бугарској. Делом због недовољног броја података, делом и због тога што светитељкин живот није био богат догађајима из животне свакодневице, Јевтимије је у ово дело поред реторике унео и лиризам, што се поклапало с његовим погледима на стил којим треба да буде написано књижевно дело. Као и Цамблаку, и Јевтимију је ближе било подвижништво свете Петке него

¹⁵ Е. Георгиев, *Литературата на Втората българска държава*, София 1977, стр. 169.

¹⁶ Ст. Новаковић, *Апокрифно житије свете Петке*, Споменик СКА, XXIX, Београд 1895, стр. 23.

¹⁷ *Исто*.

историјске околности које су пратиле њен живот. У сваком случају, Јевтимијево дело о св. Петки Параскеви типичан је хагиографски спис, који је такав карактер имао како због недостатка поузданих података о животу светитељке, тако и због своје намене.

Свој малени спис Цамблак је написао у време интензивног рада у српској средини, а то је било око 1404—5. године. Као човек из трновске средине, у којој је култ св. Петке био високо цењен, Цамблак је желео да исприча о даљој судбини њених моштију, после њиховог преношења из Трнова прво у Видин па затим у Србију.

Изношење моштију једне такве светиње као што је била св. Петка Трновска свакако је било велики губитак за Бугарску и Трново, зато што су мошти светитељске имале посебну цену и значај у средњем веку. Нема сумње, њихово одношење из места у којем су се налазиле морало је да тешко погоди верска осећања чувара њених моштију. И да би доказао, ваљда, да се удаљавањем моштију светитељкиних није учинило никакво светогрбе према њеном култу. Цамблак је доста простора и импресивних речи употребио да би уверио како је српска средина достојна да буде чувар светичиних земних остатака; с друге стране, Цамблаку се овде пружила могућност да покаже како су висок религиозни дух и хришћанска побожност били суштински начин живота у његовој новој отаџбини.

„Где је толико архијереја!

Где је усрбе према Богу и према божаственим!

Где је добар ред народа, како међу властима, тако и међу поданицима!?

Нигде, осим овде, где Преподобна зајеле пребивати, где усхтеде да мирује.

Одузе јој Владика бугарску славу, а дарова јој српску, не оставивши овој првој ништа.“

Тако види Цамблак Србију, у којој мошти бугарске хришћанске треба да заувек остану.

Пренос моштију свете Петке из Видина у Србију свакако је требало да буде главни догађај у овом

маленом Цамблаковом делу. Просторно, тај део је скоро два пута обимнији него део који се односи на бугарске земље. Таква пропорција не изгледа случајна. Цамблак је у овом делу свога *Слова* показао да је добар познавалац српских прилика. Ту налазимо и неке податке који упућују на Цамблакову обавештеност о томе како је текао пренос моштију св. Петке из Видина у Србију.

Писац наводи како је у походе турском султану дошла кнегиња Милица, „супруга увек помињаног и светог кнеза Лазара“, са двојицом својих синова, Стефаном деспотом и Вуком. С њом је била и супруга великог и најхрабријег деспота Угљеше, Јефимија. Атрибути које наводи Цамблак показују да му је судбина српског деспота била сигурно добро позната, али одакле — то не можемо знати. Можда је за њу знао из прича које су колале о погибији на Марици, а можда је имао при руци и неки превод Псеудо-Ареопагитових дела, са записом преводиоца монаха Исаије. То сведочанство Цамблаково значајно је не само за упознавање прилика какве су у то време биле у Србији, већ и за потпуније упознавање личности монахиње Јефимије, која није била само рођака кнегиње Милице већ и жена обдарена дипломатским способностима. Ми данас знамо да су те две умне и енергичне, а поврх тога неустрашиве жене, имале сасвим други циљ када су се упутиле турском султану на тако далек пут и ризичан корак. Као што је познато, стварни њихов циљ био је да заштите младог Стефана од гнева турског султана: Стефан је био оптужен за вазалску нелојалност према своме моћноме зету. Међутим, у интерпретацији Григорија Цамблака, то по саставу мало необично српско изасланство састављено од две жене удовице и два младића који су тек изишли из дечачког доба требало је да добије дозволу турског султана да се у Србију пренесу мошти светичине. Колико је данас познато, у том посланству нису били синови кнеза Лазара и кнегиње Милице, бар не млади, Вук Лазаревић. Та дипломатска акција требало је свакако да покаже како се цела породица брине за хришћанске реликвије, што сведочи о њеној побожности. Овај

деталј можда најубедљивије обара исказано мишљење о тобожњем непријатељству Цамблака и деспота Стефана Лазаревића. Ако би то било тако, онда би Цамблак био први писац у нас који је био у опозицији према своме господару и владару, што никако не може бити истина. Манастир Дечани, чији је игуман био Григорије Цамблак, налазио се под влашћу деспота Стефана Лазаревића а не на територији која је чинила породични посед породице Бранковића, што се може видети и из карте уз књигу *Област Бранковића*,¹⁸ коју је пре нешто више од једне деценије објавио, према турским документима из 1455. године, Оријентални институт у Сарајеву.

Само у основним цртама насликао је Цамблак пут тог посланства и његов пријем на турском двору. Свакако не случајно, Цамблак наводи како Милица и Јефимија нису тражиле материјална добра од турског султана већ светичине мошти, што је Бајазита јако изненадило; на крају, што је доста необично, турски цар је похвалио њихово усрђе и богобојажљивост. Кратак опис мољења за мошти светитељкине написан је у директном говору, који је био пре средство да се искаже дијаметрална разлика у поимању ствари између турског султана и српског посланства него што је историјски аутентичан. Ни у тој краткој епизоди мољења за мошти свете Петке Цамблак није избегао патетику, толико честу у његовим делима.

Сам опис преноса моштију у Србију урађен је доста површно и недовољно оригинално. Дат је у свега неколико речи, а и то су пре општа места него специфичан опис догађаја. Такав стваралачки поступак је у извесном раскораку с величином чина преноса светичиних моштију и може се схватити само као наставак оне стваралачке линије коју је већ утврдио Цамблаков претходник, трновски патријарх Јевтимије, што значи да је за Цамблака био

¹⁸ *Oblast Brankovića, opširni katastarski popis iz 1455. godine*, priredili Hamid Hadžibegić, Adem Handžić i Ešref Kovačević, Sarajevo 1972.

важнији сам чин преношења моштију него ритуал у вези с тим. Треба рећи да је и за то постојао посебно прописан ритуал, који је био до те мере уходан да није било потребе да се детаљно описује — био је добро познат Цамблаковим читаоцима.

Након описа преноса моштију Цамблак се жестоко окомљује на Турке, називајући их Исмаилћанима, поступак и став који не налазимо у другим његовим делима. Тај одломак садржи и једну, по нашем мишљењу, интересантну дигресију, која показује Цамблакову доследност. Као човек средњег века, као монах, Цамблак је своје стваралаштво обојио изразито мизогенским елементима (Симонида је, тако, главни кривац за трагичну судбину свога пасторка, Стефана Дечанског). У *Слову*, пак, Цамблак, привидно, даје два женама врло похвалне атрибуте. Милица и Јефимија су заиста најзаслужније за пренос моштију св. Петке у Србију, што се није најбоље уклапало у Цамблакова мизогенска схватања, и он тога не може да се ослободи ни у тренутку када је требало одати велико признање овим двама женама. Доследан себи, Цамблак две молитељке назива мужевима, па се потом правда што женској слабости, како он каже, придаје мушке атрибуте, заправо атрибуте који су својство мужева а не жена, и објашњава то чињеницом да он у мужеве убраја не само мушкарце већ и жене, позива се на Библију, помиње Ану, Јудиту и Девору. У истој епизоди Цамблак прави алузију на недавни пад бугарског трновског царства, када су Турци оскрнавили светиње и светилишта до те мере да се тамо сад ретко може наћи црква или свештеник.

Таква констатација била је само увод у праву оду Србији — узгред се констатује да је и Србија, то ново уточиште свете Петке, такође тешко страдала од тих истих Исмаилћана. И док је Цамблакова родна Трновска Бугарска остала без својих светилишта и са ретким и малобројним монасима, дотле је Србија показала много више хришћанске упорности и отпорности на све недаће и невоље које су на њу пале. Затим следи читав низ набрајања духовних вредности којима се може похвалити Србија а упркос невољама и недаћама које су је пратиле. Хвалећи

добра Србије Цамблак наводи како ни у једној земљи нема толико манастира ни монаха колико их има у његовој новој домовини. Најважније је то што Цамблак истиче постојање правоверности у Србији. У њој сви једно и једнако мисле и сваки служи за узор и образац у хришћанским врлинама. Тако видећи Србију Цамблак не изоставља ни своје истомишљенике исихасте, којих такође има пуно у Србији, новом уточишту свете Петке. Само преношење светачких моштију, пак, за Цамблака је божје дело.

Оваквим односом и оваквом сликом духовног стања у Србији тога доба писац је свакако желео да покаже како је та средина достојна великога дела — давања уточишта светичиним моштима. На крупном плану развијено је поређење о приликама какве су у том тренутку биле у Бугарској према онима какве су у Србији. Хвалећи Србију и њене духовне вредности, што више пута истиче, Цамблак указује да је Србија достојна да буде уточиште земних остатака светице, који су до тада почивали у његовој родној Бугарској. Иако је то поређење настало из специфичних околности и имало сасвим одређену намену, оно је било доста реално и одражавало стварно стање у држави деспота Стефана Лазаревића који је, после ангорске битке, подигао Србију — колико су му то доста ограничене могућности допуштале. Такав опис и похвала Србији су индиректан податак о времену настанка тог маленог, али по многу чему интересантног списка. Србија, како је приказује Цамблак у овоме делу, није више она земља која још осећа последице косовске битке.

Као што је речено, често се може наићи на мишљење да је Цамблак ово своје дело написао пре ангорске битке, око 1400. године. Међутим, и да није места где се Стефан Лазаревић помиње као деспот, што није могло бити пре 1402, садржина Цамблаковог списка и његов карактеристичан однос према Србији указују да је дело настало онда када су прилике у држави Стефана Лазаревића увелико кренуле набоље. Али који је узрок што је Цамблак чекао неколико година да опише тај чин — не зна

се поуздано; једино може бити да је он тада дошао на идеју да допуни и на свој начин заврши дело свога учитеља, патријарха Јевтимија.

Ово обимом мало Цамблаково дело открива неке особености и врлине које никако не бисмо очекивали од списка таквог садржаја и намене. *Слово*, наиме, садржи доста историјских података о Србији из времена непосредно после косовске битке. Ту, пре свега, спада опис одлуке кнегиње Милице и њене рођаке Јефимије да крену на тежак и опасан пут султану Бајазиту, чиме је једна интересантна епизода из живота истакнуте песникиње и везиље Јефимије употпуњена. Пре тога Цамблак даје, истина доста уопштено, значајне податке о познатој бици код Никопоља 1396. године. И док је у своме главном делу Цамблак историјске догађаје подредио литерарним виђењима, у *Слову* се није удаљавао од њих нити их је мењао. За то, уосталом, и није било потребе.

Б. Служба светој Петки

Тек у новије време почело је истраживање *Службе светој Петки* с циљем да се открије удео Григорија Цамблака у њеном обликовању. Треба рећи да поузданих доказа о Цамблаковом учешћу у писању овога дела немамо, па само на основу стила, који несумњиво подсећа на његов литерарни манир, ово дело можемо приписати Цамблаку.

Питање настанка *Службе светој Петки* доста је замршено. Постоји више верзија тога текста, што доказује да је у његовом уобличавању учествовало више стваралаца, из више генерација. Као дело, *Служба светој Петки* налази се још у тзв. *Драгановом минеју* с краја XIII века. У зависности од судбине њених моштију мењао се и текст овога дела — то је разлог што постоје различите њене верзије.

Једини поуздани податак о постојању одређеног Цамблаковог текста укљученог у ткиво *Службе* налазимо у *Празничном минеју* Божидара Вуковића, из 1536—38. године. У томе чувеном зборнику налазе

се и четири стихире које су несумњиво дело нашега писца. У већ постојећи текст *Службе* Цамблак је свакако инкорпорисао стихире написане с циљем да се укаже на то да су мошти светичине добиле место вечног боравишта у српској земљи. Стилски поступак и идеје несумњиво иду у прилог тврдњи да су стихире дело писца који је написао и *Слово* поводом преношења њених моштију у Србију. У стихирама се, као и у *Слову*, хвали српска земља и побожност њенога становништва, чиме се жели истаћи да је нова средина због своје побожности заслужила такву част.

Иако тих неколико стихира не увећава литерарну славу Григорија Цамблака, оне су ипак значајне јер се по њима види да је Цамблак за свога боравка у српској средини имао одређени стваралачки план. Наш писац је показао да га интересују само лица која су на неки начин везана за српску и бугарску културу и историју: Стефан Дечански није био само српски краљ и светитељ већ и победник над Бугарима, света Петка Параскева Трновска није била слављена само у Цамблаковој родној Бугарској већ и у суседној Србији. А брига за чување њених моштију испољила се у време непосредно после косовског боја где је главу изгубио владар и муж жене која је измолила мошти св. Петке од Бајазита.

*

Иако је у Србији кратко боравио, Цамблак је у њој и њеној култури оставио неизбрисив траг и постао један од најугледнијих њених писаца.

Цамблак је стваралац који је од литературе тражио да буде истовремено и поучна и занимљива. Поука се кретала у правцу развијања хришћанских догми и схватања, а занимљивост је тражио и проналазио у језичким и стилским ефектима који су се као литерарно-стилско решење налазили у раној хришћанској литератури Византије и Истока. Давно је запажено да су литерарни модели касног средњег века настали у првим вековима хришћанства, када је утицај антике још увек био веома жив и присутан.

Треба рећи да су се исихастичка схватања, толико присутна у Цамблаковом делу, у својој суштини наслањала на поново актуелни платонизам, у Србији XIV века оживљен превођењем *Лествице* Јована Лествичника и корпусом чувеног Псеудо-Дионисија Ареопагита, непосредно после маричке битке 26. септембра 1371. године.

Књижевно дело Григорија Цамблака настало на српском тлу доста је читано, што потврђују бројни преписи, а и њихово навођење и коришћење у другим литерарним списима, посебно родословима и летописима. И док је његов боравак у Украјини био обележен делима која су имала општехришћанске одлике и стога ушла у фонд заједничке хришћанске књижевности, његова литерарна остварења настала у Србији имала су мање универзално а више национално значење.

На српском литерарном небу Цамблак није имао литерарног следбеника можда и због тога што су потоњи догађаји у Србији били неповољни за наставак Цамблакове литерарне нити. Дефинитивни пад Србије под турску власт, 1459. године, свакако је утицао на то да вишевековни стваралачки дух у Србији почне да се троши: више није било ни државне ни класе која би неговала такву литературу.

Др Дамњан Петровић

Житије Стефана Дечанског

Месеца новембра 11.

Живот и подвизи светога великомученика међу царевима Стефана српскога који је у Дечанима, написао Григорије монах и презвитер, бивши игуман исте обитељи.

Благослови, Оче!

Беше и овај великога и најславнијега народа српскога. Не само да је војничким силама превазилазио друге народе, и да је наткриљивао околне славом и богатством, лепотом места и величаством, но се красио и хвалио најблагодостивљивим и најмудријим царевима, са којима је чак био у љубави.

У спису сетих се по имену оснивача царства. Јер као неки узрочни корен по рођењу и по царству био је Симеон тривелики, Симеон, који је у царевању угоднио Цару свију, Симеон, који се спустио са висине царства и заволео велико монаштво, Симеон, добри војник великога војводе, који се не обвезао валима живота, но постаде угодан војводи, Симеон, ваистину друг ономе Богопримцу, а мислим и већи — јер уколико је благодат већа од сенке закона, утолико су и служитељи благодати већи од тајника сенке.

Корен добра, дакле, као што рекох, Симеон, остави царству довољно наследника, од којих је сваки у своје време власт примио.

Нису узмућивали цркву јеретичким валима и јелинским лакрдијама и баснама као синови и нећади Константина Великога, но су благодостиво и богомудрено и богољубазно управљали војском и осталим урученим стадом.

Почињући повест о великомученику и цару, усрдно молим богољубазне душе ваше да пазе на оно што се предлаже. И ако што буде непотпуно, молим вас да ме удостојите милости. Други дрвкчије причају и сваки од ових хоће да утврди своје. А ја уздајући се у мученика, не исповедам благодат ни овима ни онима, но се уздам у помоћ онога, чију повест похвалнога живота наумих да испричам.

Милутин, који је четврти после великога Симеона, раба Стефана, велики стуб побожности и венац царства. И већ до свога пунолетства много времена

беше провео обрадован и светао ка свима, поучавајући се увек страху Господњем, и њиме уклањајући се од свакога зла, и многа мужевна добра дела изврши од младости. Беше доброприступан ка онима који говоре, тих речима, милостив према страдалницима, а толико се гнушаше гордости, да таквога није хтео ни погледати. Зато се срца и разуми свију распаљиваху у љубави према њему. И сав се беше начинио помоћником Вишњегу и ка Њему јединоме гледаше.

Али како пострада? Подиже завист Ђаво који увек мрзи добро. А извршилац таквог служења била је његова жена. О моје сузе, што женска превара савлада прародитељеву у рају велику мудрост! Шта овде није хтела завист учинити ревнима?

Чујте. Долази царица к цару показујући тужно лице, неукрашен и необичан наступ, рони сузе и унутрашњим пламеном пресеца глас. И, да укратко кажем, подиже оца на ослепљење првороднога сина, ваистину слична Исаку добрим покораванем и послушношћу.

А он не да није знао за оно што је смишљано с њему, но су га многи од кнезова и велможа тајно учили да се са множином војника уклони у неку од тамошњих земаља, и да избегне од преваре, која је смишљана против њега, и да се одене савршено у сведржање царства, али није хтео ове послушати, судећи да је боља Божја брига о њему, која бива свакоме на корист, који су себе сведушно поверили његову човекољубљу него ли савет и помоћ људи. И остајаше даље држећи се правде и незлобивости, оградивши себе милостињом и молитвама, говорећи:

„Владико свију и Боже, једини створитељу видљивог и невидљивог створења, знаш срца створених, унапред знаш сва њихова бића. Човечја мисао исповедиће ти се, и остатак мисли поверава ти се. Види да ли у срцу моме има неправде, види да ли је у мени пут безакоња. Боже, који праведно испитујеш и срца и утробе,^{1*} види да ли је истина оно за шта

* Види Библијске цитате, стр. 136.

ме оговарају, и суди праведно, и утишај срце родитељско које се ожесточило неправедно против мене, и преобрати стремљење које се диже на миловање милости, ти који си при Јестири укротио гнев Асуиру цару мидијском, који се испољио. Спаси, дакле, мене, свевидећи Владико, мене који сам у беди и који сам близу да поднесем неправедни суд, а оца мојега и цара одврати од зазорнога и порочнога дела. Јер ти храброшћу изводиш оковане и твоја мишица је бескрајно силна, многоопевани цару.“

Тако је храбри Стефан поверавао тесноту срца свога јединоме Богу, полагајући у њега сву наду на спасење.

У царским дворима хођаше побожно и у добром реду, показујући радостан свима природно владање. Стој пред оцем имао је некако смиран и уистину својствен начин. Но ућута сила промисла на такву намеру да буде искушан неправедном раном и да се венча праведним венцем од животвореће руке онога чији се трудови и знојеви уистину не могу упоредити ни са киме.

А шта је било даље? Надвлада женска превара достојна жаљења и приче за сузе, победи се царева премудрост женским сплеткама, поклони се очинска мудрост женској слабости, угаси се родитељска топлиота женском бестидношћу! Праведни би ухваћен неправедно, незлобиви љутом замком, милостиви немилостиво, и, о ружног дела, би лишен очију!

Да ме неко од оних који нису добро слушали не разуме криво, слушајући ово, да Стефана, дакле, хвалим, а тога достојног хвале и светога да нашим речима бешчаствујем. Нека не буде такве неумесности. Јер Стефанова оца као благочастива и борца наше праве вере имамо међу светима и клањамо се његовим моштима непропадљиво сачуваним и целивамо их примајући освећење, и молимо га да посредује за нас ка Владици, јер због многих савршенстава има смелост ка њему. Него изобличавамо женску сагласност са Ђаволом, а и подлеже малом укору, што је послушао њу. Предаде суду немилосрђа првороднога, који је такав био, као што Соломон каже, јер рече: „Син премудри весели оца.“²

Али ни због овога не треба да му зазру они који добро разумевају. Јер и Велики Константин и први хришћански цар, толики и такав, ма колико да је био у побожности и природној премудрости, верујући лажним речима лукаве жене, и уби сина својега Приска, који је био добар и благ муж, а затим када је после сазнао да је ова слагала, и њу уби судом праведним.

Видесте ли, вазљубљени, лукавство жене? Чусте ли њихову превару која лако вара? Зашто такви и богопросвећени и премудри Константин није видео њезину злу замку пре синовљева убиства? Јер када би ово знао, не би осудио најљубазнијега, но ту саму из које ђаво бесеђаше. Но, увидео је касније, када кајањем ништа не могаше помоћи, нити беше могуће ускрснути сина, и није видео одмах оно што су разумном оку прикриле лукаве речи зле жене, но је после убиства познао шта је учинио.

Исто тако пострада и Адам, јер знађаше да је добра послушност коју заповеди Господ, а да је непослушност зла, јер беше премудар, као дивно дело руку Божјих, одликован душом словесном и умном, и знађаше добро и зло. Али види злога саветника како прво жену улови, а женом Адама савлада да се дотакне забрањенога дрвета. И што пре знађаху од природе непослушности да је зло, ово делом навикоше покоривши се зломе савету.

Многе друге такве и многобројне примере из божанских списа знају они који се овим занимају, а ми ћемо вратити реч на повест.

Овако, дакле, Стефан претрпе ово жалосно лишење вида, а место где се ово догоди беше звано Овче поље, где беше и молитвени храм великоме архијереју Христову, Николају.

Када је страдалац љуто изнемогао до краја и лежао скоро мртав, пред зору једва је мало заспао. И виде мужа који стоји пред њим. Имао је свештенолепни изглед, украшен светитељском одеждом, а светлост благодати сијаше на лицу мужа. Носећи на десном своме длану оба његова извађена ока и

говори му: „Не скрби, Стефане. Ево на длану моме су твоје очи.“

И говорећи ово показиваше му оно што носи. А он као мислећи рече њему:

„А ко си ти, господине мој, који за мене чиниш толику усрдност?“

А онај који се јавио рече:

„Ја сам Никола, мирликијски епископ.“

Уставши, дакле, из сна, узашиљаше Богу благодарена смерним срцем и његову угоднику. А осећаше и неко немало олакшање болова.

Затим је одатле био послан у Константинов Град у заточење, заједно са своје двоје деце која беху у другом младосном узрасту. И би заповеђено од тадањег цара Андроника Палеолога, да пребива у обитељи Бога свију и сведржитеља, завештавши да нико други к њему не долази да беседи, осим игуман обитељи и онај коме он дозволи. И тако пребиваше храбри усрдно подносећи невољу заточења, овако у себи увек јављајући: „Трпи, Стефане! У трпљењу вашем стеците душе ваше“³ — рече Господ. А и у Премудрости⁴ је писано: „као злато у пећи искуша их напастима, и као жртву свеплодија прими их.“ И никако не престајаше, благодарећи, помињући речи апостола који говори: „И бивајте благодарни.“⁵

И често се мољаше и чињаше многа коленопреклоњења. А када су се братија скупљала на молитвено правило, он се први налажаше, стојећи непомично до свршетка богослужења, тако да су се и сам настојатељ и сва братија дивили његовој бодрости и ревности. И због овога био је од свију љубљен и вољен, и према њему показиваху сваку пажњу. И често к њему бесеђаху, примајући немалу корист, пошто им је он много изговорио из Писма о издржљивости. Уз то усред говора привођаше и апостола који учи да су недостојна страдања садашњега времена према будућој слави која ће се у нама открити од Бога, и „уколико спољашњи наш човек овештава, утолико се унутрашњи обнавља“.⁶ Тако он своја страдања стављаше у други ред, имајући на уму корист братије

која долази к њему, а онима који имају велику смерност речима даваше многе поуке. Њима олакшаваше болове од испосништва.

Таква дела не осташе непозната самодршцу, него и он беше чуо за похвално живљење овога мужа. И сав беше у удивљењу, обилно обасут царевом љубављу, тако да га је често позивао к себи у царски двор због користи да са њиме говори и с њим обедује. Јер таква је врлина, да вуче к себи оне који воле доброту, а чини да је се стиде они који воле зло.

А Ђаво тада, који је у разна времена узмутио Цркву разним јересима, не трпљаше што је Црква имала велики мир и што је Христово стадо пасло на паши побожности. Но изнесе некога Варлаама, начелника акиндинатске јереси и покварености, и испуни се од њега црква многим метежом, имајући са собом многе једномисленике а уз то једнопогибелнике и ученике неумесних заповести, који дакле Јединосусно развраћаше по Арију безумноме; а Духа светога хуљаше по гнусноме Македонију; па и Преображење Владичње — које је истинито било на Гори Тавору, да покаже пред светим својим апостолима и ученицима славу свога божанства, а тада престави Мојсеја и Илију неисказаном својом силном влашћу, уверавајући ове да као Бог ради нас поставши човек влада живим и мртвима, он свестрадални — учаше да је привиђење, а не истинито. И многи следише његову јерес, а православни део беше у невољи. По целом оном царском граду чињаху се устанци и буне и раздори. Једни су се, дакле, прикључивали злославнима, а други су се противили и њих оптуживали.

А тадањи управитељ цркве, ваистину међу светима Атанасије, сазва сабор, на коме беше и зломудрени Варлаам са својим злославним пуком. Сабор утврђује Јединосусно, као што завешташе и оци у Никеји, што после њих утврдише сви дотад васељенски и месни сабори, а изјасни да је истинито било свето Преображење Христа Бога нашега. А Варлаама са дружином његовом, који се није хтео покорити, предаде анатеми и изагна га из саборне цркве.

Варлаам, дакле, би као посрамљен и до краја потучен, но као змијски реп још се кретао. Затим се затвори у нечисту своју ћелију не излазећи и ућута на време, пишући развраћене заповести против цркве, и оштрећи богоборни језик против православља. Затим напрасно скочивши слично дивљем магарцу, смућиваше благочастиве. И овај многе, како међу људима, тако и међу женама, гурну у погибао. Па и онима који су у царским дворима и самим евнусима који су цару служили, даде отрова смртоносне своје јереси, и, просто, замало не пође за њим цео град.

Пошто је ово тако било, цар по својем обичају призва к себи Стефана, и много су говорили о спасењу душе и о царском управљању. Узевши реч богодуховени Стефан рече:

„Изгледаш ми, о моћни, да хоћеш у свему да будеш међу царевима доброугодан Богу и Цару царева, царским управљањем, чиновничким и војничким чиновима, кротошћу, смерношћу, правосуђем, истином, премудрошћу, превазилазећи многе царева који су пре тебе били. А не знам, о Богом венчани, како у једном грешиш, што је глава васељене и круна царства, због чега апостоли васељену оптекоше и приведоше човечанство правој вери у име Оца и Сина и светога Духа, због чега мученици не поштедеше тела ни крви, а то је побожност.“

А цар ће њему:

„Како мислиш да грешимо у погледу побожности? Говори, о најизванреднији од другова и браће!“

И Стефан рече:

„Јављено је у Св. писму, о царе, када пастир превиђа улаз вучји у стадо, и не одгони овога, такав је звер и он, макар да и пастира носи име. Јер не прибављају имена поштовања делима, но дела прослављају имена. А онај који може да оставља злославне а да их не гони, сматра се од оних који добро мисле да је злославан. Није праведно ни подобно, о најсветлији међу царевима, да ти, који си одликован царским престолом и који си постављен од Христа да будеш пастир толиком стаду, да држиш његове непријатеље у граду; но треба да их одгониш

као вукове који упропашћују душе, и да појеш са Давидом: „Омрзнух, Господе, оне који те мрзе“⁷ и „растопих се због твојих непријатеља, савршеном мржњом омрзох их и постадоше ми непријатељи“. Немој ове никако остављати у пределима Богом дароване ти области. Ако ово учиниш, умирићеш црквене раздоре и дароваћеш православнима дубоки мир, увеличаћеш скиптар царства и бићеш истинити цар истинитим хришћанима, а као истинити пастир примићеш награду од општега Владике, непролазно тамошњега царства.“

Када је ово чуо самодржац, задивио се речитом разуму мужа и рекао да је велика премудрост његова, тако да је благодарио и хвалио Божјега човека, и рекао неким својим слугама са удивљењем:

„Велики муж је велик у разуму, а нарочито многовидећим очима, иако су му телесне затворене.“

И одмах заповеди да му доведу Варлаама свезана, а да се изагнају његови једномишљеници из града и да их не примају градови и села његове државе.

Када је овај сазнао што је заповеђено, јер неко од дворјана његове јереси јави му убрзо, и ушавши у лађу, побеже у Рим. А злочастиви његов скуп био је из средине истребљен. И тако је Бог саветом свога угодника очистио земљу народа свога, а црква је добила велико и непоколебиво умирење, и сви грчки скиптри.

Таква је била Стефанова ревност за побожност, таква је била мржња према јеретицима, таква вера ка Христу. И када је у туђој земљи и заточењу дисао таквом ревношћу према православљу да је и цара подигао на изгнање јеретика, и који је тако био снажан у Христу који га крепи, шта ли он неће учинити када буде имао државу у својој вољи?

Од тада је цар Стефана, љубитеља врлине, још више љубио и дивио му се. Присан је био и самом патријарху и целом црквеном чину, па и велможама и старешинама града, јер смерношћу и говором привлачаше срца свију, тако да када би само ко говорио са њиме, сматрао би за велику награду.

А нека благодет сијаше на лицу мужа, а љубав је све к њему привлачила. Јер такво је лице оних који су чисти срцем, као оних који гледају Бога мисленим очима и испуњавају се неисказаном радошћу, и отуда лице добија зраке светлости. О овом мислим да и Соломон каже: „Када се срце весели, цвета лице.“⁸ Јер он, блажени, сматраше лишавање очију као просвећење, а заточење као велику утеху.

А увек се жураше ка Божјој љубави, и често молећи се из дубине душе уздисаше, тако да је утицао на онога који га слуша ка умиљењу и сузама, и што је још чудније од обичнога му дела и што је Богу изнад свега пријатно: милостиње не остављаше. Од онога што му цар даваше и они око цара, мали остатак од овога остављаше себи, ради најпотребније потребе, а остало предаваше у руке игуману да разда онима којима је потребно.

Када је овај био у овим приликама, неко од благородних његова отачаства, познат му од почетка и љубим, прешавши у памети његове прве обичаје и сетивши се љубави, осећаше бол у души. И узевши немали део злата, и положивши у недра највернијем слуги и у уши његове много наручивши, посла у Цариград, заповедивши да то однесе Стефану. И овај дошавши донесе послано и поручене речи, уједно много утешне и милостиве да су могле и само камено срце натерати на сузе. А он уставши и подигавши руке у висину, помоли се за онога делатеља непромењене љубави, и даде благодарења. Затим призвавши игумана, даваше му у руке принесено, да га подели ништима на утеху. А када га је онај молио да неки део остави ради потребе, није хтео, овако одговарајући к њему:

„Ово, часни оче, нисмо ми стекли, но — као што пише Давид — Онај који отвара руку своју и који засићава свако живо биће милошћу. Он посла ово на потребу својим људима који оскудевају. Да је Бог хтео да ме тамошњим храни, не бих по његовој пресуди овамо стигао. Но пошто је тако било угодно божанскоме промислу, довољно и изнад наше мере је оно што нам се налази без труда.“

Такво и много више рече игуману и, ништа не оставивши, предаде њему у руке оно што је донесено. А младића који је донео, задржа неко време и посла га ка свом господару, моливши много и благодаривши обилним сузама, рекавши томе и ово ка оном похвалноме другу:

„Ако хоћеш опет што да ми пошаљеш, молим твоју усрдност према мени, раздај тамо онима којима то треба, јер мене она сила која ме је овде довела, обилно храни.“

Шта је било даље? Већ се свршаваше пета година његова пребивања тамо, и дошла је часна успомена чудотворивога оца Николаја. Свеноћно бденије вршило се по уобичајеном уставу обитељи, и беху запаљене многе свеће и кађење. Стојаше и Стефан на одређеном му месту, уздишући из дубине душе и молећи се скрушеношћу срца. А када седоше по обичају и када је на средини требало да се прочита житије и уједно чудеса овога великога оца, од напора великога седе Стефан за сто и задрема. И угледа очима срца свога онога божаственога мужа који му се раније јавио. И овај заставши пред њим рече му:

„Сећаш ли се што сам ти пре рекао јавивши се?“

А он као павши на земљу говораше да га познаје и да је велики Никола, а да се не сећа шта је рекао. А он, милостиви, рече:

„Рекох ти да не тугујеш, јер у мојој су руци твоје зенице и ове показак теби.“

А он изјави да се сећа тога и припаде ногама светитељу да моли милост.

А онај који се јавио рече:

„Оно што ти тада рекох, сада сам послан да испуним.“

И када му даваше вид, подиже га и учини крсни знак на лицу, дотакавши се крајевима прстију очију, рече:

„Господ наш Исус Христос, који је слепоме од рођења дао вид, дарива и твојим очима првашњи зрак.“

И онај, дакле, постаде невидљив, а овај Стефан се претраши. И дошавши к себи, о неизреченога ти милосрђа, Христе! гледаше као и раније. И тако узевши палицу, као што пређе хобаше, на исти начин изађе из цркве.

Када је био у ћелији, на земљу павши, много часова сузе изливаше од новодарованих оних зеница. Приносећи сузне дарове ономе који их је дао, бијаше се у прса, сматрајући себе као земљу и пепео, и говораше да је недостојан таква добротина, а да је достојан многих мука и казни, јер такви су свети, када се удостојавају највећег, тада мудрују најсмерније.

А када је довољно суза пролио, закривши очи убрисом, помоћу палице опет дође у цркву, стојећи по обичају. И тако се утаји од свију премудрим умишљењем, и нико не познаде да има силу вида, до дана када га изабра Бог да царује правдом и постави га као пастира своје отачаству.

О чему смо напред говорили, вратићемо се да наставимо повест.

Када прође немного дана иза тога чудноватог прогледања, најмањи његов син разболе се тешком болешћу и у мало дана умре. А он не учини нешто нелепо од своје благородне душе, не пружи руке ка власима главе, не испусти недостојан глас, не проговори нешто некорисно, но само довољно суза проли попустивши природи, јер се не могу задржати. А када срце изнутра пробадаху стреле природе, пројави глас блаженога Јова:

„Господ даде, Господ узме.“

А када овога гробу предаде, подигавши руке на небо, рече:

„Теби предајем, Владико, дете. / Теби послах дете, / и спаси ми се од сада и довека. / Теби поверих дете, и више у мени нема ниједног јаука. / Благодарим и славим твоје човекољубље, / промислитељу добри, / што си изволео примити плод моје утробе / који још није искусио зло.“

Ове и друге благодарствене речи изрече о детету, тако да су се сви који су слушали веома дивили

његовој великодушности и премудрој речи. Ово је, дакле, тако било.

Од тада проведе две године овај нови Товит, превазилазећи претрубене мужеве који су у обитељи провели много времена, сузама уједно и смерном мудрошћу, подвизима и другим што припада монашком животу. Но онај који Јова предаде ономе који га је молио на толико и такво страдање и лишио синова и кћери, и просто свију домаћих, да би овим посрамио ратника који увек завиди светима, да њега покаже као светла победитеља и да њега после ране опет узведе на највеће, све му даровавши двоструко, тако узводи и овога свога веначника, пошто је искусио различна страдања и у таквим и толиким бедама показао се трпељив и љубазан. Пошто не испусти ни малу неку реч негодовања, опет га дарова своме отачаству.

Зато се, о најсвештеније послушалиште и богоизабрани људи, молим вашој љубави, чујте како се врати у жељено своје отачаство, и на који начин дође у царски чин.

Шиљаше самодржац Грка своме зету, српском цару, посланике да му пошаље помоћ војске, јер Агарени тада све јужне крајеве покоривши, са великом множином иђаху на источне, и цар беше сав у подвигу, и већ подизаше рат против варвара. Изволи, дакле, он да са онима пошаље и настојатеља манастира Пантократорова, као мужа речита и искусна у свему. А када су, дакле, дошли цару српскоме, што Самодржац беше заповедио даваху, и многе части и дарове примаху. Наједном цар, призвавши насамо онога часнога оца, питаше о сину Стефану. А диван онај рече:

„Питаш ме о многострадалном и другом Јову, о царе; све твога царства недостојно је, макар године живота твога биле и на десетине хиљада, према ништети Стефановој. Њега стече наш манастир као неку многоцену ризницу; не само ми, но и сав онај царствујући и славни град.“

И причаше му о многим добрим делима мужа и о непорочном животу, и како премудро подиже самодршца да изагна јеретике.

„И знај, рече, колико си самодршцу користио, толико си себе оштетио. И ако ћеш послушати мене, који те добро саветујем, врати с чашћу себи онога који је виши од човечанске части.“

А када ово чу она милостива душа, отачаски осети милосрђе, јер таква је веза природна и не кида се осим смрћу, но се протеже јаче. И изливши довољно суза и уставши клањаше се мужу, и исповедаше благодат говорећи:

„Нека буде како Бог хоће, часни оче, као што си заповедио.“

Затим убрзо спремивши оне који су хтели ићи с њиме, посла цару у Византију, молећи да пошаље Стефана к њему.

Самодржац се обрадова због овога, и овога дозвавши к себи грљаше, целиваше са сузама и отпушташе, и многе дарове даваше. А он даровано му од цара, све даваше манастиру у коме беше пребивао. И када полажаше на пут из манастира, чудни онај настојатељ и уз то обични монаси са множином братије са сузама овога провађаху, и када је он одлазио, мислили су да се растају са душама. И тада се испуни на њему оно пророчко: „Незлюбиви и прави приањаху ми.“⁹ Примивши коначне молитве од њих и њима мир оставивши, пође на пут за оним који га је водио напред.

Путовавши довољно дана, стиже у отачаство и када дође на место где је цар тада пребивао, по његовој заповести дође к њему. А он као отац примио је доброга сина и са сузама целивао, и рече му речи пуне утехе, молећи са истинитом смерношћу опроштај за оно што је њему учинио. А шта је чинио подражатељ Христов? Примљен добрим речима, тешио је цареву ридане и себе је сматрао кривим за оно што је поднео, јер служитељ Божји рече ово:

„Оче, заповеђено ти извршио си, јер није препоходно ни праведно да ко не послуша када Бог заповеди, пошто ти ниси узрок ни моме рођењу на свет, када он не би дао. Зато смо, оче, — рече — обојица дужни да благодаримо ономе који је тебе

хтео да спасе служењем царства, а мене да удостоји милости губитком вида.“

Цар се овоме удиви, и чуђаше се разуму мужа, а стиђаше се његове несравњене врлине. Затим мало дана оставши, би послан од цара и уједно оца са многим чашћу да пребива у неком диоклитијском месту, пошто су му приношене обилне потребе на свако угађање. А он сина, који је дошао с њим од Константинова Града, предаде га његову деду.

Од тога времена богољубазни Стефан постаде већи у љубави Христовој, и храђаше се у души неком божаственом сладошћу, и имађаше добре наде у свему.

Када је прошло много времена и када је требало да се изврши божаствена воља, дође цару напрасно нека болест, и када се осеђаше зло и да неће више живети, заповеди да буде однесен у свој му манастир, где оставши мало дана, остави живот, и ту би погребен у од њега сазданом манастиру, месту званом Бањска, због топлих текућих вода, а црква која је тамо, посвећена је првомученику Стефану. А када је цар издисао, многи су брзо притицали ка Стефану, и јављали му што се догађа. А он мишљаше да је то превара, јер не беше тако лак на измену, од чега многи страдају због лакомислености.

А када сазнаде да је очева смрт истинита, одмах бацивши убрис од очију, показа се онима који су се скупили светао лицем, а још светлији очима, и препаса се на достојно му српско царство. И пошто се такав глас свуда раширио, један другога не стижући ка њему течаху, а и војништво безмало све, и велможе које су у савету. А чиновници и који су над царским данком постављени, ови сви текући припадаху к његовим ногама, и одаваху царске добре хвале. А он све грлећи целиваше и говораше им речи пуне користи а уједно и премудрости, и некако полагаше у њихова срца неку силу усрдности. И беше вољен и жељен од њихових душа, и окружаваше га велика множина оних који носе оружје.

Када је Стефан био у овом и када се крепно и узвисавао Христовом силом, и када су сви његови

поданици имали велико смирење, Константин, брат његов од друге матере, сакупивши довољно војске, а призвавши још и од околних предела не малу помоћ, иђаше на њега, и пославши заповедаше да се брзо уклони с царства, јер говораше:

„Када се кадгод чуло, да слепу човеку приличи царство.“

А када је ово чуо, и пошто је имао спремљену војску, заповеди да се скупи, и рече:

„Не приличи пре поћи на рат док не одам оном који началствује црквама достојно поклоњење.“

И иза тих речи тамо пође. А срете га онај који је светитељствовао, тадањи архиепископ, са многим радошћу и царском чашћу, Никодим звани, и Христов ученик ваистину по првом Никодиму. А када су били у цркви, архијереј узевши рукама круну царства, венчаваше његову часну главу, показавши га као савршена цара свим илирским народима. Затим уставши отуда, иђаше на борбу.

А када се приближише обе војске, милостива она душа осети милосрђе према брату, и овако му послање написа:

„Стефан, милошћу Божјом цар Срба, веома жељеноме брату наше државе, Константину, поздрав. Што се мени догодило, према Божјем промислу, који све добро удешава, сам си истинито чуо. А сада опет знај, да ме је Бог помиловао и постављен сам као цар отачаском уделу, да страхом Божјим и његовом правдом владам народом као оци наши. Зато престани са оним што си почео, дођи да усрдно видимо један другога и прими друго достојанство царства, као други син, а не ратуј са туђим народима на своје отачаство, а довољно је мени и теби у толикој ширини земље живети, јер ја нисам Каин братоубица, но Јосифов друг братољубац. Његову реч јављам сада теби, као он тада ка браћи: „Не бој се, јер ја сам Божји. Ви савећасте о мени зло, а Бог савећа о мени добро.“¹⁰

Овако дакле Стефан. А он нимало не послушавши, спремаше војску за битку. И када су се судариле обе стране, би побеђен онај који је пошао да чини неправду. И падоше многа тела једнородних,

а многи се одлучише на бекство. И сам Константин паде јадно, добивши такву награду за своју лудост, а његови људи се склонише к Стефану.

А шта је било после овога са блаженим мужем? Даље је имао све у рукама, и нико се није смео противити, но сви околни слаху кнезове са многоценим даровима као молитвенике и мољаху да живе са њиме у миру, и склањаху се под његову руку, и мољаху да им заповеда као слугама, и обећаваху му сваку добру покорност.

А он, уколико се велико царство ширило и множило, утолико је носио смернију мисао у смерном мудровању, често постељу мочехи сузама, не само у ноћи, као што пева пророк, но и свакога дана савест омиваше сузама, називајући себе, по Давиду, црвом, а не човеком, и земљом и пепелом, по Јову. Јер не постаде роб женским сластима као Соломон, нити погуби војску царства као млади Ровоам, нити прогна пророке као Ахав, нити се дрзну бесловесни на свете као Озија, но штавише напротив овима савијаше пред архијерејима висину царства, а свете часно поштоваше великим страхом и побожношћу. А остало све по чину и богоугодно управљаше. Такав беше увек спомињани Стефан.

Пошто беше лепо да он има и помоћницу ка богољубазним делима, онај који у свему промишља њему корисно, изабра такву мужу достојну, која од града солунскога од царскога корена будући дође на царско, блажена Палеологина.

А Господ чини и ово прослављајући својега угодика, јер у свима његовим годинама земља издаваше велико обиље плодова, тако да су се сви околни чудили његовој држави, тако да су и многи из далека остављали своја отацтва и тамо прелазили. А хришћански рог расташе и црквено беше добро управљано, а све царско беше по чину. Војништво беше страшно непријатељима само када чују за њега, а добронарочити Стефан сијаше као неко сунце због свога живота који се сијао врлинама.

Беше, дакле, љубљен душама свију, и диван разуму свију, чинећи, дакле, друга богоугодна дела,

а милостиње шиљаше свуда као неке зраке. Јер слушаше што је писано: „Милостиње хоћу, а не жртве“¹¹ и „онај који је милостив ништем, Богу у зајам даје“.¹² Довољно их примише Египат и Александија, свештена Гора Синајска, где Бог некада стаде са славом, дајући људима закон, Јерусалим и сва Палестина, Константинов Град и Тесалија, а нарочито много благо добио је манастир Сведржитеља, па и света Гора Атонска обилно поцрпе његова добра дела. Али довољно је о томе.

Пошто је божаствени крепко држан неисказаном жељом, то увек имађаше на срцу мисао: „Шта ћу дати Господу за све оно што ми даде?“¹³ Изволи зидати храм у славу Христу Сведржитељу, и ту положити сву своју усрдност.

Обилазећи многа и различна места по целој својој области, тражаше прикладно за такво дело. И нађе неко место у пределима хвостанским, звано Дечане, и када ово добро сагледа, многим сузама благодарио је Бога, и обративши се к велможама који су с њим, рече:

„Колико је страшно ово место, ово није ништа друго, но дом Божји“¹⁴ — као што рече Јаков.“

А они рекоше:

„Слушасмо пророка најсветлијега међу царевима где говори у псалму ка Богу за цара: „Жељу срца његова дао си му и ниси га лишио воље усана његових.“¹⁵ А сада то видесмо на самом делу.“

А цар к њима с радошћу:

„Шта друго да више желим, о изванредни богољубазних другова, моја усрдност се саглашава са овим местом.“

И тако са речју заповедаше да брзо добу каменосечци и да се поставе од поморских градова начелници здања тога.

А сам, поставивши шаторе, ту пребиваше дивећи се красном месту, јер лежи на највишим местима, сачишћено сваким дрвећем, многогранатим и многоплодним, а уједно равно и травно, а одасвуд теку најслабе воде. Ту извиру велики извори и напаја га бистра река, чија вода пре укуса даје велико ру-

менило лицу, а после укуса велико добро растворење телу, тако да се нико не може наситити насладе воде. Са западне стране затварају га највише горе и њихове стрмине, и отуда је тамо здрав ваздух. Са источне стране овоме се приуподобљава велико поље, наводњавано истом реком. Такво је дакле место часно и достохвално за подизање манастира.

Прво около подиже град, довољно дуг и широк, утврђен честим кулама, а врата манастира наспрама црквеног лица мало се клоне ка јужној страни. А поврх ових подиже превелику утврђену кулу, тако да је по висини равна црквеном врху. А по зидовима града около прилепљене су ћелије иноцима, као нека птичија гнезда, чему доликује реч пророка: „Бих као птица која се усамила на зиду.“¹⁶ А начини велику трпезарију, по здању највећу, уметништвом делатеља, кухињу и пекару, устројене у пространство. Па начини и игуманију, неко чудно дело и повести достојно, и саздавши све по реду и у лепоти, покрива многим оловом.

А посред свега овога он подиже добролепни и боголепни храм, који унутра има велику дужину и ширину, а висину толику, да се умарају и очи они који гледају. Држе га стубови од мрамора извајани, и ишаран је разним сводовима. А споља састављен је многочудно од углачаног мрамора, црвенога и уједно белог. И камење једнога са другим сачлањено је дивно и најуметничкије, тако да изгледа да је лице целог онога храма један камен, предивно састављен вештином да изгледа као да је срастао у један, који се јавља у неисказаној некој лепоти, тако да се велика благодет сија онима који гледају, и увек лепота камена и величина даје храму највећу красоту, пошто је савршено извајан камен, на достојнолепност онима који су га учинили. А златне и сребрне сасуде, и свештене одежде и свилене тканине, које су имале бисере и драгоцене камење, не могу их ни описивати.

Толики и такав храм саздавши, предаде Богу Сведржитељу. Затим дозвола и равна анђелима настојатеља онога братства, по имену Арсенија, мужа остарела у врлинама и довољно изнуреног испосништвом.

Приложи манастиру многа села и приходе по различним местима своје области за потребе братији, као што и до данас стоји и у премудрој његовој хрисовуљи, показујући његову жељу и усрдност к Богу, и ово све њему уручи.

Затим подиже и цркву од основа добром посетитељу великоме Николају, близу манастира споља, за свагдашње слављење његово. А и унутра у манастиру, с јужне стране великога олтара постоји други олтар у част и славу овога светога оца. Ово је дакле овако изгледало.

Други изненадни подвиг снађе цара, јер бугарски цар Михаило, узневши се многим успесима и славом царства, подизаше се на српску државу и жураше се да је покори. А велика је била, дакле, његова војска, сакупљена од различних народа, а призвавши још и немалу помоћ Гота, који су живели с оне стране Дунава, ибаше подобно мору које се таласа. И што је у уму смишљао, то се журио да делима изврши, гледајући толику множину која се не може избројити.

А Стефан сазнавши за ово из писма, смути се, што беше разумљиво, и посла да се скупи војска која ће ићи за њим, а сам се жураше, уколико је могуће, да га претекне са сином Стефаном. И када је био на месту такозваном Велбужду, које припада к Сардикији, ту обе стране угледаше једна другу, и наши беху веома мали, а множина њихова, тако као када би неко рекао пет на тисућу.

Посла, дакле, најхришћанскији Стефан бугарском цару да буде измирење, говорећи:

„Зашто се трудиш да погубљаваш родове бугарске и српске, јер део твога наследства који ти Бог дарова, имаш у рукама. Буди задовољан са својим, да ти добро буде, а не жели друго, што Бог другима дарова, јер долазиш у сукоб са Богом, као онај који смућује и ратује оно, што је од њега добро раздвољено. А ако си толико ратоборан, оружај се против варвара, а не на Христов народ, чији сам ја по његовој благодати пастир, који те уз то није ничим увредио. Помисли колико крви има да се излије,

колико матера ће остати без деце, колико ће се телеса са обе стране изложити птицама и зверовима на храну? Колико ће због њих бити истраживања ономе који је ове бесловесно погубио, а који је оставио оне који су далеко од нас да мирују? Сам имајући подобно, обрати се ка својима, јер они који се журе да уграбе туђе, изгубиће са овим и оно што мисле да сигурно држе, пошто тако суди све-видеће око.“

А он чувши ово и рикнувши као звер, испуни великим метежом предстојеће и подизаше језик непобожности и претње против Стефана и на крају рече:

„Ако не дође до ујутро кад се сунце јави са истока, и ако, пошто падне, не поставим ногу наше непобедне државе на његов врат, то ћу пославши довести га свезана бешчасно, и после других многих и великих мука, предаћу га најсилнијој смрти.“

А шта Стефан када је ово чуо? О, благородне душе! О блажене наде! Из дубине уздахнувши, рече:

„Господ ми је помоћник и не убојим се, што ће ми учинити човек. Господ ми је помоћник и ја ћу погледати на непријатеље моје.“¹⁷

И дозавши војводе заповеди да се уређује војска и да се спрема за борбу. А сам у своме шатору стојећи, мољаше се, подигавши своје непорочне руке к Богу и њега призиваше у помоћ. И тако проведе сву ноћ стојећи. А када је настао дан, изиђе имајући светлост на лицу, као Мојсије у старини када излажаше од шатора сведочанства. Јер такво је дело молитва: не отпушта онога који се моли таквог каквог прима, но много светлијег. Затим уједно скупивши сву војску, и поставивши сина Стефана по средини, уручи је њему, говорећи:

„Идите, децо, у име Христово, да се изврши његов праведни суд. Будите храбри, јер пише: „Једни на колима а други на коњима, а ми ћемо призвати у име Господа Бога нашега.“¹⁸ „Нека се не устраши срце ваше“,¹⁹ гледајући на множину оних. Јер када Сенахерим, војвода цара асирског, опседаше Јерусалим, Бог видевши смерност и озлобљење народа свога, посла једне ноћи једнога анђела и уби од пука асир-

скога 185 тисућа.²⁰ И сада ће, уздам се, с вама послати анђела својега да сруши гордога пред лице ваше. Јер пише: „Бог се противи гордима, а смернима даје благодат.“²¹

Оваквим боговећаним речима учинивши све усрднима и њима у срце давши неку божаствену силу, упути их у борбу. А он опет дошавши у обичан шатор, преклонивши колена и положивши лице на земљу, ронећи сузе као извор мољаше се. А Бог послуша својега угодника и онај силни гордељивац би побеђен са свом војском својом, као некада Амалик, дејством молитве, и не могаше избећи суд Божји.

Цар бугарски би ухваћен од српских војника и би приведен к сину цареву, Стефану, који је тада показивао у борби велику храброст, и ту се лиши живота бедно. Оно што он спремаше другоме, би праведно на то приведен. И тако се Бугари испунише стида изгубивши многе од своје војске. И узевши мртво тело тога Михаила и свршивши над њим потребно, спремивши мртвога обичним предовољно, и Александра, његова нећака, поставивши за цара, одоше својим кућама.

А победитељ Стефан, украшавајући се светлим победама, врати се својој кући, а народ га је сретао и венчавао победним песмама, хвалио и чудило се, благодарећи Бога, што су стекли таквога цара, најсјајнијег међу свима првима. А када је дошао у манастир са славним кнезовима и са многим десетинама тисућа, писаше победне песме Христу цару и испуњаваше се неисказаном радошћу, гледајући таково устројење своје усрдности. И од тада се жураше ка већим подвизима.

Зато и начини и други манастир, три стадија далеко од велике обитељи, са ћелијама једном до друге, добро састављеним и украшеним застирачима за лежање, снабдевеним свим потребама неопходним за то. И тамо сабра по целој његовој области браћију која болује од свештене болести, довољна множина по броју, оне који су имали изједено лице узаврењем крви, пошто је месо отпало, и пошто су се прсти отргнули од самих околних костију, и разделили се од члановног састава, оне који су се

сасвим савили и нису могли ништа радити, и оне који нису могли слободно дисати, ради љутине која је излазила изнутра. Призор беше ваистину јадан и гледање је изазивало сузе милостивим очима. Тамо устроји да добијају одмор какав ко хоће, дајући свакога дана обилно што се нашло за њихово умирење, копрене ткања, ради мекоће, ради лежања оних свештених тела, и мирисна мѝра ради хлађења огња који се диже. А постави њима и управитеља од двора, блага и добра мужа, заповедивши да свима овима угађа и да им ублажава болове који долазе од болести.

А сам тамо често долажаше, једном правећи се да је неки од војника, и дајући овима довољно новца, а други пут и јавно дању. Клањајући се овима грлио је усрдно она састрадатељна тела, целујући их са сузама, говорећи им речи утехе и хвалећи их што се ради привременог страдања и које брзо пролази, удостојише бесконачнога царства. И ни Соломон се у свој слави царства свога не слављаше²² колико он овим сабрањем страдалника, и многе ноћи провођаше беседећи с њима, јер беху међу њима мужеви, који су се удостојили неким божаственим даровима. Није ми сада згодно време да даље пишем о овима, за њих је потребно друго тачније упражњење и расположење.

А сада доспевши до краја изнећу како је био мученички крај његова живота и како се он наставио у збору мученика.

Једне ноћи по свршетку јутарњих песама, прилежавши на своју усамљену постељу, мало заспа. И угледа великога Николу у такој слици као што му се и раније јави. И опет Николај, опет обична корист, опет хоће да боље добро јави. Дошавши к њему рече:

„Спремај се од сада, Стефане, за смрт, јер ћеш убрзо изићи пред Господа.“

О добре вести! Уставши из сна, сузама радост мешаше, и себе бацивши на земљу, благодараше Бога и весника доброга пресељења. Јер он се жураше увек и хоћаше, ако му буде могуће, да остави земаљске узбуне, и даље да живи са Христом.

Затим призвавши настојатеља манастира напред споменутога Арсенија, и њему изнесе много злата, говорећи:

„Часни оче, остало време живота мога сврши се, ради тога ово узевши, сачувај за манастирске потребе, јер не знам који ће царевати после нас, какви ће бити произвољењем.“

И ово, дакле, даде ради обитељи, а други део ради оних блажених страдалаца, а остало сам раздаваше; а мало њих су знали за његово дело, јер од тада све ноћи до часа правила провођаше ходећи по граду и тражећи оне који требају.

А Стефан напред споменути син његов, много пута био је рањен жељом за царство, изнутра кријаше змију од страха да га неће добити. Затим не могући трпети пламен стремљења, имајући са собом много војништва и многе од начелних велможа, пређе у арванитску земљу, одликовану достојанством трибуна, и тамо се опасала свесадржање царства, и ову одузе од отачаске области.

А шта је чинио он, кротки, када ово сазнаде? Много пута обраћао се њему да остави неподобно, и да заједно са њиме живи, а после мало времена биће уједно наследник и молитве и царства. Но како ће послушати добар савет душа која се једном устремила на зло? А нашавши овога где се не покорава, препусти да се на њему врши Божји промисао, и пребиваше вршећи многа добра дела, да се не пресели одавде без многе користи. Тако и Давида кроткога у овом подражаваше и синовље гоњење усрдно подносаше. А када су неки, који су показивали у многом да су његови, рекли к њему:

„Зашто је твоје толико штеђење о сину? Зашто толико одлагање и кашњење? Пошаљи војску, испуни је великом коришћу и овим ћеш показати своју моћ, а застрашићеш његове војнике и даље се неће смети подизати на рат против тебе.“

А он, каже се, некако необично погледавши на њих, рече:

„Зашто ви тако ожесточавате кротку душу, и зашто је покорну закону Божјем присиљавате да му

се противи? Када примисмо добро из руке Господње, као што рече Јов, зар нећемо претрпети зло? Довољно се насладих добара садашњег живота, добивши, као што је познато, славу и царскога имена, а треба и свако зло истрадати, и имати неки достојни део тамошње утехе, да не буде и нама казано оно по правди, што је речено богаташу: „Примио си своја добра у своме животу.“²³

Нашто ће се они посрамити и неће му на то моћи дати никаква одговора. Јер од како прими вест о блаженој смрти, није обраћао своју пажњу ни на што друго, само је често био погружен у скрушености срца и сузама, и по обичају тражио је ниште. А зато и нађе згодно време син, а уједно и нападач, и изненада дође са многим силама, и имађаше у рукама оца са женом и децом, и њих даде чувати у другом граду, а њега посла у тако звани град Звечан, и после неколико дана осуди га на најгрчу смрт удављења.

О неправедне осуде! О немилостива одговора! Како не помилова отачаску утробу, како се не смилова на родитељску старост? Како се не постиде седине? Како се не сети онога који је рекао у Закону: „Поштуј оца и матер.“²⁴ Па и злога господара зле слуге, како смедоше, таково наумивши, ићи слободним ногама? Како се идући не изменише ка милости? Како ли, дошавши на место, смедоше погледати на оно свештенословно лице? Или како се дрзнуше да се својим скврним рукама дотакну његова света врата? О неумесности! О лудости! Како се не осушише злочиначке руке? Како не ослепише њихове очи, као што кажу списи многих светих да је било. Али како би био савршен мученик, ако не овако? Јер један је удео мучеништва, а многи су начини смрти.

И тако предаде Господу блажену душу, од анђела прихваћену и хваљену, а многострадално оно и часно тело би донесено у његов манастир, и достојнолепно обилно извршише се свештенословља, и предаде се ризница гробу. А њему ништа слично, но као кад неко сунце под земљу зађе. Но доста је о овом.

А ја, о свештено сабрање и часни оци, нисам мислио да ово сахраним у дубину заборава, но да изнесем на јавност и да предложим вашем слуху, као онима који су христољубиви и мученикољубиви, да не би у неким малим речима осиромашила толика богатства божаственога мученика, трудећи се уједно и да ваш слух узвеселим слушањем повести и чудотворењем мученика, које ћемо сада изнети.

Оно свештено и страдалничко тело општа мати земља задржа у својим недрима седам година, а постидевши се добродетељне силе која је у њему, сачува га целог по заповести онога који га је створио, које према томе није никако имало да по природи иструне, но такво остаде, као што ће даља реч показати.

Једне ноћи када је спавао еклесијарх манастира, јави се неки чудни и светлошћу неисказан, и заповеди му да из земље изнесе тело његово. А он уставши и застрашен бивши, исприча настојатељу виђење. А он овога отпусти, рекавши да треба да буде дело, а много се јавља у сну. А сам у мислима много размишљаше о овом, и сав беше у ужасу, знајући сигурно мужа врлине и његова страдања на правди, и суђаше да ово до краја никако неће остати необличено. И опет када беше прошло мало дана, јави се опет еклесијарху, заповедајући то. А он и опет јави великоме. А трећи пут јави се најстрашнијим начином заједно еклесијарху и игуману, и укоре их као оне који нису веровали.

И пошто се о овом раширио велики глас, дође и до архијереја места, који се веома устраши и удиви, те сабра архијерејски сабор који је под њим, и црквени клир, и дође у манастир. Затим када је у цркви био, заповеди скинути камен пребогатога гроба, и када је ово извршено, о слатке повести! Сила неисказаног угоднога мириса испуњаваше све, не само оне који су се у цркви налазили, но и оне изван цркве по целој обитељи. И нико од ту сабраног народа не остаде, а да се није насладио таква доброга мириса. И тако свештеним архијерејским рукама би изнесен и положен у ковчег, светије и часније дело од оних заветних таблица, да сви виде и да се кла-

њају, а онима који са вером долазе, да даје исцељења разних болести.

Јер један који просећи сеђаше код манастирских врата, који је некад боловао од огњице и био лишен гледајућег осећаја очију, и за четрдесет година био је искушан таковом казном, давши лекарима многа имања, јер беше од имућних, и никако није могао постићи утеху страдања. Па и имање расточивши, постаде бескућник и просјак. Овај сазнавши да је оно часно тело извађено из земље, и да лежи пред свима према свачијој вери као исцељење које се не купује златом, но које се добија усрдношћу, уставши приспе ка црквеним вратима, и пошто му не беше забрањен улаз, јер се множине стицаху на поклоњење непропадљивога тела, и један другога притискиваше, стојећи напољу, топле сузе изливаше бијући прси рукама, а језиком говорећи молбу мученику, угледавши се на веру оне жене у еванђељу, да га, као и њу, нада не посрами; тако и овога. Јер када се већ вршила божаствена служба, некако лако добивши улаз, и приведен од вође ка најсветијем ковчегу, главу приклонивши, лице са очима положи на тело светога. И о чуда! Уставши гледаше жељену светлост избавивши се пређашње таме, и који је пре тога био вођен, постаде вођа и ходећи проповедаше величија Божја вршена од Стефана.

Па и многи други хроми, ослабљени, неми и глухи, примаху ослобођење од таквих страдања, до-такавши се са вером његових моштију, и они који су ове знали кажу да су до скоро били живи.

Да ли је ово, дакле, чудно! Никако! Јер Христов је ученик, који је рекао: „Дела која ја чиним и тај ће чинити.“²⁵ Ваистину Стефан показа дела достојна вере, а веру украси делима, а дела вером запечати, а та дела су ово: вера, нада, љубав,²⁶ незлобије, простота, милостиња, кротост, дуготрпљење,²⁷ правосуђе, брига за сироте и удовице, подвиг за побожност и што је највише: смерност. Јер ову приложивши осталим добрим делима као нека крила, достиже времена надсветска, настањујући се као великомученик са мученицима.

Овај дружећи се са онима који су благочастиво на земљи царевали, пошто их је превазишао многим делима, зборује са преподобнима, јер присвоји и нека од великих њихових дела, поставши им сличан честим молитвама и сећањем смрти, свагдашњим сузама и смерним мудровањем, па се и спреми да уђе у дворницу са мудрим девојкама. Јер испунивши многе сасуде уљем предовољно, и представивши светилник, очекује страшни долазак слаткога жениха, који ће бити у поноћ. А који су то сасуди, чујте вазљубљени: утробе ништих, утробе гладних, плећа нагих, сузе удових, невоља сиромашних. Њихову оскудицу те-шећи, Стефан, спреми светилник на свој украс.

Јер колики речени ће опколити њега тада на свељудском оном сабору, показујући тога страшном судији, који је њих упокојио ради његове љубави и који им је олакшао болове од страдања! Колики ће језици једним гласом подигавши се јасније од трубе показати мужа милостиње и што је он њима сакривено чинио. Ово ће они јасно изнети пред анђеле и људе. О блаженога обличења! О добрих покретача Стефанових!

И када је жених долазио, најбе природна потреба и учини да све задрема и заспи. Но и када је спавао, сасуд његове свете душе чини преславне ствари. И када је, дакле, толиком славом био прослављен у садашњем времену, каква и колика ће му се тада даровати, „што око не виде и ухо не чу, нити узибоше човеку на срце, што Бог спреми онима који га љубе“.²⁸ А када се од чести упразни по апостолу, када са Владиком и женихом уђе у зборницу, затвориће се врата.

Шта је, дакле, што је дивни Јосиф од браће продан и у ров бачен био слика Христова? Зар није Стефан исто заточење, па и лишење светлости понео. Ја мислим да је смрт боља од такве казне. Зар није онај био цар Египта, а овај цар Србаља? Само је онај био у Старом завету пре закона благодати и владар безбожном и скврном народу, а овај у самој благодати, и изабраном народу, народу свештеном, стаду Христову, који је много више изнад онога.

Био је друг многострадалном Јову. Као што је онај превазилазио источне цареve побожношћу и правдом, тако је и овај западне милостињом и незлобивошћу, славом и богатством много више надмашио, и на крају насилно погибе, нераван обојници, и као што је у свему, тако је и овде Стефан већи по мученичкој смрти.

Овај се може нешто упоредити и са Исусом Навином и још виши је подвигом за народ, и вођењем битака против народа који наваљују и траже да озлобе Божје наследство, коме он беше чувар, и то не оружјем ни луком, јер се никада није уздао у њих, но уздизањем чистих руку, као други Мојсије, и дејством молитве.

Давид је био цар у Израилу и кротак, о коме Бог сведочи, говорећи: „Набох Давида Јесејева, мужа по моме срцу“,²⁹ па и писац песама играше пред ковчегом. И овај, дакле, био је цар и кротак у смерности, и посведочен не речима, но делима показан од Бога народу. А и он је био певач песама, које извиру од срдачног инструмента и достижу у уши Бога Саваота, а молитве су тихи усклици, а духовно је играо у колу, не ногама, но душевним осећајима.

Чудни Соломон био је у премудрости и лепоти изнад свих који су царевали у Израилу, али је био роб женским сластима, те пороком славу унакази. А овај мудрошћу, коју је по природи имао, сачува се премудро од таква порока, јер жељу душе беше управио ка надземаљском. Зар није онај саздао многозлатни и многославни храм, али на потребу службама закона и на освећење Израилу жестока срца? А овај сазда храм благодати за служење и достојање божаствених тајана и за молитвено сабрање народа Христова. Шта су према овом делу много спомињани храм кизички и његови ступови уметнички сложени, и Јосифове житнице или на пољу сенарском не добро смишљени зидови куле, или дом у Ефесу веома усрдно дакле устројен, али не на корист онима који су га створили? А беше, по Данилу, муж најбољих жеља и ревнитељ, по Илији.

Такова су Стефанова дела, такве су предности благочастивога цара, такви су плодови богољубазне душе. Не везује се он толиком самодржавношћу, не украде се гордошћу, не претпостави што од видљивих мисаоним, но круна овога земаљскога царства испосредова му небеско царство, и његова света душа настани се у неизреченој слави. Свештено његово тело би остављено као неко многоцено наслеђе његову отачаству и свима, пошто нас Бог воли.

Када ово не би овако било, требао би свакако да се претстави као Енох. Јер чије су часне мошти у нас, верујемо да је и преблажена душа тога невидљиво с нама, која испуњује молбе наше ка спасењу и која чува од зала која наилазе, и која се противи и јавним казнама кажњава оне који нападају на његов манастир и који оскрбљавају анђелски чин у њему.

Чујте, о љубазни оци, повест, која није непозната ни вашој љубави.

Неки Ивоје би постављен од царице Јелене за челника, неправедно и непобожно. Овај дакле у почетку притвараше побожност и смерност, рекло би се: вук, покривајући се овчијом кожом, а затим откри зверу који је унутра живео. Одмах се показиваше љут и беше стан сваког безакоња. Овај идол непобожности присвоји јавно све што је у манастиру, и устроји да се то управља од светских, а настојатеље манастира отуђи од сваког достојног дела, тако да се није смео звати ни именом игуман. Па и онај свештени збор инока стављаше на разноврсне невоље, тако да нису смели ни слободно ходити посред манастира. И да укратко кажем, тама управљаше светлости и вук беше пастир овцама, и нека велика и неутешна беда покриваше душе свију.

Затим када се враћао на коњу, као што је имао обичај, пошто су многи ишли пред њим и иза њега, а беше подневни час, када и братија појаше шести час, тада у тај час када је он био близу манастирских врата, јави му се Христов војник, јарошћу сретајући онога који се разјаривао против његових људи, и казни мучитеља по праведном суду. Јер изгледаше

да га је на сусрету збацио с коња и забио му два велика гвозђа у грло, која су прошла чак до груди и јетре, и ништа се од њега није могло чути, само их мољаше да му брзо доведу ковача. Када је био унесен у манастир и ковач је био ту, већ није могао говорити, и прстом машући призиваше овога, и унутрашњу праведну казну показиваше, и у таквим љутим мукама испусти јадну душу.

Али и друго сведочанство изнећу вашој љубави, страшније од првога, што са вама и саме наше очи видеше, а и многи други беху гледаоци. Говорим о оном Јунцу, који је према делу добио и подобно име, јер подобно неукроћеном и дивљем јунцу дође у манастир, послан од оних који су тада благочастиво владали да чува место, јер се тада догодише међусобни ратови и чињаху се изненадна и честа плећења, и немала проливања крви.

И као безумни, према писаном, рече у срцу своје: „Нема Бога.“³⁰ А поквари се и омрази се у управљању, јер све што беше у манастиру, имаваше у рукама. Обрађаше како му је воља била, а заповеди да само неки мали део хлеба и других потреба дају игуману, и то не када игуман хоће, но када хоће онај који даје. И свима који су у манастиру запрети да никако к њему не долазе, па и ако би ко по обичном начину ради користи дошао к настојатељу, излазећи од игумана упадаше у руке његових слугу сличним ловачким псима који гледају и очекују жељени лов. И ако је такав био инок, примаше многа бецчашћа и претње, а ако је био мирјанин, добијаше довољно батина, и ноге његове метаху љуто у кладе.

А они блажени и ваистину Христове овце не узимаху претње онога звера ни у шта, а покораваху се као што треба пастиру, са топлом вером и горљивом усрдношћу, доносећи довољно хране и обилно што је на потребу, и никако не трпљаху да се нимало разлуче од његове љубави, и остајашу даље, чекајући помоћ утехе одозго, држећи заједно са настојатељем, једномудрујући, једним устима молећи да се уклони она беда.

Када је од тада прошло нешто мало времена, би позван Јунац писмом на војску. Подигавши оне које је имао у власти, ибаше са великим величијем, завештавши онима које беше оставио да управљају стварима, да још више злостављају настојатеља, да би устрашивши се оставио манастир. А ако га вративши се, нађе, многим заклетвама заклињаше се да ће га убити својом руком. И овај, као што рече Давид, „гледаше грешни на онога који није учинио никакву неправду“.³¹ А Господ га не остављаше у његовим рукама, „јер вибаше да дође његов дан“.³² А он тако достиже у пук, где неки град опседаху.

А игуман у подвигу будући, многе ноћи проводиаше молећи се. Затим једне ноћи по свршетку јутарњега пјенија, остаде у цркви, а за то је знао једини панамонарх. А отворивши ковчег у ком је лежао мученик, са сузама целиваше његове свете руке, и овако му из дубине душе јављаше:

„Види озлобљење наше, народа твога, Христов војниче! Види облак жалости који нас је покрио. Види последње подјармљивање твога наследства! Види каква ти је обитељ, коју си за жилиште саздао Богу. Ову скврни Јунац начини пећином разбојницима. Види и не прећути!“

И када је он ово изрекао, излажаше из цркве.

А у тај час Јунац спавајући у војсци са друговима својима, гледа у сну као да се беше вратио из војске, и пролажаше манастир идући ка цркви. И када прође припрату, уђе и у врата звана царска, као да ће ка столу настојатеља, да га тамо убије са железном палицом у рукама. Али га срета неки страшни муж, украшен царском одећом. Изишавши од места где ковчег стоји, са дугом и проседом брадом као што је и насликан, и удари га по лицу и прсима свећњаком који имаваше у рукама, тако да је изгледало да се свећњак сломио од силнога ударца и да је отпала његова половина. А Јунац се окренуо натраг да бежи. А онај страшни стигавши тога, удари га у хрбат посред бедара и у десну мишицу као копљем са остатком од свећњака, рекавши:

„Ово ти је одмазда, да се навикнеш да не чиниш свирепства моме манастиру и народу.“

Рикнувши, дакле, као звер, он који је подобан томе, и од сна скочивши, дуго је био немоћан јако стењући и полагајући често руку на места, која по Божјој дозволи примише казну. Окреташе се у постељи десно и лево. А другови који су били с њим били су у великом ужасу и стојали су за много часова као избезумљени. А после неке, када је овај једва к себи дошао, питаху да сазнају узрок онога изненаднога пренемагања. А он и нехотице казиваше истину.

И тако обузет великим пламеном, страдаше последње дане, тако да када је био донесен у манастир, лежао је седам седмица. Гнило тело и кости прободених места, такође су сагнили, тако да су се видели и сами унутрашњи органи. Зли смрад оних рана по целом манастиру досађивао онима који се у њему налазе. Језик му је отпао и зуби су се расцепили од велике злољутине, и могао се видети онај који је пре био горд где лежи слично давнашњем мртвацу, који је сагнио. Дирљив беше призор очима, и сузама неутешан напор да се разуме умном финоћом нешто најстрашније, и о чуда! Јер не испусти прво душу по реду природе, а затим да је тело подлежало својственој распаљивости, но је тело прво грозно и необично сагнило, а душа је унутра била насилно држана, за поуку другима. Затим и саму њу најпоследне силом испусти.

О добре заштите, о брзе промисли Стефанове, о својственога боловања за своје слуге! Јер одмах метежи престајаху, узбуне се утолише, неумесна пировања ћутаху; и бешчинија која се догађаху посред манастира, беху уклоњена, и њему слична чета беше одагнана. И да сажето кажем: Очисти Господ земљу народа свога пославши Стефана.

Слушајте ви који се борите са Богом и који желите да уграбите црквене ствари, слушајте и бежите као од огња; нека вас уцеломудре напред речене страшне повести, а још према писаном: „Нека те поучи смрт брата твога.“

Довољно рекосмо о овом. А обратићемо реч ка првом.

А када нас постиже и његова свеосвећена успомена, празнујмо, браћо, празнични и љубазни празник духовни, јер посред нас сада невидљиво стоји сишавши од неисказаних висина, венчавајући свакога по мери усрдности, и ништа од нас не моли, осим да се држимо врлине.

Празнујмо га у псалмима и песмама духовним, у кротости и правди, у вери и нади и љубави, у смерности и истини, у чистоти и милостињи, и у осталом чиме се угађа Богу.

А загрлимо и овај свештени ковчег у коме је ризница Божјих чудеса, дотичући га се побожно уснама и очима, окропимо сузама радости његове свете стопе које су згазиле до конца непријатеље и њихову за зло вешту моћ, која се истањила као паучина.

Целивајмо руке мирисније од скупоценога нарда, које се често уздизаху Богу, и увек пружаху ка ништима, када се мољаше и руке уздизаше, и када умну молитву чињаше, опет руке милост чињаху. О доброга делања најкраснијих руку! Мислим да су ове руке најсветије биле, чак више и од оних које су пружене на Гори ради примања таблица закона.

Изљубимо прси, ризницу многих добара, које су изнад овог крчага са маном, које су више и часније, венчајмо његов часни врх добрим хвалама и сву бригу за нас поверимо њему.

Ово ти је, Стефано, знамење љубави према теби, која је у души. Ако, дакле, по достојности извршисмо, што не могу помислити, то је твоја заслуга због овога, јер на тебе се уздасмо да о теби саставим слово, макар да је далеко од достојног, јер су многа твоја страдања, а ја невежа лишен сам умне оштрине. Затим и мало знам, јер су оскудицу овога знања делом учиниле многе године. Али и Богу је љубазно оно што је по сили.

А ти нас надзиравај одозго, о божаствени и светли војниче, одвраћајући гнев Божји који се ради наших грехова праведно подиже на нас, одгонећи, свебогати,

молитвама својима видљиве и невидљиве непријатеље својом силом.

А када у страшни дан суда и светлије од сунца засијаш, сабраћеш нас који смо се назвали стадо твога манастира, и показавши Богу судији, испустићеш онај блажени глас: „Ево ја сам и деца коју ми даде Бог“,³³ коме слава са беспочетним Оцем и пресветим и добрим и животворећим Духом, сада и на бескрајне векове векова, амин.

Служба Стефану Дечанском

Спомен светог великомученика међу царевима
Стефана српског Дечанског

Стихире, глас први

Благочашћа поборника
и међу царевима изврснога,
Стефана страдалца и венчаника
успојмо сакупљени духовно
и његов празник прославимо,
с љубављу радујући се.

Небески сада анђели светкују духовно
у спомен храброг подвижника,
и к нама невидљиво силазећи
осењују, помоћ пружајући.

Мученика часни сабор сакупивши се
ликује славно с нама и светкује
славећи и певајући Христа,
што Стефана овако прослави.

„Слава“, глас шести

Весна нам данас у зимско доба засија,
приђите, браћо мученикољупци,
да уберемо цвет добродетељи
што изнесе нам Стефан,
Христов ученик нелажни,
који дани му талант добро умножи
и веран јави се своје Владики
и као дрво поред извора воде
плод свој даје у време своје
и нама моли од Христа Бога
велику милост.

„И сада“, богородичан

Архангелски прославимо, верни,
небесну ложницу и врата, ваистину,
запечаћена.

Радуј се, јер ње ради
одрасте нам спас свих, Христос,
давалац живота и Бог.
Збаци, Владичице, мучитеље,
безбожне непријатеље наше,
руком твојом, пречиста, надање хришћана.

*На стиховном, стихире, глас други. Подобан
„Доме Ефратов“*

Од запада сунце засија
зраке благочашћа испуштајући
Стефан међу царевима мученик.

Српска колена сва,
усрдно стеците се
својега заступника славећи.

У ова последња времена
ти красота показа се,
многострадални Стефане.

Господу предстојећи, славни,
кога љубио јеси,
своје стадо спомињи.

„И сада“, богородичан

Сви верни тебе, Богородицу, признајемо,
Марија, увек девојко.

Тропар, глас четврти

Царство које је на земљи
добро хранећи, страдалниче,
и багреницу носећи смерно си стицао
ништавне посећујући и хлеб им делећи мудрост,
и тако пребожаствена Тројица
царством и венцем мучеништва
уједно венцем овенча те.

Исти

Што би одувек сакривено
и анђелима недостижна тајна
од тебе, Богородице, земаљним јави се.
Бог непо мешаном силазећи оваплоћен,
и вољом крст нас ради примивши
којим васкрсе Првоствореног
и спасе од смрти душе наше.

*На великој вечерњи. Стихологион „Блажен је
човек“. На „Господи вазвах“ поставимо
стихова осам и певамо стихире, глас други.
Подобан „Каквим похвалним“*

Каквим благопохвалним песмама
да успојемо Стефана,
небеског човека и земаљског анђела,
благочашћа поборника
и нечашћа одгонитеља,
стуба непоколебљива своје отачаству,
у боју храбра,
у напастима трпељива,
распуснима казнитеља страшнога,
а честитима помоћника топлога,
по коме Христос нама дарује
велику милост.

Каквим похвалним венцима
да венчамо Стефана,
богосазнања красоту,
смиреноумља висоту,
гордости низложитеља,
зид необориви своје обитељи,
непобедивог страдалца
и другог Јова по ранама,
бесова прогонитеља страшнога
и анђела сажитеља славнога,
по коме Христос нама дарује
велику милост.

Каквим благосложним гласима
 да узвеличамо Стефана,
 високопарног орла
 по чистоти духовној,
 сирочади помоћника
 и удовица хранитеља,
 страдалника утешителя
 и ништих служитеља усрдна,
 доброга управитеља
 свег данога му од Бога,
 што неправду омрзну
 и правду нада све заволе
 и нама од Христа моли
 велику милост.

Каквим доброскладним цветовима
 да овенчамо Стефана,
 Христовог сасуда избрана
 у који се са Оцем и Духом овај усели,
 Јосифа другог у напастима
 и у кротости Давида другога,
 Соломону у премудрости равнога,
 Илији у ревности истога,
 царева узор добродетељи
 и милости поучење извесно,
 по коме Христос нама дарује
 велику милост.

„Слава“, глас осми

Данас часно славље
 небеса празнују духовно,
 земљу на весеље позивајући
 на спомен храброг подвижника,
 Стефана душетрпеливога,
 јер Христових заповести изврстан
 чувар је био најпоузданији,
 не љубљаше пропадљивога царства
 због вечног живота,
 но расточи и даде убогим

и мученичким венцем венча се,
 светој предстојећи Тројници
 непосредно моли смирење за свет
 и грехова проштење онима
 што с вером служе славље његово.

„И сада“, богородичан

Цар небесни због човекољубља
 на земљи јави се
 и с људима поживе,
 јер од Деве чисте тело прими,
 и из ње прође с примањем божанске

природе.

Један је Син: двострук природом а не

саставом.

Отуда је и савршенство Бога
 и савршенство човека.
 Ваистину, проповедајући
 исповедамо Христа Бога нашега.
 А њега моли, мати безневесна,
 да се смилује душама нашим.

*Затим вход. Прокимен дана и чтеније.
 Пророчанства Исаијинога чтеније.*

Тако говори Господ.
 Сви народи сабраће се скупно,
 и састаће се поглавари њихови
 и који ће извести од њих
 или да оне који вас слушају
 спреме да доведу сведоке своје,
 и да оправдају се, и да чују, и да кажу

истину.

Будите ми сведоци
 и ја сам сведок,
 каже господ Бог.
 И дете које изабрах
 да познате и верујете му као да сам ја.
 И пре мене не беше другог бога,

а неће га бити ни после мене.
 Ја јесам Бог
 и осим мене нема спасења.
 Ја објавих и спасох,
 покренух вас, и не беше међу вама
 одвајања.

Ви сте ми сведоци:
 И ја јесам Господ Бог,
 и ја сам још од почетка,
 и носећи рукама мојим избављење
 сатворићу;
 и ко ће то одвратити.
 То говори Господ Бог
 избављујући нас, свет Израилев.

Премудрости Соломонове чтеније

Душе праведних су у руци божјој
 и нема додиривања њихових мука.
 У очима безумних беше сумње да ће умрети,
 и очисти се озлобљење њиховог свршетка.
 И ако је од нас пут био раскопан
 они су у миру,
 јер пред лицем човечјим ако муку
 прихватају
 надање их бесмртношћу испуњава.
 И, бивши мало покарани,
 велика добротина добиће
 као да их Бог дотаче
 и учини их достојним себи.
 Као злато у пећи искуша их напастима
 и принесе као жртву од свих плодова.
 И у време посете његове засијаће
 као што искре по трскари врцају.
 Судиће народима и владаће људима,
 и зацариће се у њима Господ вавек.
 Надајући се у њега, разумеваће истину
 и верни у љубави остаће у њему,
 као праведност и милост на преподобије
 његово
 и посећење од њега изабраних.

Премудрости Соломонове чтеније

Праведници вавек живе.
 И од Господа им је награда
 и старање од Вишњега.
 Тога ради примају царство красоте
 и венац доброте из руке Господње.
 Јер десницом ће их покрити
 а мишицом ће их заштитити.
 Примиће све оружје распра његових
 и наоружаће створења
 да се освети непријатељима својим.
 Обући ће се у оклоп правде,
 а ставиће шлем, суд нелицемерни.
 Примиће штит непобедиви, светости
 преподобије,
 подбуњујући гнев напрасни оружјем
 бориће се против безумника.
 Полетеће успешно стреле муњевите
 као кад од кружнога лука облака
 на циљ полете,
 и од метања камена гневом испуњена
 градови падају.
 Узнегодоваће на њих вода морска,
 а реке ће их нагло потопити.
 Супротставиће им се дух силе
 и као муње погубиће их,
 и опустошиће сву земљу безакоње,
 и злочинство разориће престоле моћних.
 Слушајте, дакле, цареви, и разумејте:
 упознајте судије крајева земље,
 чујте ви који управљате мноштвом
 и величате се силом народа:
 Држава вам је од Господа дата,
 а сила од Вишњега.

На литији, стихире, глас први, самогласно

Западе сав, радуј се,
 и веселећи се заиграј,
 посред себе имаш

звезду незалазну и многосветлу,
што сунчеве зраке превазилази,
Стефана великоименитога,
светога корена још светију грану,
многоплодну и изабрану,
истинитог делатеља заповести Христових
што Христа толико љуби
и нама од њега моли
велику милост.

Српски родови сви,
духовно ликујући,
заједничку добит хвалите
у нарочити дан његова спомена
јер међу вама израсте прво
као ружа благовона
и сад међу мученицима
као звезда светла преосијава
и нас не оставља
као пастир добри,
већ нас посећује невидљиво
и од Спаса нам дарује
велику милост.

Источе и западе, сарадујте се,
не мудрујте нависоко,
јер сунце друго овде преславно просија
што западу не твори пут свој
нити под земљу устремљава се,
већ на небеса усходи од земље
и с невештаственима пребива духом
и небеске шаље нам оданде луче
и чува нас и осветљује
и од Христа нам дарује
велику милост.

„Слава“, глас пети

Затрубимо духовном цевницом
у нарочити дан празника нашег
што уоколо сазива благочастивоумне

високим проповедањем и говори:
Гле, оног што на земљи у страху Божјем
царева,
како због тога сад на небесима слободно
царује.

Приђите, цареви,
и овоме поревнујте
и поревновавши следите делању
да се и подобних венаца удостојите.
Гле, милостиње ризнице пребогате.
Приђите, страдалници,
и примите исцељење,
јер рука што тада пенезе даваше
она и сада даје исцељења
од телесних болести и душевних страсти,
богати и ништи,
здрави и немоћни,
дошавши поцрпите по вери мољења
из ковчега свештеног
као из бесмртног источника
у славу Спаса и Бога који прославља
оне што Стефана прослављају.

*„И сада“, богородичан, исти глас.
Творење Германа, патријарха*

Затрубимо трубом песама,
јер преклонивши се са висине,
свецарица мати Дева благословима
венчава оне који јој певају.
Цареви и кнежеви да се сакупе
и Царици да запљескају песмама,
оној која је цара родила,
која смрћу пребе обузета,
човекољубно изволевши отпустити пастире и
учитеље.

Доброга пастира пречисту матер
која је сишла да усхвалимо,
светилник светлозарни,
светлоносни облак шири од небеса,
и ћивот надахнути,

огњезрачни престо Владичин,
посуду златну која ману у себи садржи,
затворену Речју врата,
свим хришћанима прибежиште
песмама богогласним похваљујући ово

кажемо:

Палато Речи,
удостоји нас смерне небесног царства,
јер ништа није немогуће помагању твоме.

*На стиховном, стихуре, глас четврти.
Подобан „Као храбра у мучењу“*

Као тврда адаманта,
свеблажени Стефане,
скупивши се данас хвалимо те
јер у напастима претрпе
и смрт поднесе неправедну,
да те двоструког дара удостоји
Христос кога заволео јеси,
царске дијадеме и венца мученичког.

Стих: „Праведник као палма процветава“

Као јутро најсветлије
трпљења светлошћу,
славни, показа се,
зато се и стичу
свештеници и цареви,
иноци и мирјани,
богати и ништи,
ковчегу припадајући светих ти моштију
и освећење примајући.

*Стих: „Посађен у дому Господњем,
у дворима Бога нашега“*

Јов на истоку давно,
славан и имућан,
богоштоватељ и праведан

и мученика почетак био је,
но и Стефан је на западу
славом и богатством непропадљивим
као цара над свима војин
и страдалцима прикључење.

„Слава“, глас трећи

Приђите, празникољубаца састављења,
приђите, и збор да саставимо,
приђите, да венчамо песмама
венаца истоимена Стефана,
у његовој ревнујући према Богу љубави
и његово трпљење похваљујући,
јер ваистину до краја претрпе у закону
Господњем
и насилну поднесе смрт од руку убилачких,
и њему завапимо:
Многострадални и преблажени,
обитељ коју заволео јеси,
у којој часним моштима стати изволео јеси,
и стадо које сабрао јеси
чувај и покривај
имајући у Христа слободу.

„И сада“, богородичан

Бесемено, од духа божаственог,
вољом, дакле, Оца, зачала си Сина божјег,
од Оца, без Матере, превечан сушти,
нас, пак, ради, из тебе без Оца бивши,
телом га родила јеси,
и младенца млекоом хранила јеси,
и тако не престај молити се
да се избаве од мука душе наше.

На благословљење хлебова, тропар

У трпљењу јуначких подвига твојих
многолике ране претрпео јеси,
и по скончању своје венац од Бога

с мученичким зборовима примаш
и у земљу кротких насељаваш се, блажени,
за нас Христа Бога моли
да дарује душама нашим велику милост.

*На јутрењу, по првом стихологију седилна
гласа првог. Подобен „Каменом обележено“*

Гробница твоја, свети, друга би Силоам,
која онима што с вером долазе
исцељења точи од болести различних,
због тога српска племена сва
спомену твојој радују се
и у хваљењу кличу теби:
Слава прославитељу твојој,
слава увенчатељу твојој,
слава делатељу кроз тебе дела преславних.

„Слава и сада“, богородичан

Тебе, мајку божју, молимо сви,
Ваистину Дево која се показа и по
порођењу,
љубављу прибегавајући твојој благодати,
јер, грешни, тебе имамо за штићеницу.
Тебе у искушењима спасење стекосмо,
једину свенепорочну.

*На други стихологион, седилна гласа
четвртог. Подобен „Задиви се Јосиф“*

Задивише се анђели,
натприродно гледајући
где на теби бива:
како из царства земаљског
у небеско царство преходиш
добродетельним животом.
Ужаснуше се бесови
венценосца тебе видевши,

јер онај кога мишљаху страдањем победити,
он их и посрами те падоше.
Ти који овога тада укрепи,
просветли душе наше.

„Слава и сада“, богородичан

Задиви се Јосиф натприродно гледајући,
и сећаше се кише на руну,
у бесеменом твојој зачећу, Богородице,
купина огњем неопалима,
жезло Ароново процвета.
И осведочени твој заручник и хранитељ
свештеницима клицаше:
„Дева рађа и по порођају
опет Дева остаје.“

*По полијелеју, седилна гласа трећег.
Подобен „Лепоти девичанства“*

Красан отачаству својој
и васељени благоцветан,
ваистину, цвет показа се,
очи свима духовне
и осећање срца привлачећи
ка лепоти твојих врлина,
и стога задивљени
кличемо ти усрдно:
Радуј се, Дечана похвално нелажна.

„Слава и сада“, богородичан

Лепоти девства твојега
и пресветлој чистоти твојој
Гаврил, задививши се, клицаше ти,
Богородице:
Коју достојну похвалу да ти принесем,
и како да те називам,

у недоумици сам и ужасавам се.
Стога као по заповеди бивши певам ти:
Радуј се, благодатна.

*Тада, степена, антифон први, четвртог гласа.
Прокимен, глас четврти, „Узвесели се
праведник, о Господе“. Стих „Услиши, Боже,
глас мој“, потом „Свако живљење“. Јеванђеље
по Луки, зачало 63, „Јер ништа није
покривено што се не открива.“ После
псалма 50, стихира гласа шестог*

Данас се црква озарава страстотрпца лучама
и као цветовима моштима украшавана
у весељу хвали се
и јасним гласом говори:
Такав је мој пород,
такви су моје утробе синови
које породих крштењем,
отхраних млеком благочашћа
и мученицима начиних истинитим
да моле се за васељену Богу.

*Канон Богородици на шести, истој на
осми стих*

*Канон пресветој Богородици, у њему је
крајегранесије овакво: „Певам похвалу
животоносној девојчици“*

Глас други, песма прва, ирмос

Непрекидном и необичном, немокром
морском стазом путујући,
изабрани вапијаше Израилъ.
Господу појмо, јер славно прослави се.

Нематеријална некад лествица
и тубинац опустошивши пут мора
показа твоје рођење, чиста,
њему певамо сви да га прославимо.

Сила вишњег, узданица савршена.
Божја мудрост оваплоти се из тебе, чиста,
и са људима поживе где се и прослави.

Пут прошавши вратима непроходним
затворене утробе твоје,
истина од сунца чистија
и по свем свету тако прослави се.

*Канон светоме, коме је крајегранесије:
„Новоме мученику нову приносим дара
песму“, а у богородичним „Григорије“.
Глас први.
Песма прва, ирмос*

Твоја победничка песница
благолепном лепотом прослави се,
јер она бесмртна као свемогућа
противника сатре и Израилћанима пут
дубине
новосостављена.

Новојављена као сунце
што зракама светлолучним, Стефане,
крајеве земаљске осијава,
изнесе те западна страна
и тајанствено просветљава оне
који Господу победну поју.

Очи стекавши духовне
лишењем телесних,
и сада гледаш јасно
што око не виде, по апостолу,
и на срце човеку не узибе,
што даде Христос теби
који њега заволе.

Ваистину рече Соломон:
„Спомен је праведника с похвалама“,
јер ево, сада се сабраше
различних народа родови,
хвалама венчавајући
Стефанову главу бесмртну.

Очистив ум и срце
и душу слободном начинив славно
постаде сасуд избрани
достојан Божје посете,
стога и дошав Христос са Оцем и Духом
обитељ у теби сатворише.

Богородичан

Гора висока коју виде Данил,
а камен од ње одсече
без човечјих руку, тебе приказа, Богородице,
јер без мужа нам телом
породила јеси Емануила.

Песма трећа, ирмос

Лук силних разруши ти државом, Христе,
и немоћан снагом окружаваше се.

Којег лета више од сваког
као летом творац
из тебе, Дево, вољом младенац сагради се.

Утроби широј од небеса запевајмо,
а ње ради Адам на небесима
радујући се живи.

Исти ирмос

Једини који зна немоћ човековог бића
милостиво у њему прими облик
препојасавши ме с висине силом

коју ће теби гласно извикивати,
свети, одушевљени храмe
неизречене славе твоје, човекољупче.

Млеко посисав премудрости
од млада, блажени, узраста,
и страху Божјем учећи се свагда
пловљаше живота пучином
и Христа имаше крмилара
који те и одведе
у небеска блага пристаништа.

Учењу одан јеванђелском, пребогати,
што блаженим назива милостиве,
милостив био си и кротак
а стога и помилован поста
и земљу наследи
што кроткима је спремљена.

Молитвама прилежним привуче Утешитеља,
а он уселив се у чисту твоју душу
светловида свега те начини,
страшна и чудесна свима околним царевима,
на нашу похвалу и славље.

Застиде се од твојих речи
боговесних и премудрих
самодржац грчки
и сабор светитељски,
јер ти не трпљаше гледати
злославне као вукове
посред стада благочастивих.

Богородичан

Рече божаствени Језекил:
И биће врата затворена.
И то на теби испуни се, Владичице,
јер уће у тебе неисказана Очева реч,
и јави се свету из тебе плотоносац,
Деву сачувавши у обоме.

*Седилна, глас осми. Подобан
„Премудрости речи“*

Премудрости љубитељ,
ризница добродетели
из које процрпе божаствена сазнања,
и за пропадљиво не марећи,
на непропадљиво мотрећи,
оно што љубљаше у телу
то по скончању и наследи,
за добродетель достојну награду примајући
од свеправосуднога промисла,
због тога вапијемо ти:
Моли Христа Бога
грехова проштење да подари
поклоницима с вером
светих моштију твојих.

Двапут. „Слава и сада“, богородичан

Помишљам на суд и бојим се истраживања
да трпим страшне и ужасне муке,
огња, болести а и таме тартара.

Авај, шта да чиним,
како студен да претрпим
када се књиге отворе и дела се испитају.
Тога ради припадам ти, Богородице
пречиста,

тада јави ми се и избави ме од те нужде,
јер у теби имамо прибежиште, Владичице.

Песма четврта, ирмос

Услишах, Господе, бригу твојега тајанства,
разумех дела твоја,
и прославих твоје божаство.
То изнесе божаствена гора
храма Господња превисоких сила,
Богомати очевидна.

Изван природних закона
родивши, једина, владајућега, тварју
удостоји се божаственог звања.

Исти ирмос

Гору твоју благодаћу божјом покривену
сеном
Авакум пророчким очима осмотрив
из тебе изаћи Израилју
унапред рече светоме спасење наше и
обновљење.

Човек бејаше Стефан по природи
но изнад човека по ревности,
као други Илија
кажњавајући нечастиве,
награђујући православне,
а јеретичка чеда
као душегубне вукове
из своје области гоњаше.

Боголикост, дакле, добро
сачува Стефан, ваистину,
и богоподобност у таквој пловидби
по живота нашега мору,
и ум господара над страстима начини
што кличе веселом душом:
Слава сили твојој, Господе.

Ни скрб ни теснота
ни заточење многолетно
ни избодене очију
твоју не могоше поколебати
за Господом жудњу,
већ пребиваше неизмењен
кличући с весељем:
Слава сили твојој, Господе.

Имајући, великомучениче,
у Владике свога слободу
васељени смирење моли,

свог отачаства хоругве укрепи
 противу варвара безбожних
 и тишину даруј својим људима,
 јер са нама када си био
 у миру бејаше наш живот.

Богородичан

Опонашаше негда древнога Израиља
 у црвеном пролаз
 твоје недокучиво рођење,
 јер како он непоквашеним стопама
 прође морски бездан,
 тако и Христос, Дево, бесемено
 из пречисте крви твоје изађе.

Песма пета, ирмос

Заклон Исаијин отвори се,
 сунце девичанско из утробе засија
 онима који су по тами тумарали,
 богоразумнима просвећење дарујући.

Облаци весеља, сласт кропите правим на
 земљи:
 као дете даде се овај пре векова,
 од Деве оваплоти се Бог наш.

Животу и телу мом светлост засја
 и жалост греха разреши;
 у последњој од Деве
 бесемено оваплоти се Вишњи.

Исти ирмос

Просветљен сијањем твога доласка, Христе,
 и осветљен крстом твојим крај света,
 срца просветли светлом твога богоразумља
 од оних који ти поју православно.

Исти ирмос

Уз царску власт
 и учитељства дар приложи ти се,
 јер говорећи корисне ствари
 свачије срце привлачио јеси вери истинитој,
 и плодносно показивао
 и зато што сатвори и научи
 велик у царству небеском нађе се.

Ужас ме обузима кад слушам
 за неправедне ти смрти призоре,
 но радост ме осваја
 кад часне ти мошти гледам,
 јер ваистину, по великоме апостољу,
 ништа су страдања садашњег времена
 према откривеној слави на теби.

Ниси био мањи по вери
 и жудњи божаственој
 од Симеона и Саве свештених
 и од богоносних твојих отаца,
 већ њима подобан по тима
 и другим добродетељима био си,
 а превазиђе и њих
 именом и венцем мученичким.
 Очи свих ништих у те се уздаху,
 као што Богу рече Давид,
 и ти даваше храну њима
 као Божији служитељ
 пред очима Господњим,
 те зато и наследи, блажени,
 за милостиве спремљено царство.

Богородичан

Гора синајска некада
 лик недокучивога твога рођења показа
 законодавцу у купини,
 јер тамо огањ не опали купину,
 нити овде, богородитељице, огањ божаства
 твоју Богом заузету утробу.

Песма шеста, ирмос

Глас рече молбе.
 Владико, душе послушав
 од љутих ме избави болова,
 јер ти једини јеси творац нашег спасења.

Природа човекова која служи греху,
 владичице часна,
 тебе ради слободу задоби,
 јер син твој као Агнец
 за све се жртвова.

Призивамо сви тебе, истиниту матер божју,
 да пробудене рабе избавиш,
 јер једина си ти према сину храброст имала.

Исти ирмос

Превари нас последњи бездан,
 нема избављења,
 држасмо се као овце за клање.
 Спаси људе твоје, Боже наш,
 јер ти си немоћним снага и подизање.

У бојевима јуначан био си
 противнике побеђујући,
 не штитом ни копљем
 јер се на лук свој никад не поузда,
 већ часних руку подизањем
 као Мојсије Амалика у пустињи
 и молитвом горде побеђиваше.

Блажише те цареви,
 благословише те светитељи,
 слушајући преславне твоје врлине,
 и обличје и натпис
 за добродетељи стекоше те,
 и сада с вером прилазећи
 часним ти стопама клањају се.

Принесе се жртва непорочна
 ономе који се нас ради жртвова
 чистотом срца и безлобношћу,
 свеспаљеница истинита,
 света и жива,
 мученичким исходом душе,
 заклањем савршеним Богу.

Ражежене стреле невидљивог стрелца
 што се зарише у тебе, Стефане,
 погасио јеси благодарним трпљењем
 и немоћне показао јеси,
 делима нас учећи
 да трпљењем његове нападе побеђујемо.

Богородичан

Ликови ваљаху прво
 твоје пречистом предодређеном рођењу
 које се предсказа већ на Нојевом ковчегу,
 јер као што он, Богородице,
 од потопа сачува остатак рода,
 тако и овај од потопа греховног
 спасе човечанство.

Кондак, глас четврти. Подобан „Узнеси се“

Другог Константина стече те црква
 благочашћем, блажени, и кротошћу,
 правдом и милостињама,
 но и великомученика и страдалца истинита,
 па зато и тобом красећи се вапије:
 Стефан ми је похвала и утврђење.

Икос

Добри Владика и Бог саздатељ
 као у причи јеванђелској што рече
 за делатеље винограда,

његових заповести спасних,
који сваки у своје време делаше
и награду примише
изнесе сада у једанаести час,
тако рећи при крају времена
и у само испуњење тисућа,
великога овог мученика и цара
свог отачаства непоколебљиви бедем
и своје обитељи неразрушиви зид
и гривну свезлатну цркве,
а црква, носећи је,
са нама кличе једногласно:
Стефан ми је похвала и утврђење.

Месеца новембра 11.

*Успомена на светог великомученика међу
царевима Стефана српског, који је у Дечанима*

*Стих: Пети, дакле, Стефан по Симеону српскоме
као некад Јов по Авраму верноме.*

У једанаести. „Удављењем Стефан дође Богу“

Овај свети и присно помињани Стефан беше син Милутина, цара српскога, благочастивог, истинског и светог мужа. Њему је био оклеветан како хоће силом царство да отме. Тако је био ухваћен и најпре му избодоше очи. Потом га послаше у Цариград у заточење, и тамо проведе време од седам година у обитељи званој Пантократоровој. Многим сузама и честим уздасима молитвама Богу угађаше, тако да му се дивео игуман обитељи и сва братија, и пример његов био је од користи. Слушајући о њему и сам цар га често призиваше себи, и од њега научен беше. Главаре Акиндинове јереси прогна и мир одасвуд Црква прими. Затим из заточења бивши призван божјим судом, очима виде као и пређе. И дошавши оцу завољаше један другог и опроштај примише. Затим поживевши још мало, после тога отац оде Богу. А он као наследник царства молећи се

добро управљаше хранећи се страхом према Богу. Толико је био милосрдан да је немоћним и сиромашним својим рукама делио милостињу, сам ноћу ходећи. А начини и прекрасну обитељ у славу Сведржитеља Христа. И близу ње другу сагради и опаса зидом и тамо мноштво болесних свештеника сабра, утешивши их свим потребама. Толико је у молитвама напредовао и толико се бринуо да гладних међу мирским уопште не беше. Имађаше дар и за сузе захваљујући молитвама. Провевши ту доста година, послан од Бога јави се њему трећи пут велики Никола. „Припреми се, рече, Стефане, јер не задуго прићи ћеш Владици.“ Он, пак, приложи много милостиње и друге добродетељи. Тада се не много после године дана зацари син његов, именом подобан оцу али не и делима, и нашавши се неочекивано прихвати божјег човека припремљеног по потреби за пут ка Вишњем. И пославши га у један град нареди да га од њега ослободе од живота удављењем. И тако прими венац мученика, а свето тело његово би положено у његовом манастиру где и данас почива, чинећи преславна чудеса и исцељења оним придошлицама који верују.

Песма седма, ирмос

Уговор јавише некада премудри дечаци,
богопријемници душа
благословеним устима појаху:
Пребожаствени оче наш, Боже благослови.

Гледаше у ноћ Јаков
као у загонетку Бога.
А оваплоћена из тебе у блеску
јави се онима који певају:
Пребожаствени оче наш.

Лик који је у теби неисказаном
јављајући ратовања с Јаковом да се бори.
Његовом вољом а с човеком часним
удружи се пребожаствени отац наш.

Мрзак нека буде онај
који не проповеда јединога Девиног сина
и пресвету Тројицу
и несумњеном мишљу и језиком вапије:
Пребожаствени оче наш.

Исти ирмос

Ка теби, умној пештери, Богородице,
управљамо се верни,
јер као што спасе три младића узнесена,
свет се обнови у утроби твојој нештећеној
хваљени и препрослављани Бог отац.

Исус Навин негда
анђела виде где му заповеда
да изује обућу с ногу својих,
јер место је свето, говораше,
а ти, свеблажени,
Николаја виде великога
где плот да свучеш са себе наређује,
у земљу свету да се преселиш.

Ноћна твоја хоћења
и о камен спотакнућа честа
кад ниште посећиваше,
лествица се теби начинише
и степенице на небеса
по којима до самог Бога стиже
његовом десницом венчаван.

Оба, дакле, на теби
венца, блажени, стекоше се,
царства и уз то мучеништва,
јер обојих чин сачувао јеси
и зато царевâ јеси похвала
и мученика красота,
а своје обитељи звезда многосветла.

Ширина земље и дужина
са родовима многих народа

теби је поверена од Бога
што из заточења дозвола те,
коју и сачувао јеси добро у благочашћу
и у законима праведним,
те си и награду примио.

Богородичан

Рођен беше овај присносусни.
К Оцу и Богу Бог беше Реч, Богородице,
и с нама к нама богочовек
сишавши од тебе ка нашем смирењу
ослободи нас од клетве прадедовске,
јер тебе виде Јаков
као лествицу која до неба досеже.

Песма осма, ирмос

Тело златно испљувано трибогати младићи
непроменљив и живи лик божји видевши,
у сред огња певаху:
О суштаству твом поју, Господе, сва
створења
и узвисују њега за све веке.

Јави се на земљи тебе ради
и с људима поживе
и зато благошћу и силом неизреченом
њему појемо сви верни зовући:
О суштаству твом поју, Господе, сва
створења.

Ваистину те, часна,
оглашавајући се славимо, Богородице,
јер ти јеси породила јединога
од Тројице оваплоћена.
Њему са Оцем и Духом појемо сви,
појући Господу сва створења.

Исти ирмос

У пећи деца Израилјева
 као у огњишту добротом благочашћа,
 чистије од злата блештаху говорећи:
 Благословите сва дела Господња,
 Господу појте и узносите га за све веке.

Усне покреташе
 и руке у молитвама уздизаше,
 а очи Господње гледаху
 и уши његове слушаху
 и жеље твоје добре
 преславно испуњаваху се.

Дар частан ваистину принесе те Господу
 благородно ти отачаство,
 часнији од дарова Авељевих
 и жртава Нојевих,
 јер сваког дана скрушеношћу духа
 жртва си био саздатељу.

Агаренска чеда, блажени,
 под ноге господи нашој подложи,
 јер ево део достојања твојих
 пустим да начине труде се,
 но предухитрив, достојном казном казни их.

Раширише уста своја
 као зверови журећи
 да твоје прогутају отачаство
 Исмаилћани безбожни,
 које силом својом низложи.

Богородичан

Исаија виде те, клешта угља божаственога,
 пророчким, девојчице, очима,
 њега кога уснама дотиче и грехе оставља:
 Јер из тебе Бог се очовечио,
 свету грехова праштање.

Песма девета, ирмос

Сав јеси жеља, сав јеси сласт,
 реч Божја, сине Девице,
 Боже, Богом Господе, светих пресветих,
 тим те сви с оном која те родила величамо.

Жезло снаге даде се бићу пропадљивоме,
 Реч божја у утроби твојој постави се.
 Тиме те сви као Богородицу величамо.

Одмах сада изволи, Владико,
 милостиво примити молбу Матере своје од
 нас,
 јер твојом благошћу сваком испуњавају се
 да те сви као благодетеља величамо.

Исти ирмос

Лик часнога порођења твојега
 огњем паљена купина
 показа се неопалљивом
 и сада свирајућом песмом на нас
 молимо се да се пећ угаси,
 да те, Богородице, непрестано величамо.

Ако се и престави од нас као Илија,
 ти си нам оставио свете своје мошти
 као милост најскупоценију,
 којом нас, страдалче, покривај
 од сваке ране душепропадљиве.

Драгоценија од злата и топаза
 гробница моштију твојих нама се јави,
 а спомен твој славни
 више од саћа меднога
 грлу се моме услади,
 на који нас осијавају анђели
 што с тобом силазе.

Спомен за којим жуђасмо
светлоносни твој и најслађи
примисмо и изљубисмо,
и молимо се, блажени,
твојом у Христа слободом
чувај и спасавај стадо своје.

Саздао си ову обитељ
коју заволео јеси,
коју многоујсрдно украсио јеси, Стефане,
и сада својим моштима прославио јеси
и стадо које се у њој налази
молитвама својим чуваш.

Немамо другог у Бога посредника
ми твоје обитељи иноци,
осим тебе, Стефане,
који си све нас сабрао
и молимо те приљежно:
И тамо нас немој разлучити
од славе дароване ти од Бога.

Богородичан

Њега сви пророци заједно речима и
загонеткама
предсказаше, Свецарице,
који је хтео да се роди
и спасе човечанство.
Њега ти заче, неисказано и неизречено
породи,
Богородица бивши и пророцима испуњење.

Светилан. Подобан „Телом уснув“

Позлаћеним крилима добродетељи
Богу узлетевши, Стефане,
погледа на нас што спомен његов служимо
и светлошћу нас испуњава невештаственом.

Богородичан

Светла незалазног прибежиште, Дево,
озари нам светло божаствено,
сина Твојега и Бога нашега,
нама који лењо у тами седимо
ти родила јеси тмини просветљење.

*На „Хвалите Господа“, „На свако дисање“
подобан, стих четврти, стихире четвртог гласа.
Подобан „Дао си знамење“*

Дао си утврђење љубитељима твојим,
Господе,
страдалца твојега храброга
којим покренуо јеси нас на трпљење напасти
и овим победио јеси твога саздања
супарника,
и зато ти божаствено смотрење славимо,
Исусе свесилни, спасе душа наших.

Дао си украшење Дечанској цркви, Господе,
Стефана твога угодника,
чудеса што чини и исцељења точи
у славу твојих дарова,
па стога ти божаствено смотрење славимо
ми што смо њиме сабрани,
Исусе свесилни и спасе душа наших.

Дао си улепшање српским царевима,
Господе,

Стефана премудрога,
да његовим ревнују делима
љубави према саздатељу
и према страдалницима милости
и стога ти божаствено смотрење славимо,
Исусе свесилни, спасе душа наших.

„Слава“, глас други

Приђите, иначки зборови,
духовно да се узвеселимо
и ђивот уколо обилазећи
песмама успојмо похвалним
побожно уснама нашим
светих се дотичући моштију,
и сузама молбу заливши
њему завапимо:
Христов угодниче Стефане
и чудотворче ваистину,
нас које сабрао јеси овде
и тамо сабери у части спасених.

Дево Богородице,
помилуј рабе твоје
и избави их огња и сваке муке
у ноћи и за водом вапијућих,
сину твоме, пречиста:
Не презри стадо твоје,
молитве оне која те је родила, Христе.

*Славословије велико и отпуст. На литургији,
„Блажена“, од канона светог мученика песма трећа
и шеста. Прокимен, глас седми, „Узвесели се правед-
ник, о Господе, и нада се у њега.“ Стих: „Услиши,
Боже, молитву моју.“ Апостол Дејанија, зачало 29:
„Уложи Ирод цар руке. Алилуја.“ Глас четврти.
„Праведник као палма процветава и као кеदार ливан-
ски се множи.“ Стих: „Насађени у дворима Бога на-
шега процветавају.“ Јеванђеље Јованово, зачало 12.
ово вам заповедам: „Учествујем у вечној успомени.“*

Слово о преносу моштију свете Петке из Трнова у Видин и Србију

Тада, после ових многих година, када се бугарски цар није надао, а сви људи живели у миру и благочашће расло због молитве ове Преподобне матере, буру и узнемирујући метеж подиже онај од почетка непријатељ мира: варварскога цара на најславнији онај град подиже. И дошавши, све бугарске крајеве као гнездо освоји. А када дође под дивни град, бејаше у недоумици како да га заузме, гледајући стаменост места које је стрминама планина и високих брда затворено и великим зидинама укрепљено, а изнутра многочасним моштима Преподобне троструко утврђено. Тамошњи житељи имали су ове крај себе као непобедимог војина. И после овога, дакле, жељаше да се врати безуспешни варварин. Ако би се до зидина некако и домогао, до утврђења Преподобне доспео би као оно сено на огањ. Подобно Мојсију и Јеремији, и он је слушао час: „Не моли се за ове људе!“ час: „Изиђи из овога града, јер твоје су молитве као зидине од мједи за одбрану од гнева мојега.“

И тако, о тужне ли повести, када је грех савладао, у руке му наједном дође оно што му се чинило да никада неће добити. А шта затим? Ако вашој љубави подробно писањем представим шта се тада збило, знам поуздано да ћу вас на печал и сузе навести. Али, ако због свечаности дана прећутасмо корисну но за ридање повест, о светој нека је слово.

Када је, дакле, све што је у граду часно приношено било пред лице цареве, принесено би и свечасно тело Преподобне, обнажено, без многоцених одежди, но неком малом и худом одећом одевено. Пошто га испроси цар што на реци Истару Видинским градом влада, однесе га међу своје тамо, где не остаде много времена. Када је угарски краљ са својом и покореном му војском реку Дунав прешао и Видински град освојио и у Никопол стигао, тада варварски вођ, оставивши Византију са којом се тада жестоко борио, устаје на Угаре што је могуће брже. И када битка настаде, ове до краја побеђује

и чини у речи да се удави највећи део војске. И тако сјајним победама красећи се, Исмаиљанин на Видински град пође, не бојећи се цара што је к њему изишао, ради чега му бејаше послао обећање. Овога свезаног у Прусијски град отпушта, узевши његова имања виша од сваког броја, те га таквог његовим отправља.

Тако је било учињено. Догоди се да је ту на цареву виђење дошла благочастива кнегиња Српске земље, супруга увек помињаног и светог кнеза Лазара, са двојицом јој благочастивих изданака Стефаном деспотом и Вуком, и са супругом великог и најхрабријег деспота Угљеше — по имену Јефимијом. Будући испосништвом украшене, делима и врлинама у премудрости и оштроумљу многе превазилажаху. Ови заједно имајући слободу у цара, не молише ни града, ни његове околине, ни имања, нити такво нешто друго што малу и привремену сладост има, а бесконачну погибао, већ му прибоше љубављу крепко држани и молећи непропадљиве мошти Преподобне ове матере. А он, насмејавши се, рече:

„Зашто од других многе и велике цене достојних имања не молите, већ само кости сухе и одасвуд непокретне?“

А они, о, блажене ли жеље, о, добрих ли душа богољубазног одређења, рекоше:

„Ако хоћеш све то што бисмо имали да замениш за жељене нам мошти, готови смо то уступити.“

Он похвали њихово усрђе, јер се научише врлини, чему су се чудили мучитељи, те им у руке даде мољено. А они, објумивши ово рукама, љубљаху га, прилагаху очима заједно и душу и срце, од радости сузе изливаху, похваљиваху, припадаху, не знајући како да се насладе љубавне части раке. И, коначно, мирисима многоценим и златним одеждама покривши, у своју земљу га са многим чашћу однесоше, лепотујући и веселећи се што су стекли такву ризницу, са којом је читав свет неупоредив.

И не погрешеше премудри, те ово положише у свету цркву, која је у њиховом дому, и беспрекорно их чува од наилазећих нападаја. Јер што се чини у

част састрадалца, даје се Владикином првом лику и добром надом расте увећавано. Надамо се да ће ови са њом владати, јер састрадаше узевши је из варварских руку, што је Бог желео, али што су се и ови веома старали. „Изведе“, речено је, „људе своје, али руком Мојсијевом и Ароновом.“ Бог сачува мошти Преподобне од варварског безумља, али и старање и ревност ових богољубазних и великопохвалних мужева.

И не срдите се што женској слабости мушко подајем име, јер разумом се суди што је крепко и мужаствено, а не обликом природе. У мужеве се убраја и Ана и Јудита и Девора, које силе учинише, које царства уздржаше, које цареve нечастиве посрамише и сада је њихова земља сва светла и многочасна. У сваком погледу је изванредна и превазилази сва од истока до западног океана царства, која само што пробоше, Исмаиљани до краја унизише и једва да се дише учинише. ПравOVERје из средишта одстранише и њихове цареve и кнезове истребише. И ретко и једва се налази тамо црква или свештеник. А и ово је било тајно и у земљу скривено светилиште.

А овде ова боговенчана господа — иако су толико година страдали од њих и као виноград били брани, и то не једанпут у години, већ свакога дана и часа — живе молитвом Преподобне, која предводи своје као и од почетка, правOVERје множећи и врлине плодећи.

У којим је земљама толико манастира тако великих и славних, речи ми, у којим градовима?!

Где је толико више од небројеног мноштва инока, што анђеоским и неспрегнутим животом живе?!

Једни су у манастирима, на једно гледајући, једно мислећи, једно дишући и општењем су један другоме образац и потпис за врлину.

А други у ћутању на небесима стојећи, као серафими божеству угађају, духовни живот и наслађење имајући и, тим обузети, молитве увек множећи.

Где је толико архијереја!

Где је усрђе према Богу и према божественим!

Где је добар ред народа, како међу властима,
тако и међу поданицима!?

Нигде, осим овде, где Преподобна зажеле пребивати,
где усхтеде да мирује.

Одузе јој Владика бугарску славу, а дарова јој
српску, не оставивши оној првој ништа.

Такав је био пренос матере достојне похвале. И
Бог је ово учинио с промислом да се Западна њеним
доласком освети и на боље утврди.

Са српскословенског на савремени
српскохрватски језик пренео
Борђе Трифуновић

1

На литији стихире, глас први

Доласком светих твојих моштију
српска земља обогати се,
и Христова црква примивши их
миро точећи украшава се.
Све верне сазива
светлоносну и свету успомену твоју
тајно њима говорећи. празновати
Миро струје исцељења поцрпите,
јер оно красно што је у животу краси
ни у што није урачунато.
Испосничко живљење усрдно заволевши
и стан божаственог духа јави се.
Стога гласно кличемо:
Радуј се, напуштеним заштитнице,
и утехо онима који су у тамници.
Радуј се ти, која си анђелски живот
у телу сачувала.
Радуј се, топла поборнице хришћана,
и скиптру српском, заштитнице.
Зато се моли Христу Богу
да нас избави од сваке невоље
молитвама твојим.

2

„Слава“, глас пети

Затрубимо трубом песме,
заиграјмо празнично,
ликујмо радујући се молебном празнику.
Нека се слегну цареви и кнезови
и да запевају у песмама

које су лек болести
и из беда грешним, избавитељице,
и у жалости заштитнице и утешитељице,
земљи српској помоћнице,
и свим околним земљама заштитнице,
и сиротим заступнице.
И сви ми, духовни празникољупци,
у хору певамо на успење и пренесење,
обоје сакупљени празнујемо.
Веселите се, небеса, и горе, и брегови,
и девица зборови.
А посника светлост
овамо сабравши се, величајући спас,
овако рецимо:
Параскево, преподобним похвало, претекавши
избави нас од ове нужде
и спаси стадо твојим молитвама.

3

„Слава“, глас осми

Српска земља сада нађе
богатство непотрошено
са светим моштима
скровиште многовредно
и свету ковчег неисцрпни,
воде исцељења свима точећи
и чудесима благодат обилну.
Јер тако Христос прослави преподобну,
и земљи благодат даде с тобом.
Стога се и Каликратија веома радује
преношењу моштију твојих, преподобна.
Моли се непрестано
да се спасу душе наше.

4

Стихире, глас први. Подобен „Небеским чиновима“

Данас се радује град српски
моштима твојим, преподобна,
у божаственој цркви твојој држећи
богомудрено.
Стога и ми благочасно празнујемо,
Параскево, твоју часну успомену,
и моли се за оне који ти поју Христу
човекољупцу
који има велику и богату милост.

Пропратни текстови

У овој књизи први пут се објављују текстови истакнутог средњовековног ствараоца Григорија Цамблака, и то само они настали на српском тлу. Како тренутно ствари стоје, вероватно ћемо дуго чекати да добијемо увид у целокупно стваралаштво овога писца, многоструко интересантног и значајног не само за српски литерарни простор. Да би се то остварило, требало би извршити врло обиман посао око утврђивања шта је све изишло из његовога пера, односно приредити критичко издање његових дела.

Припремајући ово издање Цамблакових дела насталих у Србији, ми смо, у договору с издавачима, у књигу укључили већ постојеће преводе; непреведене делове сами смо пренели на савремени српски језик. Уврстили смо у књигу дела за која се са пуно разлога може тврдити да доиста чине Цамблаков литерарни опус.

За најпознатије Цамблаково дело настало у Србији, *Житије Стефана Дечанског* искористили смо једини превод тога дела, који је сачинио веома заслужни преводац старих српских житија пок. др Лазар Мирковић. Преводац је дело објавио у издању Српске књижевне задруге у књизи *Старе српске биографије XV и XVII века*, Београд 1936. Дело је преведено према издању које је још средином XIX века објавио Јанко Шафарик. То друго по реду штампано издање Цамблаковог дела ослањало се на препис који је изгорео 1941. Препис који је послужио као основа за Шафариково издање, ако је веровати штампаном тексту, садржао је ситније преписивачке омашке, а на неколико места изостављене су синтагме па и читаве реченице. Редигујући превод ми смо учинили најнужније интервенције тако што смо загледали у све преписе српкословенске редакције, ослањајући се највише на најстарији препис, који се чува у манастиру Дечани. Поступајући на тај начин дошли смо до текста блиског ономе који би се добио приликом припремања критичког издања.

Истовремено смо се користили и текстом Цамблаковог дела који је објављен у Софији 1983. године.

Из Мирковићевог превода смо, даље, избацили поделу на поглавља; тако су, иначе, поступали и ранији приређивачи његових превода. Такође је извршена и нова подела на одељке, чиме је превод добио, надамо се, на читљивости. Дијалогски начин излагања, који у Мирковићевом преводу није истакнут, ми смо издвојили у посебне целине. По себи се разуме да смо ускладили правопис са савременим стањем на том пољу.

У Мирковићевом преводу овог Цамблаковог дела често се у загради налазе речи којих нема у штампаном српскословенском тексту, а ни у рукописима које смо користили. Где год је то било могуће, ми смо се трудили да те преводиоачеве додатке уклонимо, а задржали смо их само на неколико места где је то било неопходно јер би текст иначе био неразумљив. И бугарски преводиоци — који су, узгред буди речено, често загледали у Мирковићев превод — поступили су на сличан начин. Онде где је од Мирковића уметнута реч остала, ми смо уклонили непотребну заграду.

Проблеми друге природе искрсли су кад смо за ово издање припремали *Службу Стефану Дечанском*. Једини превод овога изузетног у свом жанру Цамблаковог дела, дао је пок. Димитрије Богдановић. У његовом врло тачном преводу налазе се само они делови *Службе* који су Цамблаково дело. Међутим, тај литерарни жанр садржи и текстове који су саставни део хришћанске литературе уопште. Да би се *Служба Стефану Дечанском* читаоцу презентовала као целовито дело, ми смо ове непреведене делове превели тако да се сада може добити права слика о овом делу као литерарном жанру. Треба додати да у том тексту који није Цамблаков а саставни је део *Службе* има и веома поетичних делова које није увек лако пренети на савремени језик. За превод тих делова, изостављених из Богдановићевог превода, користили смо бројне српскословенске преписе овога дела, а такође и изврстан, у текстолошком смислу речи, текст објављен у Праз-

ничном *минеју* Божицара Вуковића. Више стихирани смо могли наћи ни у консултованим рукописима ни у Вуковићевом издању, па смо те делове превели из *Римничког србљака*, који је рускословенским језиком штампан. Рукопис Кипријана Рачанина, који је Б. Трифуновићу послужио као основа за његово издање, није могао да нам много помогне јер су у њему управо ти делови најчешће изостављани. У Богдановићев превод нисмо никако дирали, а нисмо ни имали потребе да то чинимо јер је тај изузетно значајни и савесни преводилац свој посао изврсно обавио. Ипак, у једном случају интервенција је била неопходна. На стр. 347 *Србљака*, први стих Богдановић је превео са „Силом што стече обитељ“ а ми: „Саздао си ову обитељ“. Грешку није учинио преводилац већ је она настала када је Кипријан Рачанин преписивао ово Цамблаково дело. Једино у том препису стоји *Силоју јуже стежа обитељ*, што је неразумљиво у контексту Цамблаковог певања.

Познато је да су службе светитељима писане једном врстом ритмичке прозе, а према ритму који одговара црквеном певању по гласовима. Богдановић је ту ритмичку прозу разложио тако што јој је дао стиховни облик, а према захтевима савремене неримоване поезије, ако се тако може рећи. Приликом преводјења и ми смо прихватили Богдановићев поступак. Неретко смо морали да прибегнемо и тзв. опкорачењу (или анжамбману, тако се такав начин стиховања често зове у поезији) иако он не постоји у оригиналном српском песништву насталом на српскословенском језику. Да нисмо тако поступили, понеки би стихови били предуги.

Слово о преносу моштију свете Петке превео је Б. Трифуновић. Преводилац је написао и коментар потребан за разумевање Цамблаковог текста. Ни у том преводу није било никаквих интервенција. Што се тиче Трифуновићевих коментара, ми смо их саобразили с праксом устаљеном у овој едицији а да при том ништа нисмо ни додавали ни одузимали. Једино смо исправили очиту грешку словослагачеву

који је уз име краља Жигмунда откуцао бугарски уместо угарски.

Цамблакове стихире у *Служби светој Петки* превели смо према тексту који је објавио Б. Трифунџић. И овде смо ритмичку прозу преобразили у стихове, као што је то учињено и у *Служби Стефану Дечанском*. Стихире смо означили бројкама, како је то у свом издању учинио и Б. Трифунџић. Није било потребе оптерећивати читаоца сувишним упућивањем на то на ком се месту оне налазе у *Служби* као целини.

Из предговора читалац, по нашој замисли, треба да добије општу слику о Цамблаковом животу и његовом делу насталом у Србији. Гледали смо да што је могуће више избегнемо многобројна домишљања о Цамблаковом животу, која су врло присутна међу проучаваоцима дела овога писца. Многобројна врло стручна питања у вези са Цамблаковим животом и делом морала су бити изостављена због намене књиге, односно због читалачке публике којој је намењена. Нисмо хтели да предговор оптеретимо многобројном цитираном литературом. О Цамблаку је писано више него о било ком српском средњовековном писцу, с изузетком Св. Саве. Због тога је наведена само основна литература.

Није било никакве потребе да се говори о Цамблаковим делима насталим ван српског литерарног простора. Тако је остао нерасветљен велики део литерарног дела Григорија Цамблака који би дао потпуну слику о његовом делу. Тај део његовог опуса настао је ван српске средине и уклопив је у другу литерарну традицију и другачије токове.

Коментари треба да послуже читаоцу да боље схвати Цамблаков текст. Реће смо се упуштали у теолошка објашњења; да смо њима дали више простора, коментари би били опширнији него само Цамблаково дело. Коментари садрже претежно објашњења о библијским личностима, о топономастици, итд.

Поштујући начела која се примењују у овој едицији, извори о библијским цитатима, који су у Мирковићевом преводу уклопљени у текст, овде су обележени бројком и пописани на крају књиге.

У одељку о преписима Цамблакових дела наведени су само најзначајнији. Сигурно да се у појединим минејима за новембар могу наћи и други преписи Цамблакове *Службе Стефану Дечанском*. Међутим, никакву суштинску новину у вези с Цамблаковим текстом не треба очекивати, јер је дело овога писца до нас дошло у релативно доброј преписивачкој традицији.

Д. Петровић

Житије Стефана Дечанског

1. Јер. 11, 20
2. Приче 10, 1; 15, 20
3. Лк. 21, 19
4. Мудр. 3, 6
5. Кол. 3, 15
6. 1. Кор. 4, 16
7. Пс. 138, 21
8. Приче 15, 13
9. Пс. 24, 21
10. Пост. 50, 20
11. Ос. 6, 6; Мт. 9, 13
12. Приче 19, 17
13. Пс. 115, 3
14. Пост. 28, 17
15. Пс. 20, 3
16. Пс. 101, 8
17. Пс. 117, 6—7
18. Пс. 19, 8
19. Јн. 14, 27
20. 2. Цар. 19, 35
21. 1. Петр. 5, 5; Јак. 4, 6
22. Мт. 6, 29; Лк. 12, 27
23. Лк. 16, 25
24. Изл. 20, 12
25. Јн. 14, 12
26. 1. Кор. 13, 13
27. Кол. 3, 12
28. 1. Кор. 2, 9
29. Д. ап. 13, 22; Пс. 88, 21
30. Пс. 52, 1
31. Пс. 36, 32
32. Пс. 36, 13
33. Ис. 8, 18; Јевр. 2, 13

Житије Стефана Дечанског

стр. 49 *бивши игуман исте обитељи* — У свим преписима налази се ова карактеристична реченица. Не знамо, на жалост, да ли је била и у Цамблаковом аутографу. Ако је то његова реченица, онда би то значило да је своје дело Цамблак писао када више није био игуман Дечана, из чега би произлазило да је тај положај напустио и остао и даље у Дечанима, или да је дело написао ван Србије, што изгледа мало вероватно будући да се на појединим местима обраћа духовним лицима манастира Дечана као својим слушаоцима и читаоцима.

Беше и овај великога и најславнијега народа српскога — У Мирковићевом преводу иста реченица гласи: „Овај беше (цар) великога и најславнијега народа српскога.“ Као што се види, у Мирковићевом преводу се не налази везник *и* а додата је у загради реч *цар*. Исто решење налази се и у бугарском преводу Цамблаковог дела. Употреба везника *и* и у оригиналу значи да је Србија и пре тога дала славне личности. Стефан Дечански, као што је познато, није носио царску титулу, али српски средњовековни писци уз имена својих владара стављају наведену титулу употребљавајући је у значењу *владар*, што се може видети и из текста који следи а у коме се и Стефан Немања (св. Симеон), који је носио само титулу великог жупана, назива царем.

угодно Цару свију — Исусу Христу.

угодан војводи — угодан Христу.

сенке закона — Стари завет; израз преузет из Догматика другог гласа.

остави царству довољно наследника — Цамблак о српској држави увек говори као о царству, њене владаре назива царевима, тако и Стефана.

синови и нећаци Константина Великога — Константин Велики (274—337), рођен у Нишу, први је римски цар који се почео ослањати на хришћане. Помагао им је на првом васељенском сабору, у Никеји (325), у борби против Аријеве јереси. За његових

наследника Констанса, Константина II и Констанција верски проблеми су се разбуктали јер су неки били присталице ортодоксног хришћанства а неки осуђеног аријанизма (в. Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969, стр. 68—69).

Други друкчије причају — Г. Цамблак свакако мисли на дело свога претходника, Даниловог Ученика, чије *Житије Стефана Дечанског* у свему оду-дара од његовога.

Милутин, који је четврти после великог Симеона — Грешка Цамблакова. Немању је наследио Стефан Првовенчани (1195—1228), Стефана краљ Радослав (1228—1234), Радослава Владислав (1234—1243), Владислава Урош (1243—1276), Уроша је збацио с власти син Драгутин (1276—1282), а тек њега је наследио Милутин.

стр. 50 *слична Исаку* — Старозаветни Исаак био је син Аврама и Саре. Желећи да искуша Аврамову ода-ност, Јахве је захтевао да овај жртвује свога сина. Кад је отац замахнуо ножем да убије Исака, појавио се анђео, задржао Аврамову руку и тако спасао Исака. Да Бог не би остао без жртве, у близини се, по божјој заповести, нашао ован, који је жртвован (Пост. 22, 1—13).

стр. 51 *при Јестири укротио гнев Асуиру, цару мидијском* — По старозаветној *Књизи о Јестири*, главна јуна-киња била је Јеврејка која се удала за персијског цара Асвира (историјски Ахасвер или, по Септуа-гинти, Артаксеркс). Када је њен муж, по наговору злог саветника, министра Амана, одлучио да истреби јеврејски народ, Јестира је открила своје јеврејско порекло а затим умилостивила Асвира да не почини такав злочин. Зли Аман је обешен на вешалима припремљеним за Јестириног стрица Мардохеја а краљ је одустао од одлуке о истребљењу Јевреја.

ка Владици — Да посредује код Христа.

као што Соломон каже — Јеврејски цар (X век пре н. е.), син Давида и Ветсавеје, једна од најпознатијих личности у јеврејској историји и Библији (према којој је он најчувенији мудрац). Више биб-лијских текстова њему се, без поузданих доказа, приписује.

стр. 52 *сина својега Приска* — Цар Константин I Велики је, по наговору своје жене Фаусте, наредио да се његов син Крисп (код Цамблака Приск) погуби, што је и учињено. Примењујући исте законе, Константин је нешто касније погубио и Фаусту.

Исто тако пострада и Адам — Цамблакова паралела са страдањем због жене првога човека, по Библији, Адама. И на овом месту дошла су до изражаја Цам-блакова мизогенска (противженска) схватања, по којима сва недела долазе од жене.

звано Овче поље — Стефан Дечански није ослепљен на Овчем пољу већ у Скопљу. Цамблак је тај чин пребацио на место где је култ св. Николе Мирликиј-ског био врло поштован.

стр. 53 *цара Андроника Палеолога* — Краљ Милутин је сво-га сина послао у заточеништво код свога таста, Си-монидиног оца, византијског цара Андроника II Па-леолога (1282—1328).

стр. 54 *не осташе непозната самодршцу* — Андронику II Палеологу.

узмутио Цркву разним јересима — Мисли се на вер-ске сукобе у Византији, настале као резултат разми-моилажења између исихаста и њихових противника.

некога Варлаама — Варлаам је био калабријски Грк и једно време Петраркин учитељ грчког језика. Био је присталица рационалистичког аристотелизма и во-дио је, у доба Андроника III Палеолога (1328—1341), Јована V Палеолога (1341—1391) и Јована VI Канта-кузина (1347—1354) жестоку полемику са заступни-ком мистичног исихазма Григоријем Паламом. По-лемика се завршила Паламином победом. Цамбла-ково излагање о том догађају је историјски анахро-низам јер су се полемике између варлаамиста и паламиста водиле после смрти Стефана Дечанског.

акиндинатске јереси — Цамблаков назив за Варла-амово учење. Григорије Акиндин, пореклом из При-лепа, био је најпознатији присталица Варлаамовог учења.

развратише по Арију — Арије је био утемељивач познате јереси, основане 318, одбачене на Никејском сабору 325. године. Био је александријски свеште

ник. Заступао је мишљење да је једини вечни и бесмртни Бог пре самога света створио Сина — Логос, најсавршеније биће, а оно је затим створило свет. Припадници Аријевог учења звали су се аријанисти и били су врло утицајна верска група. Њихово учење, иначе, није било у основи Варлаамовог учења, како то тврди Цамблак.

гнусноме Македонију — Македоније је био цариградски епископ (IV век), оснивач јеретичког учења према којем Свети Дух јесте божје дело, али није равноправни члан Светога Тројства заједно са Богом-Оцем и Богом-Сином. Македонијево учење је на тај начин негирало постојање једне од најзначајнијих хришћанских догми, око које су спорења трајала вековима.

на Гори Тавору — Гора висока 600 м, данас Цебел ел Тор. По Библији, Христови ученици су на Тавору видели „божанску светлост“. Исихасти су веровали да ће се исихијом (ћутањем) удубити у себе и контемплативним путем достићи највеће блаженство, мистичну таворску божанску светлост (в. Г. Острогорски, *Светогорски исихасти и њихови противници*, Сабрана дела V, стр. 203—223).

и Илију — Илија је најзначајнији старозаветни пророк. Живео је вероватно у IX веку пре н. е. Борио се за Јахвеов култ под царем Ахавом (900. г.) а против идолопоклоника.

стр. 55. *оштрећи богоборни језик* — Доследном исихасти Цамблаку Варлаамово учење чини се уперено против самога Бога.

непријатеље у граду — Солуну, средишту борбе између варлаамиста и исихаста-паламиста.

стр. 58 *задржа неко време* — Људи средњег века најчешће нису имали правог смисла за историјско навођење; због тога често наилазимо на овакве констатације. Прецизних хронолошких навођења у литерарним делима има врло мало. Познати историчар Марк Блох ће такав став према времену објаснити сажето: људи средњег века имали су „једну огромну равнодушност у односу на време“. (О томе видети у књизи Жака ле Гофа, *Средњовековна цивилизација западне Европе*, Београд 1974, стр. 202—215.)

прочита житије и уједно чудеса овога великога оца — Св. Николе Мирликијског (празнује се 19. децембра, по новом календару); житије се чита уочи празника датоме светитељу.

стр. 59 *ономе који их је дао* — Св. Николи.

не пружи руке ка власима главе — Није чупао косе, чест начин изражавања очајања у средњем веку.

стр. 60 *овај нови Товит* — Личност из старозаветне *Књиге о Товији*, која се не налази међу јеврејским канонским књигама јер је сачуван само њен грчки превод. Товија или Товит одликовао се побожношћу, добротом и милосрдним животом. *Књига о Товији* је пре приповетка о једној породици него што је религиозни спис. Била је врло популарна у средњем веку.

Шиљаше самодржац Грка — Цамблак у овом одељку говори о помоћи краља Милутина тасту Андронику II, коме је он 1312—13. године послао 2.000 коњаника под заповедништвом великог војводе Новака Гребострека, против Турака. Помоћ је Милутин послао пре Стефанове побуне и ослепљивања, што је још један анахронизам у Цамблаковом делу. Анахронизам је настао из ауторове жеље да покаже како је Милутин бринуо о судбини свога сина у Цариграду, и да тиме још једном истакне како је Стефан неправедно осуђен и ослепљен.

стр. 62 *предаде га његову деду* — Краљу Милутину.

да буде однесен у свој му манастир — односи се на манастир Бањску, задужбину краља Милутина. Тај манастир подигао је Милутин као своју гробну цркву, у њој је и сахрањен и ту почивао до 1389, када су његове мошти пренете у Трепчу, пошто је Бањска запаљена. Пре 1460. Милутинове мошти пренете су у Бугарску, где се и данас налазе, у Софији. Цамблаково тврђење да је Милутин умро у Бањској није тачно. У *Житију краља Милутина* архиепископа Данила II стоји да је Милутина болест задесила у његовом дворцу у Неродимљу на Косову (видети о томе: Данило II, *Животи краљева и архиепископа српских, Службе*, Београд 1988, стр. 145). Вероватно следећи неко локално предање, Цамблак је навео да је Милутин умро у свом манастиру, у којем, како

рекосмо, његове мошти нису почивале већ у време кад је Цамблак писао своје дело.

стр. 63 *Константин, брат његов од друге матере* — У науци је спорно питање порекла другог Милутиновог сина Константина. Српски извори тога другог Милутиновог сина скоро редовно прећуткују. Највише о њему, доста пристрасно, говори управо Цамблак на овом месту. Разлоге за прећуткивање Константина свакако треба потражити у томе што је стварањем култа Стефан Дечански, владар, стекао ореол мученика, а брат-претендент постао узурпатор против званичног наследника српског престола. О смрти Константиновој историјски извори кажу да је ухваћен и погубљен у Звечану „нечувено свирепо“. М. Орбин наиме тврди да Драгутинов син Владислав, а не Стефан Дечански, „ухвати свога брата Константина, нареди да га разапну на крст, прибију и претестерисху по средини“ (в. М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, стр. 26).

Никодим звани — Архиепископ Никодим је заузимао тај положај од 12. маја 1317. до 12. маја 1324, када је умро. Његово световно име није познато а монашко је узео према једном од првих Христових следбеника, који се бавио разјашњењем Христове тврдње: „ако се ко наново не роди, не може видјети царства Божјега“ (Јн. 3, 3). Бранио је Христа опрезним питањем да ли неко може да буде осуђен пре него што је саслушан (*исто*, 7, 50). На крају је помогао Јосифу Ариматејском да закопа тело Христово (*исто*, 19, 39). Био је из реда фарисеја и кнез јеврејски.

цара свим илирским народима — Цамблак, попут многих других средњовековних писаца, за словенске народе употребљава назив који су носили становници Балкана пре доласка Словена. Византијски писци Србе називају и Трибалима, према племену које је живело између Мораве и реке Искер у Бугарској.

Каин братоубица — Према библијском предању, Каин је био најстарији син првих људских створова на земљи, Адама и Еве. Из зависти убио је свога млађег брата Авеља, због чега се назива првим братоубицом.

Јосифов друг братољубац — Јосиф је, по Библији, био син патријарха Јакова, и његов љубимац. Имао је више браће, које је јако волео, али су га они мрзели због тога што је био најдражи очев син. Да би га уклонили, продали су га египатским трговцима. У Египту је дошао до највишег положаја (Пост.).

стр. 64 *постаде роб женским сластима као Соломон* — Поред мудрости, библијски цар Соломон био је познат и по многобројним својим женама и наложницама: „те имаше жена царица седам стотина, и три стотине иноча; и жене његове занесоше срце његово“. Било је међу њима припадница многих народа: Хетитки, Моавки, Едомки, Амонки, Египћанки, Филистејки, Феничанки, Ханаанки и других. Остарели Соломон је подлегао њиховом утицају и почео да уводи идолопоклоничке култове у Израил.

млади Ровоам — Син и наследник Соломонов. За његове владавине дошло је до отвореног рата са северним племенима Јудеје, у којем је Ровоамова војска претрпела тежак пораз.

прогна пророке као Ахав — Јеврејски владар од 873. пре н. е. до 854. н. е. Због економских веза са Феникијом почело је продирање многобројних култова, што је условило жестоке отпоре пророка јеврејских, тзв. набија, које су предводили Илија и Јелисеј.

дрзну ... на свете као Озија — Озија, јудејски цар (809—758. пре н. е.). Појављује се и под именом Азарија. Озија „чињаше што је зло пред Господом“. На њега је пошао Салманасар, цар асирски, заузео његову територију, „а Господ удари цара, те би губав до смрти своје; и живљаше у одвојеном дому“. Археолошка истраживања су показала да је у дворцу цара Озије било доста паганских Астартиних фигурица, што указује да је њен култ био поштован (в. З. Косидовски, *Библијске легенде*, Београд 1965, стр. 445—6).

блажена Палеологина — Из царске породице Палеолога. Наведено место односи се на другу жену Стефана Дечанског, Марију Палеолог, с којом је ступио у брак 1326. године. Пре тога умрла му је прва жена Теодора.

А хришћански рог расташе — По Библији, рог је симбол снаге и моћи, код Мојсија и славе.

стр. 65 *Гора Синајска* — Планина на Синајском полуострву. На њеном највишем врху, библијском Хореву, Јахве се јавио Мојсију: „На гори Синајској, даде му двије плоче свједочанства, плоче камене писане прстом Божјим“ (Изл. 31, 18).

неисказаном жељом — Преводаца Лазар Мирковић (а и бугарски преводаоци) овде додаје „да Богу угоди“. Те реченице нема ни у једном препису Цамблаковог дела.

Дечане, и када ово добро сагледа — Овим се свесно потенцира да је место изабрао сâм С. Дечански, чиме се жели потврдити да је св. Никола Стефану доиста вратио вид неоштећен.

као што рече Јаков — библијски патријарх, син Исаков а унук Аврамов. Његово име на јеврејском значи „он хвата за пету“. То необично име добио стога што се родио после свога брата близанца, Исава. „А послѣје изађе брат му држећи руком за пету Исава; и надјеше му име Јаков. А бјеше Исаку шездесет година, кад их роди Ревека“ (Пост. 25, 26).

да се поставе од поморских градова начелници — Стефан Дечански је, заједно с тадашњим архиепископом Данилом II, истакнутим писцем, за протомајстора при изградњи манастира Дечана изабрао фра Виту Которанина.

дивећи се красном месту — Цамблак још једном користи могућност да покаже да се чудо с повраћајем вида Дечанском доиста догодило.

стр. 67 *Приложи манастиру многа села и приходе* — Стефан Дечански је богато даровао своју задужбину па је дечанско властелинство било једно од највећих у Србији. О томе знамо из чувене *Дечанске хрисовуље*, једне од најзначајнијих манастирских повеља у средњем веку (најновије издање: Павле Ивић и Милица Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976).

у част и славу овога светога оца — Поред главне дечанске цркве, у оквиру истог комплекса постоји, на јужној страни, и мања црквица, посвећена св. Николи Мирликијском, чији је култ за владе Стефана Дечан-

ског и његовог сина цара Душана био необично цењен управо због чуда које је овај тобож учинио враћајући вид Милутиновом сину.

бугарски цар Михаило — Михаило Шишман (1323—1330).

са сином Стефаном — Стефан Душан, млади краљ, будући цар (1335—1355).

Велбужду, које припада к Сардикији — Велбужд, у чијој се близини одиграла позната битка у суботу 28. јула 1330, данашњи је Густендил. Сардикија је старо име за Софију, данашњи главни град Бугарске.

и наши беху веома мали, а множина њихова — Карактеристично место из којег се, као и из других уосталом, види колико је Цамблак прихватио Србију као своју нову домовину. Дошавши из Бугарске, Цамблак је нову отаџбину присвојио до те мере да је припаднике свога некадашњег народа узимао као туђинце, „њихове“.

што је од њега добро раздјељено — Од Бога, што значи да никакво ново дељење није дозвољено, јер би то било грешно дело уперено против божје воље и божанског поретка у свету. Победа српске војске на Велбужду је, према томе, и дело божје, јер Бог стоји на страни онога који брани његов поредак.

стр. 68 *тако суди свевидеће око* — Око божје које све види (Пс. 11, 4).

Јер када Сенахерим, војвода цара асирског — У Шафариковом издању *Житија* уместо Сенахерим стоји Нахирим. Мирковић је у свом преводу задржао име као у објављеном тексту. Нахирим уместо Сенахерим је вероватно преписивачева погрешка, јер у свим преписима стоји исправно Сенахерим, па смо на основу таквога стања у преписима исправили Мирковићев превод. Сенахерим је био асирски цар (705—681. пре н. е.). Цамблак је вероватно погрешно када је асирског владара назвао војводом: у Библији, у деловима у којима се говори о ратном походу Сенахерима на Јерусалим, не помиње се никакав војсковођа, што указује на збрку коју је учинио Цамблак, или неко од преписивача. Можда би боља варијанта спорног текста била: *јер када војвода цара асирског Сенахерима*. Уз такву исправку, ако

није Цамблакова погрешка, текст би свакако био разумљивији и логичнији. У сваком случају, ако збрка с владаром и војсковођом није последица Цамблакове омашке, онда је погрешио преписивач, врло давно, јер грешку налазимо и у најстаријем дечанском препису. У *Другој књизи о царевима*, 19, 35—36, стоји: „И исту ноћ анђео Господњи изиде и поби у околү Асирском сто и осамдесет и пет тисућа; и кад усташе у јутру, а то све сами мртвачи. Те се подиже Сенахирим цар Асирски, и отиде, и вративши се оста у Ниневији.“

стр. 68 *уби од пука асирскога 185 тисућа* — У Шафариковом издању и у Мирковићевом преводу стоји погрешна цифра: 175 тисућа. У свим преписима стоји исправна цифра, како смо је ми навели. Да је посредни преписивачка грешка види се из претходне напомене, у којој се наводи цифра како смо је ми исправили.

стр. 69 *као некада Амалик* — Амалик, син Елифазов, родоначелник је племена Амалићана. По Библији, Мојсије је своје војсковође Исусу наредио да се бори против Амалика обећавајући да ће Исусу и његовим борцима помоћи у борби користећи божји штап, што је и чинио. Када је Мојсије од замора спуштао руку с подигнутим божјим штапом, побеђивали су Амалићани, а када је поново подизао руку, ратна срећа је прелазила на јеврејску страну. Коначно, су му његови људи Арон и Ор придржавали руку с божјим штапом све дотле док победа није извојевана (Изд. 17, 9—16).

и Александра, његова нећака — Тј. нећака Стефана Дечанског. Александар је био син бугарског цара Михаила Шишмана и Ане, сестре Стефана Дечанског. Владао је под именом Иван-Стефан само једну годину.

венчавао победним песмама — Значајно место из којег се види да је народ одмах после неког значајног догађаја стварао песму која је славила победу над непријатељем.

писаше победне песме Христу цару — Можда сведочанство да је Дечански био и писац.

која болује од свештене болести — Свештена болест је губа, или нека друга кожна болест. Кожне бо-

лести су, због лошег хигијенског стања становништва, у средњем веку биле честа појава.

стр. 71 *А Стефан напред споменути син његов* — Будући цар Душан.

пређе у арванитску земљу — Албанска земља. У делу Стефана Првовенчаног она се зове Рабно. Душан је у ово време владао Зетом, као престолонаследник.

стр. 72 *у тако звани град Звечан* — Остаци овога града, подигнутог на једном брегу којим се контролише улаз у Ибарску клисуру, налазе се у близини данашње Титове Митровице.

стр. 73 *еклисијарх манастира* — Настојник цркве, онај ко се брине о реду богослужења у цркви.

јави се еклисијарху, заповедајући то — У свом коментару Мирковић објашњава: „тј. да из земље изнесе тело његово“.

стр. 74 *боловао од огњице* — Од грознице.

кажу да су до скоро били живи — Када је Цамблак писао своје дело, прошло је било више од седамдесет година од смрти Стефана Дечанског. Чуда о којима пише Цамблак могла су да се српскоме краљу припишу и много касније. У сваком случају, ово место је сведочанство о ауторовој тежњи да му се верује, тј. да нико не посумња у истинитост његовог казивања, што је неопходно за утврђивање култа и светитељства Стефановог.

Христов је ученик, који је рекао — Односи се на Јована, писца четвртог по времену настанка канонског јеванђеља. Цамблак прихвата тврдњу званичне цркве да је Јован, Христов ученик, истоветан са Јованом јеванђелистом. Многи библичари, пак, не прихватају такво мишљење већ сматрају да су то два лица. По њима, јеванђелиста Јован написао је четврто по реду јеванђеље, највероватније крајем првог или почетком другог века нове ере. Поменуто јеванђеље се у свему разликује од претходна три, тзв. синоптичка јеванђеља, која се наслањају на неки заједнички прототип (в. З. Косидовски, *Приче еванђелиста*, Сарајево 1982).

стр. 75 *дворницу са мудрим девојкама* — И даље у истом одломку. Парафраза новозаветне параболе (Мт. 25, 1—13) у којој се говори о пет мудрих и пет лудих девојака које су током ноћи очекивале свога женика. Мудре девојке понеле су доста уља за светиљке, а луде то нису учиниле. Када им је понестало уља, луде девојке су пошле да га добаве. И док су оне биле одсутне, дошао је женик по своје изабранице. На крају следи поука: „Стражите дакле, јер не знате дана ни часа у који ће син човечји доћи.“

пре закона благодати — Смењивање Старог завета (закон) Новим заветом (благодети) помоћу симболичних поребења, уз доказивање да закон претходи благодети и истини (Новом завету).

стр. 76 *са Исусом Навином* — најпознатији старозаветни јеврејски војсковођа који је у дугим и исцрпљујућим ратовима освојио Ханан (Палестину), обећану земљу Израиљаца у којој „тече млеко и мед“.

Наћох Давида Јесејева — Јесеј је био отац јеврејског цара Давида (Рута 4, 17).

играше пред ковчегом — Заветни ковчег којим се означава спремиште за две камене плоче са исписаним условима савеза између Јахвеа (Бога) и изабраног (јеврејског) народа. Израђен је, према Јахвеовом упутству, од багремовог дрвета и обложен златом. До изградње Јерусалимског храма чувао се у светом шатору а, према предању, нестао је 587. пре н. е. кад су Вавилонци освојили Јерусалим. Давид је био мајстор свирања на лири. У религиозном заносу играо је пред заветним ковчегом (2. Цар. 6, 14).

и он је био певач песама — Уп. са примедбом на стр. 69.

спомињани храм кизички — Познати храм у граду Кизикју, који је подигла краљица Аполонис (умрла 160. пре н. е.).

Јосифове житнице — Складишта жита која је библијски Јосиф подигао за родних година да би се издржале гладне године, које су наступиле после седам родних.

на пољу сенарском — Сенарско поље је, по Библији, код Вавилона. Односи се на Вавилонску кулу.

дом у Ефесу — Односи се на Артемидин храм у Ефесу, који је у антици убрајан у седам светских чуда.

А беше, по Данилу — Најмлађи од четири истакнута старозаветна пророка. Обдарен, по Библији, моћи да чита судбину, Данило је на двору вавилонског цара Навукодоносора дошао до високог угледа.

стр. 77 *круна овога земаљскога царства испосредова му небеско царство* — Идеја о земаљском и небеском царству је често помињана у исихастичким текстовима. Овом реченицом, иначе, Цамблак хоће да истакне да је Стефан Дечански био милосрдан и праведан земаљски владар, који је на тај начин стекао божју милост да уђе у небеско царство, које је и у народној песми вечито.

престави као Енох — један од библијских патријарха, Адамов унук, један од првих људи на земљи. После богоугодног живота од 365 година „и живећи Енох једнако по вољи Божјој, нестале га, јер га узме Бог“ (Пост. 5, 24). Енох је главни лик познатог апокрифног текста *Књига о Еноху*.

Чујте, о љубазни оци... — Још једно место значајно као доказ да је Цамблак боравио у Дечанима. Овим речима обраћа се он манастирској братији којој чуда која следе нису непозната.

царице Јелене — Јелена је била жена цара Душана, умрла 1376.

челник — високи државни службеник световног занимања у средњовековној српској држави. Обим компетенција доста нејасан. Рачки га изједначује с некадашњим жупаном.

појаше шести час — Први поподневни час.

стр. 79 *једини панамонарх* — Бакон који удара у клепало у цркви.

стр. 81 *у вери и нади и љубави* — Три основне хришћанске врлине. У *Коринћанима посланица прва*, 13, 13 стоји: „А сад остаје вјера, нада, љубав, ово троје; али

љубав је највећа међу њима.“ Реч љубав (грчки: агапе) употребљава се у хришћанском а не у физичком смислу (грчки: ерос).

пружене на Гори — На Гори Синајској.

Служба Стефану Дечанском

стр. 85 *Весна нам данас у зимско доба засија* — У старој словенској митологији Весна је била богиња пролећа и младости. Овде имамо редак пример да један ортодоксни хришћански стваралац асоцира на једно паганско божанство. Из самог контекста види се да је Цамблак добро знао да је Весна била богиња пролећа; отуда и антитеза да се са Стефаном у зимско доба (11. новембар) појављује стара богиња пролећа.

врата, ваистину, запечаћена — Богородица ни пре ни после Христа није рабала, па отуда и наведени израз.

стр. 86 *Доме Ефратов* — Ефрат (јевр.: плодност), старо име за Витлејем, родно место Исуса Христа (Пс. 132, 6). У Даничићевом преводу погрешно стоји уместо Јефратска земља — Јефремова земља.

У ова последња времена — Када је Цамблак писао на српском тлу, свет је, према хришћанском поимању времена, ушао у своју последњу фазу, након које следи пропаст. До смака света је требало да дође 7000. године од створења света, што би, по нашем рачунању времена, било 1492. године. Израз „последња времена“ за почетак XV века често срећемо у литератури тога доба. Истоветан израз налазимо и у народној поезији. У народној песми „Зидање Раванице“ Милош Обилић каже своје господару, кнезу Лазару:

*Узми, кнеже, књиге староставне,
те ти гледај шта нам књиге кажу:
настало је пошљедње вријеме,
хоће Турци царство преузети,
хоће Турци брзо царовати...*

(стих. 87—91)

У овом примеру израз „последња времена“ има нешто уже значење и везује се за косовски бој.

Марија, увек девојко — И после рођења Исуса Христа Богородица је остала девица.

пребожаствена Тројица — Бог-Отац, Бог-Син и Свети Дух чине недељиво јединство, три лица у једном Богу. Појам Тројице чини најзначајнију догму хришћанства. Учење о Св. Тројству формулисао је Тертулијан (150—230), један од најзначајнијих и најплоднијих писаца раног хришћанства.

стр. 87 *небеског човека и земаљског анђела* — Честа фигура парадокса у средњовековном стваралаштву.

и другог Јова по ранама — Цамблак и у *Житију* и у *Служби* пореди Стефана Дечанског с најпознатијим библијским страдаликом Јовом, главном личношћу старозаветне *Књиге о Јову*, једног од најзначајнијих дела светске литературе уопште. Јов је богат, поштен и праведан човек који је увек поштовао Бога. По наговору Сатане, Бог је одлучио да искуша Јова и његову оданост Богу на тај начин што је на њега свалио многобројне невоље: учинио да изгуби материјално богатство, децу, послао је на њега тешке и опаке болести, али, упркос свему, Јов и даље хвали и слави Бога.

стр. 88 *високопарног орла* — Поред других симболичких значења, орао је и симбол духовног обнављања (Пс. 103, 5).

стр. 89 *Један је Син: двострук природом а не саставом* — У Исусу Христу биле су оличене две природе: божанска и људска. Он је и син Божји, али и човек. „Отуда је и савршенство Бога и савршенство човека.“

мати безневесна — Богородица је имала сина по „безгрешном зачећу“. Због тога јесте мати иако није била невеста.

Затим вход. Прокимен дана и чтеније — Вход, букв. улазак; прокимен — стих из псалма; чтеније — текст за гласно читање. Текст који следи до стр. 91, до *а сила од Вишњега*, чини део старозаветне књиге *Мудрост Соломонова* и долази после *Песме над песмама*. У Даничићевом преводу Старог завета *Мудро-*

сти Соломонове нема, јер није сачувана ни на јеврејском ни на арамејском, језицима на којима су исписани текстови Старога завета. Аутор књиге је остао непознат. Живео је вероватно у Александрији у I веку пре н. е., а дело је написао на грчком језику (в. В. Harington, *Uvod u Stari zavjet*, Zagreb 1977).

- стр. 92 *светога корена и још светију грану* — Стефан Дечански као изданац династије Немањића припадао је светородној династији, а сам је био још угледнија грана светог немањићког стабла.
- стр. 93 *Творење Германа, патријарха* — Св. Герман, патријарх цариградски (умро 740), истакнути је борац за слављење икона у време иконокластичког покрета. Написао је бројне химне и стихире за поједине празнике (в. Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969, стр. 171—2; Л. Мирковић, *Православна литургија*, први општи део, Београд 1965, стр. 247).
- стр. 94 *која ману у себи садржи* — Јевр.: махну — шта је то; реч коју су изговорили Јевреји када им је у пустињи Јахве послао с неба бело зрнење као храну (Изл. 16, 14—15).
Палато Речи — Речи Христових.
- стр. 96 *друга би Силоам* — Поток који извире из брда Сион; на њему је саграђен Јерусалим (Јн. 9, 1—28).
Задиви се Јосиф — Муж богородице Марије, Христов поочим. Када је приметио трудноћу своје супруге, желео је да се разведе. Одустао је од тога када му се у сну јавио анђео и рекао да ће Марија родити Спаситеља.
- стр. 97 *кише на руну* — Руно Гедеоново, симбол Богородичин.
купина огњем неопалима — Жбун у којем се Мојсију јавио Бог; био је у пламену али није сагоревао.
жезло Ароново процвета — Арон је брат Мојсијев и први је јеврејски врховни свештеник. У Четвртој књизи Мојсијевој, 17, 1—8, Бог је рекао да ће палица онога кога он изабере процветати. „А сјутрадан дође Мојсије у шатор од свједочанства, и, гле,

процвјетала палица Аронова од дома Левијева; бјеше напунила и цвјетала, и бадеми зрели на њој.“

Гаврил, задививши се — Арханђел који је објавио Богородици да ће родити Спаситеља (Лк. 1, 26—28).

- стр. 98 *зачало 63* — Зачала су одељци на које су подељена јеванђеља и дела апостолска.
страстотрпца — Мученика.
- Стр. 100 *породила јеси Емануила* — Према Књизи пророка Исаије (7, 14), име спаситеља који ће Јевреје извести из тешких прилика што су их задесиле. А у *Јеванђељу по Матеју* (1, 23) стоји: „Ето, дјевојка ће затрудњети, и родиће сина, и надјенуће му име Емануило, који ће рећи: с нама је Бог.“
Лук силних разруши ти државом, Христе — Христос уместо земаљског уводи небеско царство.
- Стр. 101 *Застиде се од твојих речи* — У Житију Стефана Дечанског Цамблук тврди да је српски принц упозорио византијског цара на појаву нехришћанских схватања у његовој земљи, што се односило на Варлаамову и Акиндинову јерес.
Рече божаствени Језекил — Један од четворице великих старозаветних пророка.
- стр. 102 *Помишљам на суд* — Страшни суд, „последњи и коначни суд божји над свим људима и народима“.
- стр. 103 *Изван природних закона...* — Зато што је родила сина божјег, Богородица је и сама постала божанство.
Авакум пророчким очима осмотрив — Један од мањих старозаветних пророка, творац књиге настале око 615. н. е. Трећа глава *Књиге пророка Авакума* спада у поетски најуспелије делове Библије.
Ни скроб ни теснота — Изрази које налазимо у Житију, што указује да је исто лице написало оба дела о Стефану Дечанском.
- стр. 104 *у црвеном пролаз* — Пролаз по сувом преко Црвеног мора којим је Мојсије провео Јевреје бежећи из египатског ропства.

јер како он непоквашеним стопама — Мојсије који је, раздвојивши воде Црвеног мора, провео по суву Израиљце.

стр. 105 *Ужас ме обузима... но радост ме осваја* — антитеза, омиљена фигура у средњовековном песништву. Овде Цамблак истиче свој ужас због насилне смрти Стефана Дечанског, али га радост осваја што је Дечански постао светитељ.

од Симеона и Саве свештених — Стефанови преци Симеон (Немања) и св. Сава први су светитељи из Немањине династије. Стефан их је достигао добрим делима а надмашио својим мучеништвом.

стр. 106 *јер син твој као Агнец* — као јагње, старозаветна жртва као прототип Христа.

стр. 107 *Другог Константина стече те црква* — Први Константин био је римски император Константин Велики за чије владе је хришћанство постало државна вера. Овде се истичу заслуге С. Дечанског за цркву.

стр. 109 *именом подобан оцу али не и делима* — Већ у Цамблаково време (почетак XV века) присутан је негативан суд о цару Душану. Разлоге за такав став према српском цару треба потражити у његовом односу према цркви: Душан је српску цркву, упркос противљењу цариградске патријаршије, подигао на патријаршијски степен. Синаксарско житије Стефана Дечанског превели смо према тексту дечанског преписа, уз консултовање Вуковићевог издања.

стр. 111 *јер тебе виде Јаков као лествицу која до неба до-сеже* — На путу за Месопотамију Јаков (један од старозаветних патријарха) је у Харану уснио сан да су лествице стајале од неба до земље, да су се по њима анђели пели на небо и спуштали на земљу. (Пост. 28, 11—16).

стр. 112 *клевшта угља божаственога* — Парафраза стиха „... јер чинећи то угљевље огњено скупљаш на главу његову“ (Рим. 12, 20).

стр. 114 *Саздао си ову обитељ* — У Богдановићевом преводу гласи: „Силом коју стече обитељ“, јер тако стоји у Кипријановом препису, док у свима другима стоји овако како смо ми исправили. На тај начин један

стих без правог смисла је, чини се, постао јаснији. Иначе, овде, као и у наредним стиховима, имамо обраћање манастирској братији, што је сигуран доказ да је Цамблак боравио у Дечанима кад је писао ово дело.

Слово о преносу моштију свете Петке из Трнова у Видин и Србију

Стр. 119 *Цамблаково о светој Петки* — Преподобна Петка, светица која се подвизала и испоснички живела крајем X и почетком XI века у Тракији. Црква је слави 14/27. октобра. Бугарски цар Јован Асен пренео је њене мошти из Епивате у Трново (1204—1230). Из Трнова су пренесене у Видин (1393), а одатле у Србију (1398). Падом Београда у турске руке прогнани Београђани носе мошти у Цариград (1521). Молдавски војвода Василије Лупул искупио је мошти и из Цариграда их пренео у свој престони град Јаш (1641), где и данас почивају.

на најславнији онај град подиже — Султан Бајазит је после тешке опсаде освојио бугарску престоницу Трново (17. јул 1393). Погубљен је цар Јован Шишман. Бугарско царство је пало у турске руке.

Подобно Мојсију и Јеремији — Мојсије, вођа јеврејског народа, извео Јевреје из египатског ропства; живео је у VII—VI веку пре н.е.; после пада Јерусалима у вавилонско ропство настао познати *Плач Јеремијин* (у Старом завету).

где не остаде много времена — Из Видина на Истару (стари назив за Дунав) цар Страцимир је измолио мошти свете Петке.

стр. 120 *да се удави највећи део војске* — угарски краљ Жигмунд кренуо је с латинским крсташима на Турке. Без муке су заузели Видин. Код Никопоља на Дунаву појавио се сам Бајазит и потукао противнике (25. септембар 1396). У овој бици се на турској страни истакао и млади кнез Стефан Лазаревић.

те га таквог његовим отправља — После победе код Никопоља, Бајазит (Исмаилћанин) дошао је пред Видин. Преварен обећањима и не слутећи зло, цар Страцимир изиђе из града, али буде окован и

протеран у Малу Азију, у град Брусa (Прусијски град), где је вероватио и погубљен. Тако је пала Видинска царевина, последња бугарска област, која се била одвојила од Трновског царства.

по имену Јефимијом — у Видин да од Бајазита измоле мошти свете Петке (1398) ишли су: кнегиња Милица (монахиња Јевгенија), монахиња Јефимија (некада деспотица Јелена), деспот Стефан (тада кнез) и његов брат Вук.

чува од наилазећих нападаја — Мошти свете Петке донете су прво, вероватно, у Крушевац и постављене у придворну цркву Лазаревића („која је у њиховом дому“). Када је Београд постао престоница деспота Стефана (око 1405), овде би, у цркву свете Петке, биле поново пренете мошти свете Петке.

стр. 121 *и добром надом расте увећано* — Састрадалник, у српскословенском: с'рабник (према грчком: синдyлос), означавало би друга по ропству, страдању, тј. светога који се подвиге и страда као Христос.

али руком Мојсијевом и Ароновом — Арон, први првосвештеник у Старом завету, старији брат Мојсијев. Приликом изласка Јевреја из Египта служио је као „уста“ своме брату Мојсију.

и Ана и Јудита и Девора — Ана, мати пресвете Деве Марије. Има више светица са именом Ана. Јудита је, продревши у логор где је убила војсковођу Олоферна, ослободила Јудеје од Асираца. Девора, старозаветна пророчица и судија која је водила Јевреје у ослобођење од хананског ропства.

тајно и у земљу скривено светилиште — Ово се односи на пропало бугарско царство, где су се некада налазиле мошти свете Петке.

А овде ова боговенчана господа — Одавде па све до краја односи се на Србију, српску земљу.

А други у ћутању — Ћутање (грчки: исихиа) односило би се на монахе исихасте, молчалнике, који живе у ћутању и умној молитви.

стр. 122 *с промислом да се Западна* — Мисли се на Западну страну, овде Србију куда су пренесене мошти.

Стихире преносу моштију свете Петке

Служба светој Петки Параскеви, у којој се налазе уметнуте Цамблакове стихире о преносу њених моштију, један је од најсложенијих текстова што се тиче настанка, порекла и прерада. Ова позната бугарска светитељка давно је била добила своју службу заједно са службом другим светитељима који се празнују истога дана (14. октобра). Постоји више различитих верзија службе њој посвећене; разлике међу њима су бројне. Опширније о томе в. Ст. Кожухаров, *Неизвестно произведение на старобългарската поезия*, Старобългарска литература. Иследования и материали. Книга първа, София 1971, стр. 289—322; *Исти*, „Неизвестен летописен разказ от времето на Иван Асен II“, *Литературна мисъл*, XVIII, 2, София 1974, стр. 12—135.

Стр. 126 *обоје сакупљени празнујемо* — Мисли се на успење и пренесење.

и спаси стадо твојим молитвама — Св. Петка својим молитвама Богу треба да спасе своје стадо (српски народ) од невоља.

Стога се Каликратија веома радује — У пролошком житију св. Петке, које се не налази у *Празничном минеју* Божидара Вуковића, стоји: „Ова света преподобна Параскева беше из села Епивате, од града Каликратије.“ Епиват (турски: Бојадос) налази се у Тракији између Цариграда и Селиврије; у Каликратији је св. Петка умрла.

Житије Стефана Дечанског

1. Дечански, српска редакција, папир, прва половина XV века (водени знак из 1433), својина манастира Дечана, бр. 99, 288 листова. Садржи *Службу* и *Житије Стефана Дечанског*, а сем њих житија св. Борба Кападокијског и св. Николе Мирликијског и службе истим светитељима, затим *Службу св. Сави* Теодосијеву. *Житије Стефана Дечанског* је на л. 31а—94б.
2. Одески, зборник српске редакције, хартија, пренет 1517. из Свете Горе у Русију, л. 126а—157а, сада у Научној библиотеци „Максим Горки“ у Одеси, сигнатура Ф 87, № 8/34/.
3. Букурешки, српска редакција, папир, XV век, зборник са текстовима различитог садржаја, има 474 листа, *Житије* на л. 218а—258б. Садржи још и *Службу* и пролошко житије Стефана Дечанског. Зборник је својина Румунске академије наука, чува се под бр. 306. Према истом зборнику копију начинио А. Вукомановић, почетком друге половине XIX в. Користио га Шафарик за своје издање.
4. Рилски, српска редакција, папир, преписао га 1479. Владислав Граматик. *Житије* на л. 699а—712а. Сада својина Националног музеја у Софији, „Рилски манастир“, сигн. № 4/8/61/. Објавили га фототипски, с текстом научно припремљеним, уз навођење разлика у другим преписима и превод на савремени бугарски језик, А. Давидов, Г. Данчев, Н. Дончева-Панатова, П. Ковачева и Т. Генчева, *Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблак*, Софија 1983.
5. Тројицко-Сергијевски, руска редакција, папир, зборник са житијима српских и бугарских светитеља. *Житије* на л. 215а—247а. Раније био својина Тројицко-Сергијевске лавре крај Москве, сада у Државној библиотеци „В. И. Лењин“ у Москви под сигн. Ф. 304 (Троиц-Серг.) № 686/1847. Са њега А. И. Горски направио препис 1856 (сада у ЈАЗУ под сигн. II а 88)

који је објавио И. Кукучевић Сакцински 1857, а користио га Шафарик за своје издање.

6. Грујићев, зборник српске редакције, папир, крај XV и поч. XVI века (по Мошину, између 1550. и 1560); *Житије* на л. 327а—370б, неколико листова испретурано. Садржи и део *Службе Стефану Дечанском*. Својина Музеја Српске православне цркве, Грујићева збирка, бр. 91.
7. Хиландарски, бр. 479, зборник српске редакције, папир, садржи и *Службу*. *Житије* на л. 89а—141а.
8. Београдски, зборник српске редакције, папир, почетак XVI века, био својина Народне библиотеке у Београду, бр. 378 (21). Садржао и *Службу*. Изгорео у пожару 6. априла 1941. Цамблаково дело објавио Ј. Шафарик 1859.
9. Београдски, зборник српске редакције, папир, XVI век, био својина Народне библиотеке и чувао се под ред бр. 384 (264). Изгорео истог дана кад и претходни. Разлике у односу на Шафариково издање објавио Ст. Новаковић у *Starinama JAZU*, XVI, Zagreb 1884, стр. 108—112.
10. Хиландарски, бр. 486, зборник српске редакције, папир, трећа четврт XVI века. *Житије* (непотпуно, с великом лакуном у средини текста и многим интервенцијама преписивача — била су тројица), са записима на маргинама.
11. Волоколамски 208 (620), у зборнику руске редакције, XVI в., папир, својина Волоколамског манастира у СССР, л. 409а—470б.
12. Волоколамски 214 (629), зборник руске редакције, XVI в., својина истог манастира, л. 346а—385б.
13. Волоколамски 230 (655), у зборнику руске редакције, XVI в., папир, својина истог манастира, л. 263а—327б. Раније стављан у XV век.

Овде нисмо навели текстове *Житија Стефана Дечанског* који су, у ствари, прерада Цамблаковог дела. Више тих прерада ушло је у зборнике који су садржали чуда св. Николе Мирликијског. Једна таква прерада Цамблаковог дела објављена је 1643. године (о томе в. Д. Петровић. „Једна мало позната

прерада Цамблаковог *Житија Стефана Дечанског*“, Научни састанак слависта у Вукове дане, Међународни славистички центар, књ. 14, Београд 1984, стр. 189—193). Нису наведени ни преписи који су непотпуни. Подаци о тим преписима могу се наћи у софијском издању из 1983, у ком се, пак, не налазе подаци о неколико преписа које смо овде навели.

Служба Стефану Дечанском

1. Зборник са *Житијем* и *Службом*, друга четвртина XV века, папир, српска редакција, Дечани, бр. 99, стари број 134/315, л. 2а—30б, непотпуна.
2. Србљак, крај XV—по. XVI в., Хиландар, бр. 479, л. 27а—48б, српска редакција.
3. Минеј за новембар, српска редакција, папир, 1551, збирка Матице српске, Нови Сад, сигн. ПП 289, л. 72а—83а.
4. Минеј за октобар и новембар, српска редакција, 1588, Цетињски манастир, бр. 22.
5. Минеј за новембар, папир, српска редакција, XVI век, Музеј Српске православне цркве, бр. 174.
6. Минеј за новембар, српска редакција, папир, ман. Ремета, бр. 1.
7. Минеј за новембар, српска редакција, папир, последња четврт XVI века, Владичански збор, Вршац, бр. 5.
8. Празнични минеј, српска редакција, папир, крај XVI века, Хиландар, бр. 249, л. 65а—73а.
9. Минеј за новембар, српска редакција, 1598, Манастир Св. Тројице код Пљеваља, бр. 56.
10. Србљак, српска редакција, папир, средина XVI века, Музеј Српске православне цркве, Београд, Грујићева збирка, бр. 91.
11. Минеј за новембар, српска редакција, папир, 1633, преписао Гаврило Тројичанин од 27. IV до 3. VII 1633, манастир Св. Тројице код Пљеваља, бр. 28.
12. Празнични минеј, српска редакција, папир, за септембар—јануар, САНУ, бр. 260.

13. Минеј за новембар, око 1650/60, српска редакција, папир, Музеј Српске православне цркве, Грујићева збирка, бр. 225.
14. Минеј за новембар, српска редакција, папир, XVII век, Музеј Српске православне цркве, бр. 170, л. 52б—65б.
15. Србљак, српска редакција, папир, препис Кипријана Рачанина 1692—1694, САНУ, бр. 142, л. 184а—198б, објавио Б. Трифуновић у Србљаку 1970.

Слово о преносу моштију свете Петке

Цамблаков спис често налазимо у многобројним преписима дела бугарског патријарха Јевтимија о св. Петки, са којим Цамблаково дело чини целину односно његов је продужетак. Јевтимијево дело сачувано је у преписима бугарске, руске и српске редакције. Из мноштва преписа у којима се чува Цамблаково дело, навешћемо само неке.

1. Зографски препис, бугарска редакција, средина XV века. Чува се у Зографском манастиру на Св. Гори под сигн. № 103, II г 6. Објавио га је И. Ивановъ, *Български старини из Македонија*, Софија 1908, стр. 136—140.
2. Мардаријев препис, српска редакција, настао 1483, сада у Рилском манастиру у Бугарској. Издао га прво Калужњацки (стр. 432—436), а затим И. Ивановъ, *Български старини из Македонија*, Софија 1931, стр. 433—436.
3. Панегирик пљеваљски, српска редакција, настао 1504, папир, својина манастира Св. Тројице код Пљеваља, бр. 42 (у Мошиновом опису бр. 103).
4. Препис из XVI в., у софијској Народној библиотеци „Кирил и Методиј“ (в. П. Динев, К. Кувев, Д. Петканова, *Христоматия по старобългарска литература*, Софија 1967, стр. 418).
5. Препис у руском зборнику из XVI века (иста књига).
6. Препис у руском минеју XVI века (исто).
7. Препис из XVII века (исто).
8. Препис из XVII века (исто).

9. Панегирик Универзитетске библиотеке у Београду, српска редакција, папир, из 1595, чува се у Универзитетској библиотеци у Београду под бр. 28, л. 49а—57б (продужетак Јевтимијевог дела).

Стихире преносу моштију свете Петке

Засада једини познати траг тога Цамблаковог текста налази се у *Празничном минеју* Б. Вуковића. Објавио га Б. Трифуновић у *Зборнику В. Мошина* 1975.

А. Житије Стефана Дечанског

Ово најпознатије и најопширније дело Цамблаково настало на српском тлу први пут је објавио Иван Кукучевић Сакцински под насловом „Животъ Стефана Дечанскога, краља србскога, писан Григориємъ, игуменомъ обители дечанске“, у публикацији *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, књига IV, Zagreb 1857, стр. V—VII и 1—29. Кукучевић је текст издао по препису А. В. Горског, а он је за Хиљфердинга преписао дело из Тројицко-Сергијевског преписа који се данас чува у библиотеци „В. И. Лењин“ у Москви. Наведени препис сада се чува у Архиву ЈАЗУ, под сигнатуром II а 88. Кукучевић је, због непостојања минејских слова, своје издање штампао грађанском азбуком која је у то време била у употреби. О свом послу Кукучевић каже: „Напокон имамо примѣтити, да сми у поманџканю добрих писменах старословенских, и ради лагљџ читаня и разумљџня, будући да читательство овога Архива Јошџ и не у обџе викло старословенским писменим тискати дали овај чланак новомъ грађанском азбуком. Исто тако морали смо узети ради поманџканя писменах мџсто старословенскога знака џ и џ писме Я, а мџсто џ писме ОУ.

На иницијативу Србског ученог друштва, др Јанко Шафарик је године 1859. у XI књизи *Гласника* Друштва србске словесности поново објавио житије Стефана Дечанског, по много бољем препису српске редакције. Рукопис према којем је он објавио своје издање био је раније својина македонског књижевника Јордана Хаџи-Константинова, који га је вероватно продао Народној библиотеци при Попечитељству просвете: изгорео је у пожару Народне библиотеке у Београду 6. априла 1941. По тврђењу Шафариковом, Друштво србске словесности није било задовољно ранијим издањем, Кукучевићевим. За своје издање Шафарик је, поред Кукучевићевога, користио и препис који је сачинио А. Вукомановић. Тај препис је сада у Архиву САНУ. У доста опширном предговору Шафарик је објаснио начела која је поштовао приликом припремања свога текста.

Треће и последње издање Цамблаковог дела појавило се у Софији 1983. у издању Бугарске академије наука, под насловом: Ангел Давидов, Георги Данчев, Невјана Дончева-Панайотова, Пенка Ковачева, Тодорка Генчева, *Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблук*, София 1983, стр.

5—326. За основни текст приређивачи су узели препис Владислава Граматика из 1479, који су и фототипски приложили. У белешкама испод текста приређивачи су навели и све разлике које постоје у другим преписима — требало је да то буде право научно издање. Приређивачи ипак, и поред великог труда који су уложили, нису у свему испунили свој задатак. Неколико врло значајних преписа нису искористили: дечански препис им је био непознат, а он је најстарији; Грујићев рукопис и не помињу, а ни три Волоколамска преписа. Због грешке код Л. Павловића бугарски приређивачи наводе као посебан Хаџи-Константиновљев препис а, као што је речено, он је послужио за Шафариково издање. Има у тој иначе корисној књизи и других омашака, па и неприхватљивих решења насталих због тога што се хтело да се Цамблаково дело представи као дело искључиво бугарског писца; тако се у речнику на крају књиге српскословенски облици речи преносе на бугарску редакцију, мада сами приређивачи констатују да је препис В. Граматика српске редакције.

У поменутих издањима Цамблаково дело представљено је у свом целовитом облику. Међутим, овде морамо поменути да је једна прерада овог Цамблаковог дела објављена 1643. под насловом *Службы и житие св. Николая чудотворца*. У гл. 26 и 27 овога дела налази се и Цамблаков рад, који је ушао у зборник као опис чуда која чини св. Никола Мирликијски, и налази се на л. 185а—206б. У тој књизи имамо врло опширан извод из Цамблаковог дела у рускословенској редакцији. Непознати приређивач Цамблаковог дела често је дословно следио оригинал, па тако у том издању, које није и једино, имамо и најстарије, истина скраћено, издање овога дела (о овоме видети: Д. Петровић, „Једна мало позната прерада Цамблаковог *Житија Стефана Дечанског*“, Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 4, Београд, Нови Сад, Приштина, Тршић, 1984, стр. 189—193).

Б. Служба Стефану Дечанском

Ово Цамблаково дело штампано је први пут у *Празничном минеју* Божицара Вуковића у Венецији 1536—1538. године. У тој чувеној књизи Цамблаково дело налази се на л. 79б—87б (према примерку који нам је био при руци а који се чува у Музеју Српске православне цркве). Вуковић је своју књигу штампао двостубачно, врло лепим крупним минејским словима у српскословенској редакцији. У књизи су и 32 илустрације у дрворезу. Није познато како је и

откуда Вуковић добавио текст за своје издање. Уз текст *Службе* налази се дрворезна илустрација на којој је представљен Стефан Дечански са св. Николом Мирликијским. Вуковићев *Празнични минеј* сачуван је у врло великом броју примерака.

Два и по века после Вуковићевог издања, појавила се *Служба* у књизи Синесија Живановића, *Правила молебна њ святихъ сербскихъ Просвѣтителѣй*, Римник 1761 (Римник је место у Влашкој). Та књига популарно се зове *Римнички србљак* и штампана је у рускословенској редакцији. За своје издање С. Живановић је изгледа користио препис монаха Максима из манастира Раковца у Срему, који је изгубљен. У *Римничком србљаку* Цамблаково дело налази се на л. 78б—102б. Пошто не знамо какав је био предложак који је Живановићу служио као основа, не знамо ни принципе којих се овај приређивач придржавао.

Четири године касније *Римнички србљак* је прештампан, а као место штампања помиње се Москва. Међутим, то ново издање штампано је у ствари у Венецији, 1765. године. У новом издању није било никаквих измена у односу на претходно.

Тачно сто година после Живановићевог издања, 1861. београдски митрополит Михаило је по трећи пут објавио *Римнички србљак*, проширивши га са још неколико нових текстова. У односу на прво издање *Србљака*, разлика постоји и у пагинацији и формату књиге. Цамблаково дело је прештампано без икаквих промена у односу на издање из 1761.

Четврти пут *Римнички србљак* је објављен 1986, доста измењен и допуњен новим службама. Књигу је издао Свети архијерејски синод Српске православне цркве, а припремио га је и уредио епископ рашко-призренски Павле. У том најновијем издању *Служба* се налази на стр. 142—153. Приређивач је нешто скратио опште делове *Службе*, а слог је исти као што је у издању митрополита Михаила из 1861. године.

Године 1970. Борбе Трифуновић је објавио Цамблаково дело у другој књизи *Србљака* на стр. 305—349. Текст је објављен савременом графијом: на парним странама штампан је српскословенски текст а на непарним превод на савремени језик, који је сачинио пок. Димитрије Богдановић. Трифуновић је за своје издање користио препис Кипријана Рачанина и објавио је само Цамблаков текст, док је опште делове *Службе* изоставио. На тај начин Цамблаково дело је нешто изгубило од своје целовитости, па се због тога добија непотпуна слика о њему, нарочито у погледу жанровских карактеристика.

В. Слово о преносу моштију свете Петке из Трнова у Видин и Србију

Овај кратак али врло значајан Цамблаков спис је неколико пута био објављен. Најстарије издање налазимо у St. Novaković „Život sv. Petke od patrijarha bugarskog Jevtimija“, *Starine JAZU*, IX, Zagreb 1877, стр. 53—59. Дело је штампано према тексту тзв. чети-минеја Макаријевог у рускословенској редакцији.

Следећи издавач *Слова* био је истакнути проучавалац Јевтимија и његовог дела E. Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius*, Wien 1901, стр. 432—436. Калужњацки је Цамблаков текст објавио у књизи која је била посвећена Цамблаковом учитељу, уз чије дело Цамблаков спис и иначе често иде као допуна.

Неколико година касније, 1908, бугарски научник Јордан Иванов у књизи *Български старини из Македонија*, София 1908, објавио је Цамблаково дело према препису из манастира Зографа, на стр. 136—140.

Исти научник је *Слово* објавио и у знатно проширеном издању свога дела (Јорданъ, Ивановъ, *Български старини изъ Македонија*, второ, допуњено издание, София 1931, стр. 433—436, али нову верзију дела насталу на основу Мардаријевог преписа из 1483. године. Иванов у том новом свом издању наводи само једну разлику у односу на текст *Слова* који је објавио 1908. године, што значи да праве разлике текстолошке природе у два издања стварно нема.

Текст Мардаријевог преписа, према издању Ј. Иванова, објавио је Б. Трифуновић у часопису *Браничево*, св. 5—6, Пожаревац 1972. године, стр. 468—471, уз који је објавио и свој превод, који доносимо и у овој књизи. Исти приређивач истоветном техником је поново објавио *Слово* у својој антологији *Примери из старе српске књижевности од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића*, Београд 1975, XIX текст, стр. 90—93.

Г. Стихире преносу моштију свете Петке

Целовиту *Службу светој Петки* Цамблак није написао, само ју је прерадио уметнувши стихире које су настале за одређене потребе. Стихире се налазе једино у *Празничном минеју* Божидара Вуковића, одакле их је Б. Трифуновић извукао и засебно објавио у *Зборнику Владимира Мошина*, Београд 1977, стр. 203—204. Из те публикације је преузет превод штампан у овој књизи.

Д. П.

- Авељ 112
 Аврам 108
 Агарени 60
 Агнец 106; в. и Христ
 Адам 52, 100
 Акиндин 108
 Александар 69
 Александрија 65
 Амалик 69, 106
 Андроник 53
 Арвантинска земља 71
 Арије 54
 Арон 97
 Арсеније 66, 71
 Асуир 51
 Атанасије 54
 Ахав 64

 Бањска 62
 Бугари 69

 Варлаам 54, 55, 56
 Велбужд 67
 Византија 61

 Гора Атонска 65
 Гора Синајска 65
 Гора Тавор 54
 Готи, 67
 Григорије 49, 99

 Давид 56, 57, 64, 76, 79, 88, 105
 Данил 100
 Данило 76
 Дејанија 116
 Дечани 49, 65, 97, 108
 Дунав 67

 Египат 65, 75
 Емануил 100
 Енох 77
 Ефес 76

 Звечан 72

 Ивоје 77
 Израил 76, 90, 98, 104, 112
 Израилџани 99, 112
 Ирод 116
 Исаија 89, 104
 Илија 54, 76, 88, 103, 113
 Исак 50
 Исус Навин 76, 110
 Исус Христ, в. Христ

 Јаков 65, 109, 111
 Језекил 101
 Јелена 77
 Јерусалим 65, 68
 Јестира 51
 Јов 59, 60, 64, 72, 76, 87, 108
 Јован 116
 Јосиф 63, 75, 76, 88, 96, 97
 Јунац 78, 79, 80

 Каин 63
 Константин 63, 64, 107
 Константин Велики 49, 52
 Константинов Град 53, 62, 65; в. и Цариград

 Лука 98
 Македонија 54
 Милутин 49; в. и Стефан
 Урош
 Михаило 67, 68, 69
 Мојсеј 54
 Мојсије 68, 76, 106

 Немања, в. Симеон
 Никеја 54
 Никодим 63
 Никола 53, 58, 70
 Николај 52, 58, 67, 70, 110
 Ноје 107, 112

 Овче поље 52
 Озија 64

- Палеологина* 64
Палестина 65
Панкреатор 60, 108
Приск 52
Рим 56
Ровоам 64

Сава 105
Сардикија 67
Света Гора, в. Гора Атонска
Сенахерим 68
Силоам 96
Симеон 49, 105, 108
Синај, в. Гора Синајска
Соломон 51, 57, 64, 70, 76,
 88, 90, 91, 100
Срби 63, 75
Стефан Дечански, в. Стефан
Урош III
Стефан Душан 67, 68, 69, 71,
 72
Стефан Урош 49, 50, 51, 60,
 61, 62; в. и Милутин

Стефан Урош III, 49, 50, 51,
 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59,
 60, 61, 62, 63, 64, 67, 68,
 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
 76, 77, 80, 81, 85, 86, 87,
 88, 92, 93, 94, 95, 99, 100,
 103, 106, 107, 108, 109, 114,
 115, 116

Тесалија 65
Товит 60

Христ 52, 54, 55, 56, 58, 59,
 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69,
 70, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
 85, 86, 87, 88, 89, 92, 94,
 95, 96, 99, 100, 101, 102, 104,
 109, 114, 115, 116

Цариград 57, 108; в. и Кон-
 стантинов Град

Владимир Јанковић

стѣжамоу а рока нѣ . пнцн
 постѣцае нгнмь хлѣбъ раз
 драблме . тѣмже прѣбжт
 блмтронца . црѣвѣакоу
 по нмнчьсн вавѣнцѣмь
 аувѣзетѣ . : : Д роу ѿ а б .

ЖИТИЈЕ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

ЖИТИЈЕ . И ЖИТЕЛСТВО
СВЯТО ВЕЛИКОМНИКА ВЪЦРЕХЪ
СТЕФАНА СРЪБСКАГО ИЖЕ ВЪДЕ
ЧАХЪ СЫНСАМНО ГРИГОРИЕ
МЪ МНХОМЪ И ПРЪЗВИТИЕ
РШ . И ГОУМЕНОМЪ БЫВШНО
ТОЕЖЕ ОБЫТЪЛН . БЛЖНОУЕ . . .

БЪШЕ ИСЕ ВЕЛИКАГО ИСЛА
ВНЪИШАГО , СРЪБСКАГО ЕЗЫ
КА . НЕПЪКМО ВОИНСТВО
ВНЪИМН СЛАМН ДРОУГЪ
ЕЗЫКЪ ПРЪВЪСХОДНТИ .
И СЛАВОЮ И БОГАТСТВОМЪ .
И МЪСТА КРАСОТОЮ И ВЕЛНУ
СТВОМЪ . . ИЖЕ ШКРПЪ СЪУ
ЩИНЪ ПРЪШДОЛЪВАТИ .
НЪ ИЦРЪМН БЛГО ЧЪСТИВЪ
ИШМН . И ПРЪМОУДРЫМН
КРАСОВАТН СЕ . И ПОХВАЛНТИ ?

≈
7

Житије Стефана Дечанског
(Хиландарски рукопис, бр. 479, л. 89а)

Стара српска књижевност у 24 књиге
књига дванаеста

Григорије Цамблак
КЊИЖЕВНИ РАД У СРБИЈИ

Уредник
Милисав Савић

Рецензент
др Радмила Маринковић
Ликовно-графичка опрема
Добрило М. Николић

Технички уредник
Сека Кресовић Бунета

Коректор
Грозда Пејчић

Издавачи
Издавачка радна организација Просвета
ООУР „Издавачка делатност“
Београд, Добрачина 30

за издавача
Добрица Вуловић, директор

Српска књижевна задруга
Београд, Маршала Тита 19

за издавача
Радомир Радованац, директор

Штампа
Београдски издавачко-графички завод
Београд, Булевар војводе Мишића 17

Тираж
7 000 примерака
Београд 1989.

ISBN 86-07-00088-8
86-07-00444-1